T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

BAHÂ TÂHİR VE HÂLETÎ SAFİYYE VE'D-DEYR İSİMLİ ROMANI

FATMA KERTEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. SEDAT ŞENSOY

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Kertel
	Numarası	21810601089
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /Arap Dili ve Belagatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sedat Şensoy
	Tezin Adı	Bahâ Tâhir ve Hâletî Safiyye Ve'd-Deyr İsimli Romanı

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan …… başlıklı bu çalışma …/…/…. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	**Danışman ve Üyeler**		
	Ünvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1			
2			
3			

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Kertel		
	Numarası	21810601089		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /Arap Dili ve Belagatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	+	
		Doktora		
	Tezin Adı	Bahâ Tâhir ve Hâletî Safiyye ve'd-Deyr İsimli Romanı		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Fatma Kertel

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Kertel		
	Numarası	21810601089		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /Arap Dili ve Belagati		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	+	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sedat Şensoy		
	Tezin Adı	Bahâ Tâhir ve Hâletî Safiyye ve'd-Deyr İsimli Romanı		

Modern Mısır Edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Bahâ Tâhir, altmışlar kuşağı olarak bilinen grubun önemli isimlerindendir. Yazar, Mısır insanının durumunu ve iç dünyasını yansıtmaya çalıştığı romanlarını ve diğer türlerdeki eserlerini okuyucu ile buluşturarak Arap dünyasının en çok okunan yazarlarından biri olmuştur. Yazarın kitapları pek çok dile çevrilmiştir.

Bu çalışma ile Mısırlı yazar Bahâ Tâhir'in daha önce Türkçeye çevirisi yapılmamış olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* romanının incelemesi yapılarak okuyucunun bu konuda bilgilendirilmesi, aynı zamanda yazar Bahâ Tâhir ve eserleri hakkında bilgiler verilerek, kendisinin Türk akademisine ve yayım hayatına tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle modern Mısır edebiyatının gelişim süreci ele alınmıştır. Aynı bölümde, Bahâ Tâhir'in hayatı anlatılmış ve eserleri tanıtılmıştır. Böylece Bahâ Tâhir'in Arap edebiyatına katkısına dikkat çekilmiştir. Çalışmanın devamında araştırmanın ana konusu olan Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının tanıtımına yer verilmiş, yazarın bu eseri, roman çözümleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Romanda yer alan materyal unsurlar, teknik unsurlar ve tematik unsurlar ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Yazarın modern roman unsurlarına romanında yer verdiği görülmüş, eserini modern roman teknikleri ile kaleme aldığı ortaya konulmuştur. Yazarın bu eserini sade bir üslup ve gerçekçi bir tutumla yazmış olduğu görülmüştür. Bu çalışmada son olarak ise romanda karşılaşılan temalar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu temalar aşk, intikam, kadın, ölüm, iyilik, hoşgörü ve savaş başlıkları altında, romanda geçen örneklere yer verilerek anlatılmıştır. Yazarın dilin gücünü bir araç olarak kullanarak, anlatımına bireysel ve toplumsal mesajlar yerleştirmeyi seçmiş olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Mısır Romanı, Bahâ Tâhir, Haletî Safiyye ve'd-Deyr,

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Fatma Kertel		
	Student Number	21810601089		
	Department	Basic Islamic Sciences/ Arabic Language and Eloquence		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	+	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Sedat Şensoy		
	Title of the Thesis/Dissertation	Baha Tahir and His Nowel Titled Khalti Safiyya wa'l-Deyr		

Bahā Tāhir, one of the leading writers of modern Egyptian literature, is one of the important figures of the group known as the sixties generation. The author has become one of the most widely read writers in the Arab world with his novels and other works in other genres, in which he tries to reflect the situation and inner world of the Egyptian people. His books have been translated into many languages.

This study aims to inform the reader by analyzing the Egyptian writer Bahâ Tâhir's novel Hâletî Safiyye wa'd-Deyr, which has not been translated into Turkish before, and also to introduce him to Turkish academia and publishing life by giving information about the writer Bahâ Tâhir and his works.

In this study, the development process of modern Egyptian literature is discussed first. In the same section, Bahā Tāhir's life is described and his works are introduced. Thus, Bahā Ṭāhir's contribution to Arabic literature was emphasized. In the continuation of the study, the main subject of the research, Bahā'Ṭāhir's novel al-Khālatī Safiyya wa'd-Deyr, is introduced and this work of the author is analyzed using the novel analysis method. Material elements, technical elements and thematic elements in the novel are discussed under separate headings. It was seen that the author included modern novel elements in his novel, and it was revealed that he wrote his work with modern novel techniques. It was seen that the author wrote this work with a simple style and a realistic attitude. Finally, this study provides information about the themes encountered in the novel. These themes are explained under the headings of love, revenge, women, death, goodness, tolerance and war by giving examples from the novel. It has been determined that the author has chosen to place individual and social messages in his narration by using the power of language as a tool.

Key Words: The Modern Egyptian Novel, Bahâ Tâhir, Haletî Safiyye ve'd-Deyr,

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU 1
ÖN SÖZ vi
GİRİŞ 1
1. Araştırmanın Konusu 1
2. Araştırmanın Sorusu 1
3. Araştırmanın Amacı 2
4. Araştırmanın Önemi 2
5. Araştırmanın Varsayımları 2
6. Araştırmanın Sınırlılıkları 2
7. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar 3
8. Yöntem 5
BİRİNCİ BÖLÜM 6
1. MODERN MISIR ROMANI VE BAHÂ TÂHİR 6
1.1. Modern Mısır Romanı 6
1.2. Bahâ Tâhir 11
1.2.1. Hayatı 11
1.2.2. Eserleri 14
İKİNCİ BÖLÜM 19
2. BAHÂ TÂHİR'İN HÂLETÎ SAFİYYE VE'D-DEYR İSİMLİ ROMANI 19
2.1. Romanın Tanıtımı 19
2.2. Romanda Yer Alan Materyal Unsurlar 20
2.2.1. Anlatıcı – Bakış Açısı 20
2.2.2. Vaka – Olay Örgüsü 21
2.2.3. Kişiler 27
2.2.4. Zaman 38
2.2.5. Mekân 41
2.2.6. Dil ve Üslup 44
2.3. Romanda Yer Alan Teknik Unsurlar 49
2.3.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri 49
2.3.2. Tasvir Tekniği 52
2.3.3. Geriye Dönüş Tekniği 55
2.3.4. Leitmotiv Tekniği 56
2.3.5. Diyalog Tekniği 57
2.3.6. İç Çözümleme Tekniği 59

2.3.7. İç Monolog Tekniği 59
2.4. Romanda Yer Alan Tematik Unsurlar 61
2.4.1. Aşk 62
2.4.2. İntikam 64
2.4.3. Kadın 67
2.4.4. Ölüm 68
2.4.5. Hoşgörü 70
2.4.6. İyilik 71
2.4.7. Savaş 72
SONUÇ 75
KAYNAKÇA 77
İnternet Kaynakları 81

ÖN SÖZ

Modern Mısır edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Bahâ Tâhir, ilk eserini 1972 yılında yayımlamıştır. Daha sonra siyasi sebeplerle yazması yasaklanan yazar, Mısır'dan göç etmek durumunda kalmıştır. Yayımlanan pek çok öykü ve romanı bulunan yazar, geri döndüğü ülkesinde devlet onur ödülüne layık görülmüştür. Ulusal ve uluslararası ödüllere layık görülen Bahâ Tâhir'in kitapları pek çok dile çevrilmiştir.

Bu çalışmada incelemesi yapılan Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı üzerine, Arap dünyasında çeşitli akademik çalışmalar yapılmış, aynı zamanda televizyon dizisine uyarlanmıştır. Arap dünyası ve pek çok ülkede ses getiren bu eser, İtalyancaya çevrilerek İtalya'da en iyi çeviri roman seçilmiştir.

Bu araştırmada, okuyucunun teveccühünü kazanan bu eserin tahlili yapılarak, yazarın hayatı ve diğer eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde modern Mısır romanı ortaya çıkış süreci ele alınarak anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı, olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân, dil ve üslup ve anlatım teknikleri gibi başlıklarla materyal unsurlar incelenmiştir. Yazarın romanında kullandığı teknik unsurlar ise, anlatma-gösterme tekniği, tasvir tekniği, geriye dönüş tekniği, leitmotiv tekniği, diyalog tekniği, iç çözümleme tekniği ve iç monolog tekniği başlıkları altında gösterilmiştir. İkinci bölümün son başlığı ise romanda karşılaşılan temalar hakkında olmuştur. Bu temalar aşk, intikam, kadın, ölüm, iyilik, hoşgörü ve savaş başlıkları altında, romanda geçen örneklere yer verilerek anlatılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Sedat Şensoy hocama, ayrıca fedakârlık ve desteklerinden dolayı kıymetli eşim Fatih Kertel'e ve çocuklarıma, her zaman yanımda olan kardeşim Hatice Ergün'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatma Kertel

10.06.2024

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu modern Arap edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Mısırlı yazar Bahâ Tâhir'in hayatı, eserleri ve yazdığı romanlarından biri olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* isimli romanının incelenmesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde modern Mısır edebiyatının gelişim sürecine değinilmiş, tarihî arka plana ışık tutarak Mısır edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde sadece Mısır'da değil, genel olarak Arap dünyasında yazdığı eserleri ile dikkat çeken Bahâ Tâhir'in hayatı anlatılmış ve eserleri tanıtılmıştır.

İkinci bölümde bu araştırmanın ana konusu olan Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının tanıtımına yer verilmiş, romanda yer alan materyal unsurlar, teknik unsurlar ve tematik unsurlar ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Romanda yer alan materyal unsurlar; anlatıcı-bakış açısı, vaka-olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve dil ve üslup açısından incelenmiştir. Yazarın romanında kullandığı teknik unsurlar ise, anlatma-gösterme tekniği, tasvir tekniği, geriye dönüş tekniği, leitmotiv tekniği, diyalog tekniği, iç çözümleme tekniği ve iç monolog tekniği başlıkları altında gösterilmiştir. İkinci bölümün son başlığı ise romanda karşılaşılan temalar hakkında olmuştur. Bu temalar aşk, intikam, kadın, ölüm, iyilik ve hoşgörü başlıkları altında, romanda geçen örneklere yer verilerek anlatılmıştır.

Roman, yazıldığı dönemin bireysel ve sosyal hayatından izler taşıdığından dolayı çalışmada Mısır'ın bu yönüne dair olgular bulunabilecektir.

2. Araştırmanın Sorusu

Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının incelendiği bu çalışmada;

1. Modern Arap romancılarından Bahâ Tâhir'in nasıl bir romancı olduğu,

2. Romanında nasıl karakterlere yer verdiği,

3. Romanında hangi teknik ve tematik unsurlar kullandığı,

4. Dönemin şartlarını anlamak açıcısından okuyucuya ne gibi yararlar sağladığı, sorularına yanıt aranmıştır.

3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Mısırlı yazar Bahâ Tâhir'in daha önce Türkçeye çevirisi yapılmamış olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* romanının incelemesi yapılarak okuyucunun bu konuda bilgilendirilmesi, aynı zamanda yazar Bahâ Tâhir ve eserleri hakkında bilgiler verilerek, kendisinin Türk akademisine ve yayım hayatına tanıtılmasıdır.

Bir edebiyat araştırması yapmanın yanı sıra sosyal durumların yazar Bahâ Tâhir'in hayatında bıraktığı etkilerin *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı eserindeki görünümlerini, yazarın romanında kullandığı temalar incelenerek ortaya koymaktır.

4. Araştırmanın Önemi

Mısır edebiyatı, Arap edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir. Bahâ Tâhir de önemli Mısır edebiyatçılarından biridir. Kendisi ve bazı eserleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen yazar akademik olarak yeterli düzeyde çalışılmamış, romanları tek tek incelenmemiştir.

Bahâ Tâhir 1998 yılında Mısır Devlet Liyakat Madalyası'na layık görülmüştür. Eserleri birçok dile kazandırılırken Arap dünyasının en çok okunan ve en saygı duyulan yazarları arasına girmiştir. 2008'de *Vâhatu'l-Gurûb* eseriyle Uluslararası Arap Kurgu Ödülü'ne (Arapça için Booker'a denk bir ödül) layık görülmüştür. Bu çalışma ödüllü bir yazar olan Bahâ Tâhir'in Türkiye'de tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilecektir:

1. Bahâ Tâhir Modern Arap Edebiyatında önemli bir yer tutar.

2. Yazarın romanı araştırılmaya değer bir değişkendir.

3. Bu araştırmada kullanılan dokümanların istenilen hedefe ulaştıracağı varsayılmıştır.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada Bahâ Tâhir'in hayatı ve edebi kişiliğinin ele alınması ile *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının incelenmesi yalnızca yazılı dokümanlar kullanılarak yapılacaktır.

7. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar

Bu araştırma için yapılan literatür taramasında yerli ve yabancı çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada ulusal tez merkezinde yapılan araştırma neticesinde Bahâ Tâhir hakkında yapılan üç adet lisansüstü çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmaların ilki Afife Betil Akan Bağdat'ın 2020 yılında Mütercim Tercümanlık alanında tamamlamış olduğu *Bahâ Tâhir'in Öykülerinin Türkçe Çevirilerinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramına Göre İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasıdır.[1] Diğerleri ise Emine Akdağ'a ait *Bahâ Tâhir'in Seçme Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*[2] adlı çalışması ile, Sevdenur Özbakır Bayraktar'ın yaptığı *Bahâ Tâhir'in "el-Hubb fî'l-Menfâ" Adlı Romanı ile Sinan Akyüz'ün "İncir Kuşları" Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan Karşılaştırılması*[3] adlı yüksek lisans düzeyinde yapılan araştırmalardır.

Yapılan araştırmada ülkemizde Bahâ Tâhir'le ilgili yapılan akademik çalışmalardan biri de Zafer Ceylan'ın *Bahâ Tâhir'in Dün Gece Rüyamda Seni Gördüm Adlı Öyküsü Üzerine*[4] başlığıyla yazdığı makalesidir. Yazar hakkında yazılan diğer bir yazı da Adnan Arslan'a ait "Türk Akademisi Açısından Arap Edebiyat Alanında Keşfedilmeyi Bekleyen Bakir Bir Ada: Modern Arap Romanı" adlı makalesidir. Yazar makalesinde Arap yazarları Türk okuyucusuna ve araştırmacılarına tanıtmıştır. Adnan Arslan'ın yazısında ele aldığı yazarlardan biri de Bahâ Tâhir'dir.[5]

Bahâ Tâhir'in Türkçeye çevrilen iki adet eseri mevcuttur. Orijinal adı *Vâhatu'l-Gurûb* olan romanı, *Sürgünde Günbatımı* adıyla İsmail Özdemir tarafından çevrilerek Doğan Kitap tarafından yayımlanmıştır.[6] *Lem A'rif Enne't-Tavûs Tetîr* adlı romanı ise Türkçeye, *Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini* adıyla Zafer Ceylan tarafından çevrilmiştir. Bu eser

[1] Afife Betil Akan Bağdat, "Bahâ Tâhir'in Öykülerinin Türkçe Çevirilerinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramına Göre İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020).
[2] Emine Akdağ, "Bahâ Tâhir'in Seçme Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme" (Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniv, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop 2022).
[3] Sevdenur Özbakır Bayraktar, "Bahâ Tâhir'in "el-Hubb fî'l-Menfâ" Adlı Romanı ile Sinan Akyüz'ün "İncir Kuşları" Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan Karşılaştırılması", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2024).
[4] Zafer Ceylan "Bahâ Tâhir'in Dün Gece Rüyamda Seni Gördüm Adlı Öyküsü Üzerine", *Nüsha*, 47 (2018): 65-82.
[5] Adnan Arslan, "Türk Akademisi Açısından Arap Edebiyat Alanında Keşfedilmeyi Bekleyen Bakir Bir Ada: Modern Arap Romanı*". Kocaeli İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (2019): 107.
[6] Bahâ Tâhir, *Sürgünde Günbatımı,* çev. İsmail Özdemir (İstanbul: Doğan Kitap, 2007).

Kırmızı Yayınları tarafından basılmıştır.[7] Yapılan araştırmada ülkemizde Bahâ Tâhir'in diğer eserleri ve bu çalışmanın konusu olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı hakkında yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bahâ Tâhir'i doktora düzeyinde çalışan isim ise Lânâ Muhammed Hayr Mâmkiğ'dir. Mâmkiğ 2002 yılında Ürdün Üniversitesinde yaptığı çalışmasında Bahâ Tâhir'i hikâyeciliği ve romancılığı açısından ele almıştır. Teze açık erişimle ulaşmak mümkündür.[8] Bahâ Tâhir'i yüksek lisans seviyesinde çalışan bir diğer isim ise, çalışmasını Kahire'de Ayn-ı Şems Üniversitesinde yapan Şeymâ Muhammed Ali Muhammed Ridvân'dır. *el-Mekânu'r-rivâî fî İbdâi Bahâ Tâhir* adlı çalışmasında Bahâ Tâhir'in romanlarını "mekân" unsuru açısından ele almıştır.[9] Yazar hakkında kaleme alınan ve ulaşılabilen diğer bir inceleme yazısı da yazarın romanlarını direniş teması üzerine inceleyen makaledir.[10] Bir diğer makale de Mısır Asyut Üniversitesi Edebiyat Fakültesi hocalarından Esma Muhammed'in *Vâhatu'l-Gurûb* adlı eser hakkında kaleme aldığı yazısıdır.[11]

Bahâ Tâhir'in çalışmaları makale düzeyinde de incelenmiş, Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinde akademik çalışmalara konu olmuştur. Çeşitli dergilerin makalelerinin yayımlandığı Dâru'l-Manzûme adlı internet adresinde Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı hakkında yazılan akademik çalışmaların bulunduğu tespit edilmiş, fakat aynı adresin sadece anlaşması olduğu üniversitelere paylaşımda bulunmasından dolayı bu çalışmalara ulaşılamamıştır. Suriye'de yayımlanan *el-Mevkıfu'l-Edebî* adlı dergide "el-Hubbu ve'l-İntikam fî Rivâyeti Hâletî Safiyye ve'd-Deyr*"* adlı makale ile Mısırda yayımlanan "*Fusûl"* adlı dergide bulunan "el-Kitâbe ve'l-Hanîn *Kırâatun fî Rivaye*: *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr"*adlı çalışmalar bunlardandır.

Bu çalışma için yapılan araştırma sonucunda ulaşılan bir diğer çalışma Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı hakkında Mevlânâ Mâlik Üniversitesinde yapılan bir bitirme tezidir.[12] Yine yapılan araştırmada Malezya Uluslararası Medeniyet Üniversitesi Arap Dili bölümünde, yüksek lisans düzeyinde çalışılan araştırmaya ulaşılmıştır. Bahâ Tâhir'in

[7] Bahâ Tâhir, *Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini*, çev. Zafer Ceylan (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017).
[8] https://search.mandumah.com/Record/549960/Details (20.07.2024)
[9] Şeymâ Muhammed Alî Muhammed Ridvân, "el-Mekânu'r-rivâî fî İbdâi Bahâ Tâhir," (Yüksek Lisans Tezi, Ayn-ı Şems Üniversitesi, Kahire 2014).
[10] Salahattin Abdi, Sârâ Esedî, "Mazâhiru'l-Mukâveme fî Rivâyâti Bahâ Tâhir", *Âfâku'l-Hadâratü'l-İslâmiyye,* 19/2 (2015): 97.
[11] Esma Muhammed Abdulhamid Ahmed, "Cedeliyyetü'l-Vâkı' vel-Levâkı' fî Rivâyeti Vâhatu'l-Gurûb", *Mecelletü Serdiyyât,* 38 (2020): 15.
[12] Maslaha er-Rahme, "Sûratu'n-Nisâ fi Rivâyeti Hâletî Safiyye ve'd-Deyr li Bahâ Tâhir", (Yüksek Lisan Tezi, Malang İslam Hükümeti Mevlânâ Mâlik İbrahim Üniversitesi, Malezya 2017).

hikâyeciliğinin ele alındığı bu çalışma *"el-İtticâhü'l-Vâkıî fî A'mâli'l-Kısasiyyeti li Bahâ Tâhir"* adını taşımaktadır.[13]

Bu çalışma için yapılan literatür taraması esnasında, Bahâ Tâhir'in hayatı ve çalışmaları hakkında yazılan çeşitli kitaplara da ulaşılmıştır. Lübnan baskılı Ahmed Hasan ez-Zeyyât'ın "*Tarihu'l-Edebi'l-Arabî"*[14] adlı çalışması bunlardan biridir. Şevḳî Dayf'ın "*el-Edebu'l-Arabî el-Mu'asır fi Mısr"*[15] adlı eseri ve Ömer ed-Desûkî'nin "*Fi'l-Edebi'l-Hadîs*"[16] adlı eserleri de, bu çalışmada Bahâ Tâhir'in hayatı ve eserleri hakkında başvurulan kaynaklardan olmuştur. Aynı zamanda yazarın biyografisi ve edebiyatçılığı hakkında çeşitli internet sitelerinin köşe yazılarında pek çok aydınlatıcı bilgiye ulaşılabilmektedir.

Yazar Bahâ Tâhir'in eserlerine ise elektronik ortamdan ulaşmak mümkün olmuştur.

8. Yöntem

Tez konusu kapsamında bilgilerin taranması ve verilerin toplanıp derlenmesi, analiz ve yorumlamayı kolaylaştırmak için derlenen verilerin çerçevesini çizip sınıflandırılması, bunun sonucunda elde edilen bilgilerin analiz edilerek değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu çalışmamızda sosyal bilimlerin en nesnel yöntemi olan betimlemeci (descriptive) yöntem; keşfedici, betimleyici, açıklayıcı amaçlarla seçilmiştir.

[13] İsa Şit Yusuf, "el-İtticâhü'l-Vâkıî fî A'mâli'l-Kısasiyyeti li Bahâ Tâhir", (Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Medeniyet Üniversitesi, Malezya 2013).
[14] Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, (Lübnan: Dâru'l-Mârife, 1993).
[15] Şevḳî Dayf, *el-Edebu'l-Arabî el-Mu'asır fi Mısr*. 10. bs. (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1961).
[16] Ömer ed-Desûkî, *Fi'l-Edebi'l-Hadîs*, 1. bs. (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2000).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN MISIR ROMANI VE BAHÂ TÂHİR

1.1.Modern Mısır Romanı

Arap edebiyatında roman anlamı rivâye kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu anlamda kullanılışının ilk kim tarafından başlatıldığı bilinmemekle birlikte Batı romanlarının Arapçaya tercüme edilmesi esnasında kullanılmaya başlandığı ihtimali akla gelebilmektedir. *Elf Leyle ve Leyle* ve *Kelile ve Dimne* gibi masal ve fabl türü eserlerden sonra modern anlamdaki roman, Arap edebiyatına 19. Yüzyılın sonlarında girmiştir. Çeviri hareketlerinin bu edebi türün başlangıcında etkili olduğu söylenebilir.[17]

Mısır'ın Kuzey Afrika'da bulunması, Sina Yarımadası ile Asya'ya bağlanması, Süveyş Kanalı ve Nil Nehri'nin varlığı gibi öne çıkan coğrafi konumu ve binlerce yıllık tarihî geçmişe sahip olması ile diğer Arap ülkelerinden ayırt edici özelliğe sahiptir. 19. yüzyılda Mısır'ın bütün edebi türlerle birlikte roman edebiyatının diğer Arapça konuşan ülkelere göre öncü olması, bu ülkenin diğerlerine göre Batı dünyası ve edebiyatı ile tanışma sürecinin önde olması ile izah edilebilir.[18]

Mısır edebiyatının modernleşme sürecinde batı edebiyatı ile etkileşiminin anlaşılabilmesi için bu konunun gerisinde yatmakta olan tarihi bir arka planın varlığına ışık tutmak gerekmektedir.

Ticari ve ilmi alanda gelişmekte olan Avrupa medeniyeti 18. yüzyıl sonlarında dünyanın çeşitli yerlerinde kaynak arayışına girmiş, gözlerini doğunun servet kaynaklarına dikmiştir. O döneme kadar Arapça öğrenmeye önem veren müsteşrikler sayesinde doğu medeniyetine aşina olan Batı, ilmî ve ticari ilişkiler olarak devam eden gayretinin yönünü değiştirmiş, boyun eğdirme ve hâkim olma düşüncesine çevirmiştir.[19]

Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798-1801) muhtevası itibari ile diğer işgallerden farklı gerçekleşmiş, ordusunda askeri mürettebatın yanında kimyacı, tarihçi, biyolog, arkeolog, cerrah ve eski eser uzmanları gibi ilim insanlarından oluşan bir heyet de bulundurmuştur. Edward Said gibi bazı isimlere göre bu işgalin asıl sebebinin Mısır'ı modern Fransa'ya

[17] Rahmi Er, "Roman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), XXXV, 164-166.
[18] Ahmet Gür, "Mısır'daki Modern Arap Edebiyatı Entelektüel Uyanışının Öncüsü: Rifâ'a Râfî et-Tahtâvî (1801-1873*)", Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 9/2 (2022): 818.
[19] Abdu'l-Muhsin Tâhâ Bedr, *Tetavvuru'r-Rivâyeti'l-Hadîse fî Mısr,* 3. bs. (Kahire: Daru'l-Meârif, 1996), 20.

aktarma düşüncesi olduğu söylenmişse de matbaayı, Fransız dilini, eğitimini, tıbbını bu ülkeye tanıtmış olduğu gerçeği de göz ardı edilememektedir.[20]

Mısır'ın 1798 yılında işgali esnasında İskenderiye'de iki matbaa tesis edilmiştir. Burada işgali halka farklı gösterme adına Arap alfabesi ile yazılmış broşürler basılıp halka dağıtılmıştır. Bu broşürlerle halkın desteğini alabilmek için onların çıkarlarını düşündüklerini gösterme kaygısı güdülmüş, ilanın baş kısmına besmele ve kelime-i tevhit eklenerek halka ulaşılmaya çalışılmıştır. İşgal sonrasında Mısır'da matbaa, gazete, kütüphane, opera binası, kimya laboratuvarı ve rasathaneler gibi bilimsel ve kültürel faaliyetlerin hayata geçirilmesi ile halk batılı hayat tarzına yönelik birtakım faaliyetleri tanıma imkânı elde etmişlerdir.[21] Mısır'da modern edebiyat ürünlerinin ilkleri bu etkileşim esnasında ortaya çıkmış, "Nahda" hareketi olarak da bilinen Mısır Rönesansı'nın (entelektüel uyanışın) başlangıcı da bu dönemde olmuştur. Sonuç olarak bu dönem modern Mısır edebiyatının da doğuşu olarak görülmüştür.[22]

Fransız işgali sonrası Mısır valisi olarak görev yapan Mehmet Ali Paşa'nın (ö.1849) Mısır'da Arap edebiyatının gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Kendisi modern eğitim sisteminin temellerini atmış, 1809'da Avrupa'ya öğrenci göndermeye başlamıştır. 1820 yılında ilk yerel matbaa onun döneminde Bulak'ta açılmış, açılan okullar için gerekli kitaplar burada basılmıştır. 1828 yılında *Vekâyi-i Mısır* adlı resmî gazete de onun döneminde yayımlanmaya başlanmıştır.[23] Mehmet Ali Paşa döneminde ve sonrasında birtakım ilmî heyetler Avrupa'ya özellikle de Fransa'ya gönderilmiştir. Bu gönderilen heyetlerin ilkine Rifâ'a et-Tahtâvi başkanlık etmiştir. Bu heyet pek çok edebî eseri Mısır'a nakletmiş, yine sayısız hikâye ve romanı Arapçaya tercüme etmişlerdir.[24]

Mısırlı yazar Rifâ'a Râfi'î et-Tahtavî'nin *Mevâkı'ul-Eflâk fî Vekâ'i Tilîmâk* adlı Fransız edebiyatından yaptığı roman çevirisi, Arap edebiyatında dolayısıyla Mısır edebiyatında da modern romancılığın başlangıç noktasını teşkil ettiği ifade edilebilir.[25]

---

[20] Abdulkadir Aksöz, "Biz ve Öteki Arasında Fransa'nın Mısır'ı İşgali ve Kültürel Sömürgecilik", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi,* 5/2 (2022): 260.
[21] Ahmet Gür, "Mısır'daki Modern Arap Edebiyatı Entelektüel Uyanışının Öncüsü: Rıfâa Râfi'î et-Tahtâvî (1801-1873)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 9/2 (2022): 815.
[22] Betül Can, "Rıfâa Râfi'î et-Tahtâvî ve Gerard de Nerval'in Doğu Batı İzlenimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 39 (2018): 262. Ömer ed-Desûḳî, *Fi' l-Edebi' l-Hadîs,* 1. Bs. (Kahire: Dâru' l-Fikri' l-Arabî, 2000), 37-39.
[23] Muhammed Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2022), XXV, 62.
[24] Azize Muraydan, *el-Kısse ve'r-Rivâye,* 1. bs. (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1980), 19.
[25] Ömer ed-Desukî, *fi'l-Edebi'l-Hadis,* 8. bs. (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1973), 42.

Fransa'ya gönderilen Mısır heyetinde bulunan Tahtâvî, Fransız dili ve edebiyatı ile çokça meşgul olmuş, gazete ve dergileri yakından takip ederek batı edebiyatı ve kültürü hakkında bilgisini geliştirmiştir. Çeviri faaliyetlerinin kendisi ile başladığı yazar, *Tahlîsu'l-İbrîz fî Telhîsi Bâriz* adlı eserini Fransa seyahati sonrası yazmış, Paris'te edinmiş olduğu gözlem ve tecrübelerini bu eserinde kaleme almıştır.[26]

Corci Zeydan *Târîhu Âdâbi'l-Lügati'l-Arabiyye* adlı eserinde, 18. yüzyılda Mısır'da başlayan yenilenme hareketinden bahsetmiş, sonrasında olan gelişmeleri kitabında kaydetmiştir. Zeydan'ın kitabında da bahsettiği gibi, Abbasi döneminde yapılan nakillerin benzeri bu dönemde de yapılmış, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca pek çok roman Arapçaya çevrilmiştir. Bu çeviriler çoğu eğlenceli olması ile öne çıkmış, nadir olarak da toplumsal ve tarihsel beklentilerle kaleme alınanların tercih edildiği görülmüştür. Arap okuyucu bir edebî tür olan romanı hoş karşılamış, o asırda halk arasında meşhur olan hikâyelerin yerine koymuştur. Halkın bu edebiyatı memnuniyetle kabulü sonrası Arap yazarlar bu alanda teliflere yönelmişlerdir.[27]

Halkın teveccühünü kazanan ve bu alanda yazıya eğilimi sağlayan tercüme eserlerin başında şu isimler ve tercümeleri gelmektedir; Necîb Süleyman el-Ḥaddâd' (ö. 1899), Alexandre Dumas'dan (ö. 1870) *el-Fursânu's-Selâse,* Yûsuf Âsaf (ö. 1938), Jules Verne'den (ö. 1905) *et-Ṭavâf h Havle'l-Arḍ fî Semânîne Yevmen*, Ya'kûb Ṣarrûf (ö. 1927), Walter Scott'tan *Ḳalbu'l-Esed,* Yûsuf Es'ad Dâğır (ö. 1981), Pierre Loti'den (ö. 1923) *el-Ecnihatu'l-Mutekessira,* Hâfız İbrâhim (ö. 1932), Victor Hugo'dan *el-Bu'esâ* adlı eserleri tercüme etmişlerdir.[28]

Mısır'da tercüme hareketi ile başlayan reformcu anlayışın, Arap edip ve düşünürlerde siyasi bakış açısının değişmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Tahtâvî gibi isimlerin savunduğu bu anlayışta İslam düşüncesinde sadece Müslümanları kapsayan "ümmet" fikrinin değiştiği, bunun yerine Mısırlı olma bilincinin vurgulandığı görülür. Bahsedilen bu yenilikçi hareket, Avrupa'nın düşünce akımlarından liberal ve sosyalist söylem ile toplumun içinde bulunduğu durağanlığı aşmanın bir aracı olduğu tezini seslendirmişlerdir. Mısır'a göç eden Farah Antun (1874-1922), Şibli Şumayl (1850-1917) gibi Suriyeli entelektüeller, Selame Musa (1887-1995), Nicola Haddad, Taha Hüseyin (1889-1973) gibi Mısırlı düşünürler, Arap

[26] Muhammed Sawaie, "Rifâ' a Râfi' î et-Ṭaḥṭâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı", çev. Şener Şahin, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/2 (2005), 161.
[27] Corci Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Lügati'l-Arabiyye*, 1. bs. (Kahire: Müessesetü'l-Hindâvî, 2013) 1429.
[28] Muraydan, *el-Kıssa ve'r-Rivâye*, 20.

sosyalizminin kuruculuğunu yüklenmişler, geleneksel anlayışın dışına çıkarak modern Arap düşüncesinin temelini atmışlardır denilebilir.[29]

Modernleşmenin belirgin bir şekilde görüldüğü, aynı zamanda Ezher Üniversitesi'ni bünyesinde bulunduran ve Mısır şehirlerinden olan Kahire'de, Dâru'l-Ulûm ve 1870'te millî kütüphane olan Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'nin açılması, halkın kitaplardan istifade etmesini kolaylaştırmış, bu kitapların muhafazasını sağlamıştır. Mısırda yürütülen edebi faaliyetlerin büyümesine katkı sağlayan bir diğer hadise, Lübnan'da Dürziler ve Hristiyanlar arasında gerçekleşen savaştan kaçan Hristiyan Arapların Mısır'a göç etmesi durumu olmuştur. 1860'tan sonra bu iç savaştan kaçıp, Mısır'a gelmeye başlayan grup, yanlarında dil ve edebiyat dallarında yapılmış olan pek çok kültürel ve bilimsel makale getirmişlerdir. Bu savaştan kaçıp Avrupa ve Amerika'ya göç eden ve edebiyatla ilgilenen bir diğer grubun, daha sonra ortaya çıkacak olan Mehcer/Göç-Gurbet edebiyatının ortaya çıkmasına öncülük ettikleri görülecektir.[30] Yukarıda da ismi geçen yazar Corci Zeydan (ö. 1914) da bu göçmenler arasında bulunan isimlerdendir. Lübnan kökenli yazar günümüzde halen yayımlanmaya devam eden *el-Hilal* dergisini 1892 yılında kurmuştur.[31] Yazar modern Arap romanının doğması ve gelişmesine katkı sağlamış, Arapça roman kaleme alan ilk yazarlardan olmuştur. Yirmi iki adede ulaşan bu romanları tarihi içerikle yazmış, İslâm ve Arap tarihini işlediği bu romanlarla türünün ilk örneği olma şansını elde edebilmiştir denilebilir.[32]

Nahdâ hareketinden sonra Avrupa'da eğitim alıp dönmüş olan sonraki yeni neslin, Avrupa'nın seküler düşüncesinden etkilenerek batıyı ilham kaynağı olarak görmeye devam ettiği görülür. Gazetecilik ve tiyatro ile bu düşünce tarzını halka açan bu kişiler, din yerine vatan ve dil birliğine dayalı Arap dayanışmasını ulusal bir tarzda ortaya koyan ilk isimler olarak bilinmektedir. Butrus el-Bustânî (1819-1883), Nâsîf el-Yazıcî (1800-1871), İbrahim el-Yazıcî (1847-1906), Fâris el-Şidyâk (1801-1887) gibi isimlerin milliyetçiliği ön plana alarak, din yerine vatan ve dil birliğine vurgu yaptıkları, çalışmalarını bu çizgide ortaya koydukları görülür. Özellikle el-Bustânî ismi modern Arap edebiyatında etkisi görülebilecek çalışmalar yapmış, 1863 yılında Beyrut'ta ilk ulusal Arap okulunu açmıştır. 1860'da *Nafir Suriya* ve 1879'de *el-Janna* olmak üzere Arapça haftalık dergilerin çıkarılmasında öncü olmuş, Arap

[29] Ecehan Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2015), 103.
[30] Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı I*, 1. bs. (Ankara: Hece yayınları, 2015), 23.
[31] Abdullatif Hamza, *Ḳıṣṣatu'ṣ-Sıḥâfeti'l-Arabiyye fî Mıṣr*, 2. bs. (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1985), 27.
[32] Şevḳî Ḍayf, *el-Edebu'l-Arabî el-Mu'âsır fi Mısr*, 10. bs. (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1961), 229.

dilinin edebi yönünü geliştirmek için Arapça sözlük ve yedi ciltlik Arapça ansiklopedi derlemiştir. [33]

Öte yandan 1870 yılları sonrası ortaya çıkan Arap edebiyatında, toplum ve siyaset teması üzerine yazılmış edebi ürünlerin yazıldığı görülmekte, buna sebep olan birtakım etkenler izlenebilmektedir. Takip eden yıllar, çıkardıkları gazetelerinde batı yanlısı ve milliyetçilik düşüncesini işleyen Lübnan kökenli Hristiyan bazı yazarlara tepki olarak, ülkeyi ıslah fikri ile yola çıkan bir takım genç Müslüman grubun ortaya çıktığı seneler olmuştur. Bu genç grubun fikrî gelişimine etki eden isim 1869'da Mısır'a gelen Cemaleddin Afgânî (1838-1897)'dir. Afgânî düşüncelerinde, Avrupa'nın müdahalesine karşı ulusal birliği korumanın yanında batının sahip olduğu teknolojik ilerlemeyi yakalamayı savunmuş, İslamcılık üzerine verdiği fikirlerle yeni bir fikrî sistemin gelişmesine zemin hazırladığı görülmüştür. Mısır'ın kültürel ve edebi yönden atılımına sebep olacak fikirleri savunan Afgânî, öğrencilerini gazete çıkarmaya teşvik etmiştir. Kendisinin ileride Mısır'ın ulusal lideri olacak olan Sa'd Zaglûl gibi isimlerin yetişmesinde etkili olduğu görülmüştür.[34]

Osmanlı döneminin son yıllarında Türk ve Arap edebiyatlarından birçok yazar ve düşünce adamını etkileyen Cemaleddin Afgânî, öğrencileri Muhammed Abduh, Reşid Rıza gibi şahsiyetlerin ortaya çıkmasında, aynı zamanda İslâmî misyonla kaleme alınan metinlerin yazılmasında etkili olduğu görülmüştür. Gelecek yıllarda Arap Edebiyatında İslâmî konuları eserlerinde işleyen şâirler ve yazarlar arasında öne çıkanlar ise; *Ömer Kudüs'te, Şafak Akıncıları, Türkistan Geceleri, Yahudi'nin Kanlı Böreği, Cakartalı Kız, Kuzey Kahramanları, Uykusuz Geceler, İlahi Nur* gibi isimlerle birçok romanı Türkçeye çevrilen Necib el-Kiylânî *ve Sellâmetu'l-Kuss, Vâ İslâmâh, Leyletu'n-Nehr, es-Sa'iru'l-Ahmer, Sîretu Şucâ'* adlı eserleriyle Ali Ahmed Bâkesir olmuşlardır.[35]

Arap edebiyatının, eserlerde işlenen konu ve üslûp bakımından 1900'lü yıllarda gelişim ve değişim gösterdiği söylenebilir. Bunun ilk örneği olarak Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeyneb* adlı eseri verilebilir. Bu eser, roman unsurlarından zaman, mekân, vaka ve kahramanlar gibi ögeleri barındıran Arapça olarak yazılmış ilk roman olduğu söylenmektedir.[36] İşlediği konu olarak kadın ve kadının toplumdaki yerinden bahseden kitap,

[33] Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", 110.
[34] Er, *Modern Mısır Romanı,* 32.
[35] Ahmet Kazım Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Temalar", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 35 (2016): 131.
[36] Dayf, *el-Edebü'l-Arabî el-Muâsır fî Mısr.* 209.

ilk olarak *Zeyneb* adıyla yayımlanamamış, *Menâzıru Ahlâkın Rîfiyye* (Kırsal Kesim Ahlakından Görünümler) adıyla basılmıştır. İkinci baskısında asıl adını alabilen bu kitapta Heykel, kadınların kendi iradeleri ve onayları olmaksızın evlendirilmeleri konusunu işlemiştir.[37]

Daha sonraki yıllarda Tâhâ Hüseyin, Tevfik el-Hâkîm, Abbas Mahmud el-Akkâd, Yusuf İdrîs, Muhammed es-Sibâ'î ve Selâme Musa gibi yazarlar toplumsal yapıyı eleştiren temada eserlerini yazmışlar, ayrıca siyasi yapının toplumda fikri çözülmeye etkisini dile getirmişlerdir. Bu dönemde eserleri ile adından ayrıca bahsettiren isimlerden biri de, 1988 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi olan Necip Mahfuz'dur. Mahfuz'un roman ve hikâye türü eserlerde tema olarak toplum ve siyaseti en başarılı bir şekilde işleyen yazarların başında geldiği dile getirilmelidir. Yazar 23 Temmuz 1952 Mısır Devrimi öncesi Kral Faruk'un başta olduğu Hidivlik Dönemi ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Mısır toplumunun yapısını, kentli insan problemlerini, açmazlarını bütün açıklığıyla eserlerinde dile getirmiştir. Hatta ödüle de bu dönemde kaleme aldığı meşhur üçlemesi *es-Sülâsiyye* ve *Midak Sokağı* adlı eserlerinden dolayı layık görülmüştür.[38]

Son dönem Mısır'da ve genel olarak Arap edebiyatında; Selîm el-Bustânî ve Corcî Zeydân gibi isimlerin ardından 'Âdil Kâmil (ö. 2005), Ali el-Cârim (ö.1949), Muhammed Saîd el-Uryân (ö. 1964), Muhammed Ferîd Ebû Ḥadîd (ö. 1967), Abdülhamid Cûde es-Seḥḥâr (ö. 1974), Faraḥ Antûn (ö. 1922), Ali Ahmed Bâkesîr (ö. 1969), Zeyneb Fevvâz (ö. 1914), Ya'kûb Sarrûf (ö. 1927), Lebîbe Ḥâşim (ö. 1947) gibi yazarların sayesinde roman türü olgunlaşarak günümüze kadar devam etmiştir.[39]

1.2. Bahâ Tâhir

1.2.1. Hayatı

13 Ocak 1935 yılında Mısır'ın Kahire şehrinin Gize bölgesinde dünyaya gelen yazarın tam adı, Muhammed Bahâeddin Abdullah b. Tâhir'dir. Arap dünyasında Bahâ Tâhir ismiyle şöhret bulmuştur. Fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen yazarın aile kökleri, güney Mısır'da bulunan Uksur şehrine dayanır. Babası Ezher'de eğitim görmüş bir kimsedir. Öğretmen olarak çeşitli şehirlerde görev yaptıktan sonra Kahire'de emekli olup, bu şehre

[37] Er, *Modern Mısır Romanı*, *50.*
[38] Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Temalar", 134.
[39] Er. "Roman", 164.

yerleşmiştir. Dokuz kardeş olan Bahâ Tâhir, kardeşlerin en küçüğüdür. Çocukluğunda bazı aile üyeleri vefat eden Tahir, on yedi yaşına geldiğinde ise babasını kaybetmiştir.[40]

1956 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun olan Tahir, bir süre sırasıyla, Devlet İstatistik Enstitüsünde tercümanlık, daha sonra yönetmenlik ve radyo spikerliği görevlerinde bulunmuştur. 1975 yılında yazı yazması yasaklanan Bahir, bu yasağın akabinde Mısır'ı terk etmiştir. Afrika ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde tercümanlık yaparak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Daha sonra 1981-1995 yılları arasında İsviçre'ye yerleşmiş olan yazar, burada Birleşmiş Milletler için tercümanlık yaparak hayatını kazanmıştır. Yazar daha sonra Mısır'a tekrar dönüş yapmıştır.[41]

Bahâ Tahir altmışlar neslinin içinde yer alan bir yazardır. Bu durum ona hikâye ve roman alanlarında pek çok katkı sağlamıştır. Arap edebiyatının ilerlemesindeki rolünün ise inkâr edilemeyeceği söylenebilir.

Bahâ Tâhir, Mısır'ın önde gelen yazarlarından biri olup aynı zamanda Arap dünyasında da en çok okunan yazarlardan biridir. Hikâye ve roman alanlarında başarısı ile ünlü olan yazarın çeviri ve tiyatro eserleri, ayrıca siyasi ve kültürel yazıları içeren bir eseri de mevcuttur. Arkasında unutulmaz eserler bırakan Bahâ Tâhir, uzun hastalık döneminden sonra 27 Ekim 2022 tarihinde 87 yaşında iken hayata veda etmiştir.[42]

Modern Mısır edebiyatında altmışlı yılların yetiştirdiği önemli roman yazarlarından olan Bahâ Tâhir, 1952 yılında Cemal Abdunnâsır tarafından gerçekleştirilen devrim sonrası, sosyalizmin Mısır halkına refah sağlayacağını düşünenlerdendir. Fakat sonraki yıllarda Mısır'ın yaşadığı sosyal problemler, geri kalmışlık ve 1967 hezimeti kendisinde hayal kırıklığına sebep olmuştur. Yazdığı roman ve diğer eserlerinde, bahsedilen olaylardan etkilenen Mısır insanının durumunu ve iç dünyasını yansıtmaya çalışmıştır.[43]

Yazarın 1942 yılında ailesinin bir kısmını kaybetmesi, on yedi yaşına geldiğinde de babasını kaybetmesi, onun hüzünlü bir insan olmasına sebep olmuştur. Bu devam eden hüznü

[40] https://arabicpdfs.com/لب-القصصية-الأعمال-في-الواقعي-الاتجاه/#google_vignette (25.05.2024)
[41] Tâhir, *Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini,* 5.
[42] https://haber.mirkat.org/misirli-yazar-ve-cevirmen-beha-tahir-yasamini-yitirdi/ (26.05.2024)
[43] Adnan Arslan, "Türk Akademisi Açısından Arap Edebiyat Alanında Keşfedilmeyi Bekleyen Bakir Bir Ada: Modern Arap Romanı", 107.

yazarı yazmaya sevk etmiş aynı zamanda bu duygusal durumu sebebiyle toplumdan uzaklaşmaya yönelmiş, sadece bazı dostları ile görüşmekle yetinmiştir.[44]

Taşrada doğup büyüyen yazar, ailesinin içinde bulunduğu fakirliğinden bahsetmekten çekinmez. Ailesi yerel lehçe ile konuşan yazarın annesi, köklerinden kopmamış, çocuklarına oralarda anlatılan hikâyeleri anlatagelmiştir. Annesinin anlattığı hikâyeler geçmişte anlatılan masallardan ziyade, yaşanan hikâyelerin aktarılması şeklinde olmuştur. Bu anlatmalar Bahâ Tâhir'in hikâye sevgisinin kaynağı olması ihtimalini doğurmuştur.[45] Bahâ Tâhir bu durumu şöyle dile getirir:

> "Çocukken -hatta büyüdüğümde bile- annemin o doğduğu küçük köyü konu alan hikâyelerini; hâlâ yaşarcasına, pür dikkat, en ince ayrıntılarına kadar inerek ve o yörenin ağzıyla anlatmasını çok seviyorum. Bu yüzden ilk romanım olan *Şarku'n-Nahîl*'i onun anısına armağan ettim. Bu ümmi yüce kadının sadece, bizim zorluklarla dolu hayat gemimizi sürdüğü için veya maddi olarak en azına kanaat getirip bizim eğitimimizi tamamlamamızı sağladığı ve bizi sevgiyle kucakladığı için değil, ondan hikâye ve Sa'îd[46] sevgisini öğrendiğim için kitabımı ona armağan ettim..."[47]

Yazarın okuma ve yazma merakı çocukluk döneminden itibaren vardır. Bu durumu kendisi şu şekilde anlatmaktadır:

> "Kitap almaya yetecek paramız yoktu, biz de arkadaşlarla kitap alışverişi yaparak bu sorunu çözmüştük. Okulda öğle arası herkes oyun oynarken, biz bir çember yapıp okuduğumuz kitap ve içindeki kahramanlar hakkında, sonu kavgaya dönüşene kadar tartışıyorduk. Böylece bu hastalığa erken bir yaşta yakalanmış olduk." [48]

Yazarın yayımlanan ilk eseri olan *Hutûbe* adlı öykü kitabı 1972 yılında yayımlanmıştır. Yazarın daha sonra yayımlanan *Vâhatu'l-Ğurub* ve *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanları ise televizyon dizilerine uyarlanmıştır. Bahâ Tâhir'in yazdığı roman ve öyküleri, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Portekizce, Yunanca, Japonca, Hollanda ve Belçika dilleri gibi onlarca dile çevrilmiştir. Eserleri ulusal ve uluslararası ödüllere layık görülen Bahâ

---

[44] https://ketabonline.com/ar/books/105810/read?part=1&page=40&index=30633/30639 (20.06.2024)
[45] https://down.ketabpedia.com/files/bkb/bkb-ar03833-ketabpedia.com.docx (10.06.2024)
[46] Sa'îd, Mısır'ın güney bölgelerine verilen isimdir.
[47] Sevdenur Özbakır Bayraktar, *"Bahâ Tâhir'in "el-Hubb fî'l-Menfâ" Adlı Romanı ile Sinan Akyüz'ün "İncir Kuşları" Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan Karşılaştırılması",* 9.
[48] Bağdat, *"Bahâ Tâhir'in Öykülerinin Türkçe Çevirilerinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramına Göre İncelenmesi"*, 5.

Tâhir için, ailesinin köklerinin dayandığı Uksur şehrinde kendi adını taşıdığı bir kültür sarayı inşa edilmiştir.[49]

Yazarın Türkçeye çevrilen eserleri de mevcuttur. Orijinal adı *Vâhatu'l-Gurûb* olan romanı, *Sürgünde Günbatımı* (çev. İsmail Özdemir) adıyla Doğan Kitap tarafından yayımlanmıştır. *Lem A'rif Enne't-Tavûs Tetîr* adlı romanı ise Türkçeye, *Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini* (çev. Zafer Ceylan) adıyla çevrilmiştir. Bu eser Kırmızı Yayınları tarafından basılmıştır.

Bahâ Tâhir'e Verilen Ödüller

1. 1998 yılında Devlet Onur Ödülü almıştır.[50]
2. 2000 yılında *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı, İtalyancaya çevrilen en iyi roman seçilmiştir.[51]
3. 2009 yılında Mübarek Sanat Ödülleri olarak verilen ülkenin en önemli ödülüne layık görülmüştür. Günümüzde ismi Nil Ödülleri olarak değişen bu ödülü, 2011 yılında ülkesinde başlayan protestoları kanlı bir şekilde bastırmaya çalışan Hüsnü Mübarek'in bu politikasına karşı çıkarak, bu ödüle sahip olmak istemediğini söylemiştir.[52]
4. *Vâhatu'l-Gurûb* adlı romanı 2008 yılında Uluslararası Arası Arapça Kurgu Eser ödülünü almıştır. İngiliz Booker ödüllerinin Arapça versiyonu sayılan bu ödül, Arap edebiyatında ilk kez kendisine verilmiştir. Bu ödül aynı zamanda Arap dünyasının en prestijli ödülü sayılmaktadır.[53]
5. 2021 yılında Filistin Kültür Bakanlığı, Arapça roman tarihi ve gelişimindeki rolünden dolayı kendisine "Gassan Kenefânî Ödülü" vermiştir.[54]

1.2.2. Eserleri

1.2.2.1.Romanları

1.2.2.1.1. *Şarku'n-Nahîl* (Doğu Palmiyesi)

[49] https://www.arabworldbooks.com/ar/authors/bahaa-taher (26.05.2024)
[50] https://www.aljazeera.net/culture/2022/10/28/مقدمة-1-وفاة-الأديب-المصري-بهاء-طاهر-عن-87 (10.06.2024)
[51] https://www.arabworldbooks.com/ar/authors/bahaa-taher (10.06.2024)
[52] https://www.arabworldbooks.com/ar/authors/bahaa-taher (26.05.2024)
[5353] https://ketabonline.com/ar/books/105810/read?part=1&page=42&index=30633/30639/30642 (27.05.2024)
[54] https://www.aljazeera.net/culture/2022/10/28/مقدمة-1-وفاة-الأديب-المصري-بهاء-طاهر-عن-87 (26.05.2024)

Yazarın yayımlanan ilk romanı olan *Şarku'n-Nahîl*, 1985 yılında neşredilmiştir.[55] Bahâ Tâhir'in bu romanı, sosyal roman tadında, olayları anlatı ve diyalog şeklinde tartışmıştır. Siyasi ve toplumsal olayları münakaşa ederken toplumsal gerçekçi romana yaklaşmaktadır. Yazar eserinde Mısır toplumunu ele alırken tarihsel olgulara da kayıtsız kalmaz. Ayrıntılı veya sıradan bir şekilde günlük yaşam olaylarını romanında işleyen yazar, romanında önemli bir sosyal boyutu olan üniversite öğrencilerinin birbiri ile olan ilişkilerini ele alır. Bu anlatım, genel olaylar çerçevesinde, üniversite gençliğinin nabzının bir yansımasıdır. Romanda bahsedilen Haziran hezimeti sonrası, gençlerin ruh hallerinin endişe, coşku, denge kaybı ve güven eksikliği üzerine kurulu olduğu anlatılır.

Yazar romanında Filistin hikâyesini, Filistinli ve Mısırlı iki öğrenci aracılığı ile yeniden anlatmaktadır. Bu tarihi olayın romanda işlenişi, yazarın bu konudaki bakış açısını da ortaya koymaktadır.

1.2.2.1.2. *Kâlet-Duhâ* (Duhâ Dedi ki)

Bahâ Tâhir bu romanında, Temmuz devriminden sonra Mısırlıların başına gelenleri anlatır. Fakat yazarın tatlı anlatım dili bu olayı başka bir bağlama taşımıştır. Romanın bu yönü, insanı kendini sorgulamaya, kendi bakışını sorgulamaya, başkalarına bakışı ve başkalarının da ona bakışı hakkında sorgulamalara götürmektedir.

Şuruk yayınlarından çıkan bu roman 1985 yılında yayımlanmıştır.[56]

1.2.2.1.3. *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* (Safiye Teyzem ve Manastır)

Bahâ Tâhir'in bu çalışmanın konusu olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının tanıtımı ve eser hakkında yapılan inceleme ikinci bölümde yer almaktadır.

1.2.2.1.4. *el-Hubbu fi'l-Menfa* (Sürgünde Aşk)

Yazar Bahâ Tâhir'in bu romanı Dâru'l-Hilal tarafından 1995 yılında basılmıştır ve 254 sayfadır.[57] Yazar hayali olayları yazdığını söylediği bu eserde, gerçek pek çok olaydan da bahsetmektedir.

[55] https://ar.wikipedia.org/wiki/(رواية_النخيل_شرق) (10.06.2024)
[56] https://foulabook.com/ar/book/ضحى-قالت-pdf (10.06.2024)
[57] https://ar.wikipedia.org/wiki/(رواية)_المنفى_في_الحب (10.06.2024

Eser, seksenli yılların başında, İsrail'in Beyrut'u işgalinden öncesinde ve sonrasında gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Yazar romanda geçen hikâyeyi, elli yaşlarında Mısır'lı bir gazeteci olan Nasırî'nin dilinden aktarır. Abdunnasır'ın ölümünden sonra, ülkede liderinden komutanına bir değişim gerçekleşmektedir. Öte yandan evlilik hayatı çalkantı ve huzursuzluklar sebebiyle, eşi Menar'dan boşanma ile sonuçlanır. Daha sonra gazete muhabiri olarak çalışmak üzere İsviçre'ye gider. Çünkü çalışmakta olduğu gazetesi, Abdunnâsır'a hala sadık olması sebebi ile onun adına hiçbir şey yayımlamıyordur.

Romanda olaylar devam eder. Romanın kahramanı burada Avusturalyalı bir tur rehberi ile tanışır ve âşık olur. Daha sonra hayatında bir Körfez prensi ortaya çıkar ve çıkarmayı düşündüğü bir gazetenin editörlüğünü yapmak için onu ikna etmeye çalışır. Fakat burada şüpheli düşüncelerin olduğuna vâkıf olur ve bu fikirden vazgeçer.

1.2.2.1.5. *Nuktatu'n-Nûr* (Işık Noktası)

Yazarın bu eseri Dâru'ş-Şurûk tarafından 1999 yılında yayımlanmıştır ve 302 sayfadan oluşmaktadır.[58] Bahâ Tahir bu kitabında toplumsal ve tarihsel okumalara fikrî bir pencere açar ve okuyucuyu ruhî bir şeffaflığa yaklaştırmaya çalışır. Yazarın ifadeleri sûfî bir yöne girer. Aynı zamanda aşkın manalara ulaşıncaya kadar aşk ve özlem dolu tasavvufî anlamlar incelenir.

1.2.2.1.6. *Vâhatu'l-Gurûb* (Sürgünde Günbatımı)

Yazarın bu eseri, 2008 yılında Dâru'ş-Şuruk tarafından yayımlanmış olup, 345 sayfadan oluşmuştur.[59] Yazar 2008 Uluslararası Arapça Kurgu Eser Ödülü'nü *Vâhatu'l-Gurûb* adlı romanı sebebiyle almıştır. İngiliz Booker ödüllerinin Arapça versiyonu sayılan bu ödül, Arap edebiyatında ilk kez kendisine verilmiştir.[60]

Romanın hikâyesi 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'nin işgali altındaki Mısır'da gerçekleşmektedir. Roman kahramanı Mısır'lı genç komiser Mahmud Abduzzahir'dir. Askeri ve idari yetkili olarak Siva Vaha'sına tayin olur. İktidar kendisinin Cemaleddin Afgânî'nin fikirlerine sempati beslediği konusundaki şüpheye düşmüştür. Bu tayin, bu şüphe sebebiyle kendisine verilen bir ceza gibidir. Yanında tarihî eser tutkunu İrlandalı eşi de gelir. Her ikisi de geçmiş ve geleceğin bir arada olduğu bu topraklarda yeni bir âleme dalarlar.

---

[58] https://foulabook.com/ar/book/النور-نقطة-تحميل-pdf#google_vignette (10.06.2024)
[59] https://ar.wikipedia.org/wiki/الغروب_واحة (10.06.2024)
[60] https://ketabonline.com/ar/books/105810/read?part=1&page=42&index=30633/30639/30642 (27.05.2024)

Mısır tarihi üzerinden günümüz sömürgeciliğini eleştiren yazar romanında, çöl uygarlığı, sömürge olma durumu, Doğu-batı ikilemi ve iç barış arayışı gibi konuları ele almaktadır.

1.2.2.2.Hikâyeleri

Yazarın yayımlanmış ilk eseri *Hutûbe* adlı hikâyesidir. Bu hikâyesinden sonra yazdığı diğer hikâyelerinin yer aldığı beş hikâye kitabı ise şunlardır; *Bi'l-Ems Halimtü Bik* (Dün Gece Rüyamda Seni Gördüm), *Ene'l-Melik Ci'tü* (Ben Melik Geldim), *Zehebtü ilâ Şellâl* (Şelaleye Gittim), *Lem A'rif Enne't-Tavûs Tetîr* (Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini). Bahâ Tâhir'in hikâyeciliğinde kullandığı üslûp, sadece tecrübe olgusu veya sadece felsefi eğilimlerden ibaret değildir. Yazı dilinde gerçeğe yakın dokunuşlar vardır. Bahâ Tâhir'in hikâyelerinde, bilinen kadim Arap şiirlerindeki çöl, din, su ve yiyecek gibi temalar yerine, geniş bir anlam arayışı ve temel evrensel sorunlar vardır. Yazıdaki bu yaklaşım tarzı insanların ruhuna yakın gelmiş, sadece Mısır'da değil, farklı dillere çevrilen eserleri, diğer ülkelerdeki okur kitlelerinin de teveccühünü kazanmasına sebep olmuştur. Tâhir'i diğer yazarlardan ayıran en önemli özelliği ise, soyutlamadan uzak gerçek, sembolik ve varoluşsallık arasındaki bağları oluşturma yöntemidir.[61]

1.2.2.3.Eleştiri Kitapları

Edebiyat eleştirisi alanında 1985'te yayımlanan *Mesrahıyyât Mısrıyye* (Mısır Oyunları) ve 2004'te yayımlanan *Fî Medîhi'r-Rivâye* (Romana Övgü konusunda) adlı iki kitabı mevcuttur.[62]

1.2.2.4.Tercüme Eserleri

Fâsıl Garîb (Garip Bir Ara Bölüm*)* Eugene O'Neill'e ait *Strange Interlude* adlı tiyatro oyununun çevirisidir. 1970 yılında yayımlanmıştır. *Sahiru's-Sahra* (Simyacı) Paulo Coelho tarafından yazılan ve Türkçe'de *Simyacı* adıyla bilinen *O Alquimista* adlı romanın tercümesidir. 1996 yılında yayımlanmıştır.[63]

[61] https://www.diwanalarab.com/طاهر-بهاء-عالم (10.06.2024)
[62] https://www.ajnet.me/encyclopedia/2015/11/1/طاهر-بهاء (05.05.2024)
[63] https://ketabonline.com/ar/books/105810/read?part=1&page=41&index=30633/30639/30641 (06.05.2024)

1.2.2.5.Kültürel ve Siyasi Alandaki Kitapları

Yazar *Ebnâ'ü Rufâa* adlı eserinde ise kültür ve hürriyet konularından bahsetmiştir. Bu eser 1993 yılında yayımlanmıştır.[64]

[64] https://www.noor-book.com/طاهر-بهاء---والحريه-الثقافه-رفاعه-ابناء-كتاب-pdf (09.05.2024)

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAHÂ TÂHİR'İN HÂLETÎ SAFİYYE VE'D-DEYR İSİMLİ ROMANI

2.1. Romanın Tanıtımı

Hâletî Safiyye ve'd-Deyr romanı, Bahâ Tâhir'in tanınan en önemli romanlarındandır. Yazar eserini 1990'da tamamlamış ve 1991 yılında basılmıştır.[65] Bu çalışmada e-kitap formunun esas alındığı baskısı ise Dâru'l-Hilal tarafından 1991 yılında yayımlanmıştır.[66]

Eser, Mısırlı yönetmen İsmail Abdulhafız tarafından 1994 yılında diziye uyarlanmıştır. Dizinin bölümleri Youtube kanalında Maspero Drama tarafından yayımlanmıştır.[67]

Türkçeye henüz çevrilmeyen eser, içinde İngilizcenin de bulunduğu ondan fazla dile tercüme edilmiştir. Aynı zamanda İtalya'da 2000 yılında *Hâleti Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanı, İtalyancaya çevrilen en iyi roman seçilmiştir.[68]

Eser dört bölüme ayrılmış ve 142 sayfadan oluşmaktadır. Konusu itibariyle sosyal roman denilebilecek olan bu eser, çocukluğunu ve gençliğini köyde geçiren bir adamın, geçmişe dönerek, hayatını anlatması üzerine kurgulanmıştır. Eserde asıl hikâye Safiye'ye aittir. Yazarın, eserde anlatıcı olarak seçtiği kişi, kendi hayatını anlatırken, aynı evde birlikte büyüdükleri "Safiye teyzem" dediği akrabasının hayatını da anlatmaktadır.

Yazar romanın başlangıcında, anlatıcının diliyle, romanda yer alan olayların gerçekleştiği köyü ve bu köyde bulunan tarihi manastırı anlatır. Anlatıcı çocuğun ailesi başta olmak üzere roman kişileri okuyucuya tanıtılmıştır.

Safiye, çocukluğunun ilk yıllarında yetim ve öksüz kalan bir çocuktur. Anlatıcı çocuğun ailesi, en yakın akrabası olarak bakımını üstlendikleri Safiye'yi kendi evlatlarından üstün tutar. Baba karakteri, dini tahsil görmüş, köyün saygın kişilerinden biridir. Safiye'de onları anne baba olarak görmüş, onlara saygı göstermiştir.

---

[65] https://www.noor-book.com/كتاب-خالتي-صفية-والدير-pdf#google_vignette (10.06.2024)
[66] https://www.noor-book.com/كتاب-خالتي-صفية-والدير-pdf (25.05.2024)
[67] https://elcinema.com/work/1994063/ (10.06:2024)
[68] https://www.arabworldbooks.com/ar/authors/bahaa-taher (10.06.2024)

Köyün en güzel kızı olan Safiye, güçlü ve yakışıklı bir genç olan Harbî isimli kişiyi sevmektedir. Fakat Harbî Safiye'nin sevgisine gerekli karşılığı veremez. Aynı zamanda köyün zenginlerinden olan dayısı Konsolos Bey ile evliliklerinde öncülük eden de kendisi olur. Yaşça kendisinden oldukça büyük olan Konsolos Bey'le evliliği onaylayan Safiye, sevgisini bilmezden gelen Harbî'yi asla affetmez. Safiye'nin Hasan isimli bebeği olduktan sonra Bey'in uzun süredir beklediği hayali gerçekleşir ve romanda olaylar peş peşe gelir. Belli bir süre geçtikten sonra Hasan'a karşı olan düşmanca söylentiler halk arasında dolaşır. Burada Safiye için, Harbî'den intikam alma fırsatı doğar. Konsolos Bey, bunu yapacak olanın Harbî olduğuna ikna olur ve olaylar gelişir. Konsolos Bey, Harbî'den intikam alırken, kendisini savunan Harbî tarafından vurularak öldürülür. Harbî ölümden kurtulmuştur fakat hem mahkûm olmaktan, hem de ölünceye kadar Safiye'nin intikam ateşinden kurtulamayacaktır.

Yazar romanda anlatmak istediği hikâyeyi sadece olay örgüsünü işleyerek anlatmamış, gerekli yerlerde tarihî olaylara atıflarda bulunmuş, insanlara olan etkisinden bahsetmiştir. Kimi zaman da roman hikâyesinin geçtiği köyün âdet ve geleneklerini anlatarak yerel halkın kültürüne ayna tutmuş, bir anlamda tarihe not düşmüştür denilebilir.

2.2. Romanda Yer Alan Materyal Unsurlar

2.2.1. Anlatıcı – Bakış Açısı

Anlatıcı, bir hikâyeye bir romana, anlatı boyutu kazandıran unsur olarak görülmektedir. Anlatı işini yerine getiren, romanda sesi duyulan ilk kişidir. O; gören, konuşan, duyan, gerektiğinde roman kişilerinin duygu, düşünce ve konuşmalarını aktaran kişidir. En yaygın kullanılan anlatıcı tipleri, 1. Tekil şahıs olan "ben" ve 3. tekil şahıs "o"dur. [69]

Romanda bakış açısı ise; romanda geçen olay, zaman, mekân gibi unsurların kim tarafından aktarıldığı, kimin gözüyle görülüp yansıtıldığı sorusunun cevabı olarak söylenebilir. Kullanılan bakış açısı figürü ya tanrısal karakterli, ya da beşeri bir portreyle ortaya konulabilmektedir. Roman sanatında kullanılan tanrısal bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunan bir yöntem olarak bilinir. Bu imkânla yola çıkan anlatıcının sanki bir tanrı gibi, her şeyi bilen, gören, sezen, geçmişten ve gelecekten haber veren bir tavır takındığı görülür. Bu sebeple, o isterse roman kişilerinin zihinlerine, duygu dünyalarına girebilir, düşüncelerini okuyucuya aktarabilir. Beşerî bir portreyle sunulmak istenen bakış açısında ise;

[69] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları,* 13. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015), 30.

incelenen bu eserde de olduğu gibi, ben anlatıcısının bakış açısından yararlanılabilir. Ben anlatıcısının sınırlı bakış açısını genişletmek için, gözlemci figürün bakış açısı da kullanılabilir. Yazar, gözlemci figürü roman sisteminin içine yerleştirir. Roman unsurlarını (zaman, mekân, olay ve şahısları), ben anlatıcısının sorumluluğunu paylaşıp, yükünü hafifleterek, gözlemci figürün bakış açısından aktarır. Bu bakış açısını kullanan yazarın, romanda yer alan nesne ve olayları, gözlemci figürün kültür ve yeteneğine göre aktardığı görülür.[70]

Bahâ Tâhir, *Hâleti Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanında anlatıcı olarak 1. tekil şahıs (ben) anlatıcı tipini kullanmıştır. Anlatıcı olarak seçilen kişi, hayatının çocukluk dönemini, bu dönemde yaşadığı olayları, olayların geçtiği köyü, geriye dönüş tekniğiyle anlatır. Romanın hikâyesi, romanda ismi zikredilmeyen ben kişisinin bakış açısından yararlanarak okuyucuya aktarılır. Romanda geçen olaylar, özellikle teyzem diye hitap ettiği akrabası Safiye'nin hayatı, onun bakış açısıyla sunulur. Romanda genel olarak tekil bakış açısı kullanılmış olduğu görülür.

Romanda anlatıcı, kocası, evlenmeden önce sevdiği kişi tarafından öldürülen Safiye'nin başına gelenleri, kendi bakış açısı ile şöyle anlatır:

"Bir ay içerisinde, henüz yirmi yaşına ulaşmamış güzel Safiye teyzem, yaşlı bir kadına benziyor ve yaşlılar gibi davranıyordu. Yaşlılar gibi davranmak onun için kabul edilebilir olmuştu. Safiye'deki değişikliklerin açıklamasını bilmiyorum fakat kırışıklık şeklindeki çizgiler, yüzünde ve boynunda ortaya çıkmaya başlamıştı. Evde olduğu zaman, çarşaf ve başörtüsünü yetersiz sayıyor, boynuna siyah bir atkı bağlıyordu. Hasan'ın doğumundan sonra biraz kilo alan Safiye, bizim evi terk etmeden önceki halinden daha zayıf olmuştu. Yumuşak cildi sert görünmeye başlamış ve gün be gün esmerleşiyordu."[71]

2.2.2. Vaka – Olay Örgüsü

Vakanın, roman kişisinin kendisi ile veya kendisi dışındaki sosyal veya tabiî çevre ile iletişim ve etkileşim bütünü olduğu söylenebilir.[72] Hayatta karşılaşılan ve roman sanatında ise yeniden şekillenen vaka, bu edebi türün olmazsa olmazı olarak görülür. Vaka, anlatı dilinin vazgeçilmezidir denilebilir. Tarih bilimi ve roman sanatı vakayı ele alma bakımından birbirinden ayrışır. Tarih anlatımında vakanın özüne bağlı kalma düşüncesiyle ağırbaşlı bir

[70] Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları,* 50.
[71] Bahâ Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 1. bs. (Kahire: Daru'l-Hilal, 1991) 78.
[72] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi,* 17. bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021) 188.

üslup arayışı görülür. Romanda ise vakaya hayatiyet kazandıran dilin yardımıyla kinayeli, mecazlı, abartılı, alaylı bir üslubun kullanılması tercih edilebilmektedir. Bu durumda sanatkâr bir anlatı ile roman, tarih biliminden, vakaya bakış ve anlatı farkı açısından ayrışabilmektedir.[73]

Romanın hikâyesinde yer alan olay zinciri, olay örgüsüdür. Romanda yer alan olayların, sıralanması ve düzenlenmesi olay örgüsünü oluşturur. Başka bir ifade ile olay örgüsü; anlatılan şeylerin sebep sonuçları ile, etki ve tepkilerinin beraber aktarılmasıdır denilebilir.[74]

Mısırlı yazar Bahâ Tâhir'in anlatısının merkezi, anlatıcı olarak seçtiği karakterin, yetişkin bir birey olduktan sonra, çocukluk ve gençlik dönemini geçirdiği köyünden aldığı bir mektup sebebiyle, geçmişe dönmesi üzerinedir. Roman, belirli bir dönemi işlemesi sebebiyle, o dönemde gerçekleşen, gerçek tarihi olaylara atıfta bulunmuş fakat bu olayların sebep-sonuçlarını tarihi bir tutanak olarak işlemekten kaçınmıştır.

Haletî Safiyye ve'd-Deyr romanı, anlatıcı olarak seçilen karakterin, kendi çocukluğuna dönerek etrafında gelişen olayları, belirli bir silsile ile aktarması üzerine kurgulanmıştır. Yazar, dört bölümden oluşturduğu romanın bu bölümlerinde, kahramanın hayat hikâyesini onun dilinden oluş sırasına göre anlatmıştır. "Son" başlığı altında yazdığı bölümde ise, anlatıcının ve diğer roman kişilerinin, anlatma zamanındaki durumu hakkında son bilgiler verilmektedir.

Yazarın romanın başlangıç kısmına, hikâyede yer alan şahıslar ve olayların hayal mahsulü olduğu, hangisi gerçeğe benzerse, bunun tamamen tesadüf olacağı anlamında not olarak eklemiş olmasına rağmen, hayallerin başlangıcının gerçekler olduğunu da kaydetmiştir.

Romanda olaylar ve kişiler tamamen kurgu olsa bile, gerçek olay ve kişilerden esinlenerek yazıldığını romanın giriş bölümünde itiraf eden yazar, burada babasından bahsetmiş, onun insanlarla İslâm ahlakı üzere muamelede bulunduğunu, kendisini de Müslüman olarak yetiştirdiğini söyler. Yine babasının insanların arasını, şu Müslüman, şu Hristiyan diyerek ayırmadığını da ekler. Romanın kurgusunda, hikâyenin işlendiği köy, Hristiyanların ve Müslümanların birlikte yaşadığı bir köydür. Burada tarihi bir manastır

[73] Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları,* 70.
[74] Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi,* 190.

bulunmaktadır. Romanda anlatıcı olarak seçilen kişinin babası, yazarın giriş kısmında bahsettiği babasının özelliklerini taşımakta olduğu göze çarpmaktadır.

Yazar, birinci bölümün başlığını, "Mukaddes Bişây" olarak seçmiştir. Bu bölümde, romanın adında yerini alan manastırdan bahsederek başlamış, anlatıcının bakış açısı ile bu manastır hakkında geniş tasvirler yapmıştır. Tarihi olan bu manastır romanın kurgusunda yer alan pek çok olayın gerçekleştiği mekân olacaktır. Mukaddes Bişây ise, bu manastırda hizmet eden rahiplerden biridir. Kendisinden, manastırda öne çıkan bir kimse olarak bahsedilen Bişây, tüm köy halkının sevdiği ve fikirlerine saygı duyduğu bir kimse olarak anlatılır. Romanın son bölümüne kadar, romanın kurgusunda yer alan Bişây, önde gelen roman kahramanları ile ilişkisi, roman boyunca ele alınır.

Bu bölümde anlatılan olayların ilki, anlatıcı çocuğun bayramda annesinin hazırladığı hediye paketlerini manastıra götürmesi olmuştur. Bir anlamda anlatıcı ve manastır ilişkisinin gözler önüne serildiği bu bölümde, anlatıcı, bu paketlerin ne kadar heyecan ve özenle annesi tarafından hazırlandığını, yine kendisine, bu hediyeleri diğer akraba ve komşularına götürdüğü gibi, manastırdaki rahiplere de gerekli saygıyı göstererek, ulaştırmasının tembih edildiğini anlatır.

Romanın bu ilk bölümünde, mekân tasvirleri geniş yer tutmuş, bir anlamda, romanda geçecek olan olaylara zemin hazırlanmıştır. Bu mekânların en önemlilerinden biri olan köy hakkında da geniş bilgiler verilmiştir. Köyün kuruluşundan bahsedilmiş, o döneme şahit olanları dinleyen Mukaddes Bişây'ın diliyle aktarılmıştır.

"Hâletî Safiyye" başlığı taşıyan ikinci bölüm, roman kahramanlarının önde gelenlerinden, Safiye'nin ismiyle başlamaktadır. Bölümün başında yine bayram için hazırlanan hediye paketlerinden bahsedilmiş, anlatıcının götürdüğü hediye paketlerinin bir diğerinin, "Safiye teyzem" diye hitap ettiği akrabası için olduğu ifade edilmiştir.

Hikâyesi, romanın olay örgüsünün büyük bir kısmını kaplayan Safiye, bu bölümde okuyucuya tanıtılmıştır. Çocukluk yaşında yetim ve öksüz kalan Safiye'nin çocukluk dönemi, anlatıcının evinde, onun annesi ve babasının himayesinde gerçekleşmiştir. Anlatıcının gözüyle yapılan tasvirlerde, çok güzel bir kız olduğundan bahsedilmiş, fakat bahtının o kadar güzel olmayacağı, ileriki satırlarda anlatılmak üzere bırakılmıştır.

Bu bölümde roman kişilerinin çoğu tanıtılarak, okuyucu ile buluşturulmuştur. Burada kendisinden bahsedilen roman kahramanlarından bir diğeri Harbî isimli kişidir. Hikâyesi roman sonuna kadar devam eden Harbî, anlatıcının ailesi ile sıkı bağları olan bir kimsedir. Yetim olarak büyüyen Harbî'ye, hem sevdikleri bir kimse olduğu için, hem de akrabaları olması sebebiyle "Babamın oğlu" diye hitab ederler. Bu evle farklı bir bağı olduğu anlatılan Harbî, başına gelen bütün olaylarda bu aileyi yanında görecektir. Öte yandan evin içindekiler ve dışındakilerin, Harbî'ye eş olarak yakıştırdığı kimse Safiye'den başkası değildir. Birbirlerine ilgilerinin karşılıklı olduğu bilinen bu iki kişi, muamele olarak diğer insanlardan farklı olarak davranmaz, bir yakınlık göstermezler.

Romanda işlenecek olayların düğümlendiği bölüm, burada anlatılmaktadır. Diğer olayların başlamasına, fitilini ateşlemesine sebep olacak olan şeyde bu olaydır. Bütün ailenin ve insanların beklediği izdivaç teklifi Harbî'den değil, himayesinde olduğu ve işlerini yürüttüğü, kendisine "Dayı" diye hitap ettiği yakın akrabası, Konsolos Bey'den gelmiştir. Üstelik isteme merasimine Konsolos Bey'e eşlik ederek gelmiştir. Bütün şaşkınlıklara rağmen, bu duruma içerlenen ama herhangi bir tepki vermeyen Safiye, bu teklifi kabul etmiş, kendisi ile evlenmiştir.

Bu bölümde, köyün zenginlerinden olan Konsolos Bey tanıtılır, yaşadığı büyük evin ayrıntıları, çeşitli tasvirlerle anlatılır. Konsolos Bey, belli bir yaşa gelince, köyde yaptığı ziraat işlerini kız kardeşinin oğlu olan Harbî'ye bırakmıştır. Uksur'a yerleşmiş olan Bey, orada ticari işlerini yürütmektedir.

Safiye'nin Hasan adında bir bebeği olduktan sonra, şimdiye kadar anlatılan ilişkiler tersine dönecek, eski düzen ve saadet kalmayacaktır. Çeşitli söylentiler sebebi ile Konsolos Bey'de, Harbî'ye karşı bir husumet başlayacaktır. Bu söylentiler, Harbî'nin Konsolos'un oğlu Hasan'ı öldüreceği, kendisinin tek varis kalacağı şeklindedir. Bu düşmanlığı pekiştirecek bir olay da, bir gece vakti, Bey'in evinin camlarının taşlanmış olması, Hasan'ın olduğu odanın hedef alınmasıdır. Yazarın bu olayı, olay örgüsüne eklemesi, husumeti pekiştiren bir sebep olarak, olay örgüsüne gerçeklik kazandırmıştır.

Adamları ile onu çalıştığı tarlada yakalayıp hesap sorduğu, işkencelere maruz bıraktığı sahneler, bu bölümde anlatma-gösterme tekniği etkin bir şekilde kullanılarak anlatılır. Bu karşılaşmanın sonu, Harbî ve Konsolos Bey için hazin olacak, işkencenin ortasında kalan Harbî, son hamlesinde yerden kaptığı tüfekle Bey'in hayatına son verecektir.

Romanda, Konsolos Bey'in ölümüne sebep olan bu söylentilerin kaynağı açıkça zikredilmez. Fakat hikâyenin ilerleyen bölümlerinde anlatılan olaylarda, Safiye'nin, intikam peşinde iken gösterdiği aşırı tutum, davranış ve sözleri, buna ek olarak, ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan Harbî'nin eceli ile öleceğine hayıflanması anlatılarak, eşini bu davranışa itenin kendisi olduğu hissettirilir.

Hiç öyle bir düşüncesi olmadığı halde, kendini müdâfaa ederken cinayet işlemiş bulunan Harbî ise hapse mahkûm olmuştur. İndirimli hali ile on yıl olan cezasını, Kahire'de bir hapishanede geçirecektir.

Bu bölümde son olarak eşinin ölümünden sonra Safiye'de görülen değişikler anlatılır. Fiziki ve ruhsal açıdan çökmüş olduğu, kendisinden anormal davranışlar görüldüğünden bahsedilir. Fakat intikam ateşi onu canlı tutmaktadır. Eşinin bütün ziraat ve ticaretten ibaret olan meşguliyetini üstlenmiş, hiçbir yardım almadan devam ettirmektedir.

Üçüncü bölüm "mutarîd" başlığıyla başlamaktadır. Bu bölümde romana yeni kişiler eklendiği, olay örgüsü genişletilerek canlandırıldığı görülmektedir. Bölümde zamanın ilerlemiş olduğu, anlatıcının lise ikinci sınıfı bitirmiş olduğu bildirilerek gösterilir.

Olayların oluş sırasına göre anlatılan romanın bu bölümünde, Harbî'nin hapisten çıkışından bahsedilir. Mahkûmiyeti esnasında ölümcül bir hastalığa yakalanmış, bu sebeple cezasına son verilmiştir. Anlatıcı, onun, babası tarafından Safiye'nin intikamından korumak için manastırın arazisinde bir kulübeye yerleştirdiğini anlatır. Böylece Safiye ve Harbî'yi öldürmek için tuttuğu adamları, manastırda cinayet işlemeye cesaret edemeyeceklerdir.

Başlıkta adı geçen, romana sonradan dahil edilen ve bu bölümde kendilerinden bahsedilecek olan bu kişiler, bir takım yasa dışı işler yapan haydut çetesidir. Kendisini ziyaret için manastıra gelen bu grubun elebaşları, Harbî'nin hapishaneden arkadaşıdır. Bu bölümde bu grubun geçmişi, nasıl ortaya çıktıkları, liderlerinin hapishanede Harbî ile nasıl arkadaş olduklarından bahsedilir. Tek bir defaya mahsus olmayan ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında, manastırın önünde yaptıkları uzun sohbetleri yer alır bu bölümde.

Bu bölümde anlatılan olaylardan biri de Safiye'nin Harbî'ye karşı düzenlediği öldürme planıdır. Yukarıda adı geçen örgüt elemanlarından biri olan fakat çeşitli anlaşmazlıklar sonrası gruptan atılan Hanin, Safiye tarafından tutulmuş, kendisinden Harbî'yi öldürmesini istemiştir. Manastıra bir baskın düzenleyen Hanin bu eyleminde başarısız olmuştur.

“Nekse” başlığıyla başlayan dördüncü bölüm, romanda anlatılan olayların sonlarına doğru gelindiği bir bölümdür. Bu bölümde, hezimet çöküş, yenilgi anlamındaki “Nekse” başlığı kullanılmış, o dönemde yaşanan bir olaya atıfta bulunulmuştur. 1967 hezimeti olarak anlatılan olay, 1967 Arap-İsrail savaşı olarak bilinen savaştan başkası değildir.

Bu bölümde, savaştan dolayı köyde yaşanan hareketlilik, köy halkının gönüllülerinden oluşan gruplara askerî talimlerin yaptırılması, Mutarîd adlı yasa dışı örgütün gücünü kullanarak düşmanı püskürtme gibi planların konuşulması gibi birtakım konular, olay örgüsüne katılmıştır. Gerçek bir olaydan bahsedilerek, köye etkilerinin konuşulduğu bu bölümde, romanın esas olayından biraz uzaklaşıldığı görülmüştür. Fakat, olayların bu şekilde ele alınmış olması, romanı, kısır bir hikâyeye sahip olmaktan kurtarmıştır. Bütünselliği bozmadan, gerçek bir olaya atıfla, yeni kişi ve olaylardan bahsedilmesi, olay örgüsünün zenginleştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Olayların tamama erdirileceği bu bölümde, Harbî’nin son durumundan bahsedilir. Romanın önde gelen ikinci kahramanı denilebilecek olan Harbî’nin ölmesi, romanda işlenen olayların da sonu olacaktır. Yazarın, Harbî’nin son hallerini ve ölümünü anlattığı bu bölümde, anlatma gösterme tekniğini etkin bir şekilde kullanmış olduğu görülmektedir. Anlatım dilinin etkinliğini artıran yazar, olayı okuyucunun gözünde canlandırmasını sağlamış, onu ölüm hüznüne çekebilmiştir.

Yazar “hatime” olarak son bölümde başlık atmış, olayların ve roman kişilerinin son halini anlatıcının dilinden aktarmıştır. Harbî’nin ölümü, Safiye’nin gerçek duygularını ortaya çıkarmasına sebep olmuş, sevdiğini kaybetmiş olmanın üzüntüsüyle, aklını yitirecek hale gelmiştir.

Yazar hikâyesini anlatmak istediği Safiye’nin hayatını, anlatıcı olarak seçtiği kişinin diliyle anlatmak istemiştir. Anlatıcı kendisi yetişkin bir kimse iken, çocukluğuna dönerek geçmişi, çocukluğunu, çocukluğunu geçirdiği köydeki olayları hikâye etmiştir.

Anlatıcı hikâyeyi anlattığı dönemde artık Kahire’de yaşamaktadır. Babasını kaybetmiş, annesi ile beraber yaşamaktadır. Kız kardeşleri evlenmişler, farklı ülkelere göç etmişlerdir. Anlatıcı burada çok nadir köyünü ziyaret ettiğinden bahseder. Köyden amca oğullarının gönderdiği mesajlarda, evlerinin yıkılmak üzere olduğu haberlerini almaktadır. Köyde yaşayan akrabaları ısrarla, bütün çocukluğunun geçtiği bu evi, neden kilitlediğini ve terkedilmiş bıraktığını yazmaktadırlar. Bu mesajlarda, kendisinden evi tadilattan geçirmesini

istemektedirler. Tüm bu atılan mesajlar, çeyrek asır önce yaşanan her şeyin, zihnine tekrar dönmesine sebep olmuştur.

2.2.3. Kişiler

Romanda geçen şahıslar, romanda anlatıcı kişi olan çocuğun, geçmişte yaşadığı köyde çevresindeki insanlardan ibarettir. Bunlar başta ailesi, sonrasında hikâyesini anlattığı teyzem diye hitap ettiği Safiye ve çevresindeki kişiler ve romanın başından itibaren iletişim içerisinde oldukları kilise ahalisidir.

Mukaddes Bişây

Kilisenin önde gelen rahiplerindendir. Romanda, kilise rahiplerinden en çok onunla yapılan diyaloglara yer verildiği görülür. Anlatıcı, ondan bahsettiği bölümde onunla ilgili şunları söyler;

"-Köy halkının, hatta rahiplerin bazısının ona kızdıklarında söyledikleri şeyi hatırlıyorum, onu ahmak diye vasıflandırıyorlardı. Bununla birlikte, Mukaddes Bişây'ın durumunu tam olarak kavramasak bile, köyde, kilise halkının en meşhurlarındandı."

Romanda Mukaddes Bişây'ın diğer rahiplerden, farklı davranışları ve sözleri ile ayrıldığı anlatılır. Anlatıcı çocuk, onun, vaktinin çoğunu, kılayât diye isimlendirilen uzlet odalarında geçiren diğer rahiplerden farklı olduğunu söyler. Onlar gibi uzun siyah elbise giydiğini fakat başına normal bir başlık taktığını anlatır. O, kilisede bir rahip mi, yoksa kilisenin hizmetçisi mi, ya da kilisenin topraklarında çalışan bir çiftçi miydi? Bunlardan biridir denilemese de romanda anlatıldığı gibi, bütün köyün ve civar köylerin tanığı bir kimsedir. O herkesi tanır, kendisi de herkes tarafından tanınan bir kimsedir. Sabahın erken saatlerinde kiliseden yürüyerek çıkar, akşam olunca, sırtında kilisenin ihtiyacı olan şeker, pirinç, çay torbalarıyla döner. Çoğunlukla, çiftçiler tarlaların ortasında onu durdururlar, yaptıkları ziraat hakkında onunla istişare ederler. Ya da insanlar dururlar, oda görüşlerini ve nasihatlerini insanlara aktarır. Ziraat ve tarım hakkında geniş bilgisi olan biridir. Onun nasihatlerine kulak verenler hep kâr etmişlerdir. İleri görüşlülüğü her defasında ortaya çıkan biridir.

Mukaddes Bişây, hikâyenin anlatıldığı dönemden kırk yıl önce köye gelmiş biridir. Kendisi kiliseye geldikten sonra vefat eden, yüz yaşını geçmiş kilise rahibinden, köy hakkında

geniş bilgiler almıştır. O yüzden sanki köyün kuruluşuna şahit birisi gibi köy ve geçmişi hakkında hikâyeler anlatır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde, roman kişilerinden Müslüman bir karakter olan Harbî'nin manastırda kalmak zorunda olmasından bahsedilir. Harbî, hapisten çıkmış bir kimse olmasına rağmen, Mukaddes Bişây, onun masum olduğunu düşünür. Aynı zamanda ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan ve kendisinden intikam almak isteyen kimselerin olduğu Harbî'ye son derece şefkat gösterir. Kendi kulübesinin yanında bir kulübede kalan Harbî'yi, tehlikelere karşı korur ve onu yalnız bırakmaz. Romanda Harbî'nin ölümünün işlendiği bölümde, son nefesini verirken, yine onun yanında, onun için üzülenler arasında olduğu anlatılır.

Romanda yer alan pek çok olay ve hikâyelerde, Mukaddes Bişây'ın adı geçmektedir. Yazar, metinde, onun karakterini anlatırken, şefkat ve merhametinin bütün insanlara karşı, aynı derecede olduğunu gösterir şekilde işlemeyi tercih etmiştir. Kendisi, eşkıya grubuna dahil bir kimse olan Hanin'in, yaralanması olayında, üzülerek onun yarasını temizlemeye çalışmıştır. Yine aynı kimsenin, cinayet teşebbüsünde, ona engel olmaya çalışmış, bu yanlış davranışı sebebiyle, inanç dairesinden çıkacağı uyarısını, arkasından seslenerek duyurmaya çalışmıştır.

Romanda, anlatıcı, romanın son bölümünde, onu son defa gördüğünde, ne durumda olduğundan bahsederek, Mukaddes Bişây'ın hikâyesine son verir. Romanda onun, Harbî'nin ölümünden sonra hızla yaşlandığından bahsedilir. İnsanlarla konuşurken sanki Harbî ölmemiş gibi söz etmesi insanları şaşırtmaktadır. Gördüğü onca olay ve hayat tecrübesine rağmen, çok sevdiği Harbî'nin ölümünü unutamamıştır.

Anlatıcı, fakültenin ikinci yılında olduğu bir dönemde, bir yaz ayında, köyde olduğu dönemde, onu son kez ne durumda gördüğünden bahseder. Bir sabah, manastırın baş rahibi, anlatıcının babasından bir araba ile manastıra gelmesini istemek üzere evlerine gelmiştir. Mukaddes Bişây'ın durumu için endişelen ve hemen yola koyulan baba onu doktora götürmek üzere yola koyulur. Evlerinin önünde toplanan bütün köy ahalisi ile birlikte son defa, onunla vedalaşan anlatıcı, onun, kendisini bazı kimselere karşı korumasını istediğini anlatır, fakat bunların kim olduğunu, cümlesini tamamlayamadığı için bilemez.

Hikâyeyi Anlatan Çocuk

Romanın başkahramanlarından olan çocuk, aynı zamanda romanın anlatıcı kişisidir. 12 yaşlarından itibaren, köyde geçen çocukluk dönemini, ailesini ve teyzem dediği akrabası Safiye'nin hikâyesini anlatır. Anlatıcının, hikâyesini anlatmaya başladığı bu dönemin başlangıcı, ilkokulu bitirip, ortaokula başladığı döneme denk gelmektedir. Dört kız kardeşi bulunmakla birlikte evin tek erkek evladıdır.

Romanda, anlatıcı çocuğun ismi zikredilmez ve çocuk hakkında herhangi bir tasvir yapılmaz. Kendisi ve ailesi Müslümandırlar. Yaşadıkları köy, Hristiyanların ve Müslümanların bulunduğu bir yer olması sebebiyle, köylerinde bulunan manastır ve rahiplerle sıkı bağları vardır. Romanın başında ilk anlatılan hikâyede, bayramlarda annesinin hazırladığı hediyeleri manastıra götürdüğü anlatılır. Anlatıcının, ara ara yaptığı ziyaretlerde rahiplerle, tarihî olan kilise ve köyün geçmişi gibi pek çok konuda sohbet ettiğinden bahsedilir.

Yazar, romanı baştan sona, onun bakış açısı ile anlatmayı tercih etmiştir. Romanda geçen tüm hikâyenin anlatıldığı dönem, onun ilkokul, lise ve üniversitede okuduğu yıllara denk gelmektedir.

Romanın sonunda, kendinden bahseden anlatıcı, artık yetişkin bir kimsedir. Kahire'de yaşamakta olan anlatıcı, babasını kaybetmiş, annesi ile birlikte yaşamaktadır. Çok nadir köyünü ziyaret ettiğinden bahseder. Köyden amcaoğullarının gönderdiği mesajlarda, evlerinin yıkılmak üzere olduğu haberlerini almaktadır. Köyde yaşayan akrabaları ısrarla, bütün çocukluğunun geçtiği bu evi, neden kilitlediğini ve terkedilmiş bıraktığını yazmaktadırlar. Bu mesajlarda, kendisinden evi tadilattan geçirmesini istemektedirler. Tüm bu atılan mesajlar, çeyrek asır önce yaşanan her şeyin, zihnine tekrar dönmesine sebep olmuştur.

Rahip Cerces

Kilise rahiplerindendir. Uzun süre Amerika'da kalmış ve orada eğitim görmüştür. Roman başkahramanı çocuğun babası aynı yerde yüksekokul öğrencisi iken kendisi ile arkadaş olmuştur. Çocuğun, kilise ziyaretlerinde kendisine manastır hakkında sorular sorduğu kişidir.

Safiye

Romanın başkahramanlarındandır. Yazar, Safiye'nin hayatını, anlatıcı çocuğun bakış açısıyla anlatmak istemiştir. Anlatıcı, romanda kendi çocukluk hikâyesini anlatırken, hatıralarında büyük yer eden, teyzem dediği Safiye'yi ve hayatını anlatır. Safiye, çocuğun gerçek teyzesi değil, evin annesinin dayısının kızıdır. Anlatıcı çocuk ve diğer dört kız kardeşleri ile birlikte aynı evde büyümüştür Safiye. Yaş olarak evin ilk kızıyla aynı yaşlardadır. Safiye'nin yaşı ile ilgili anlatıcı, "Benden yedi veya sekiz yaş büyüktür" diye bahseder. Salgın hastalıktan dolayı anne ve babasını erken yaşta kaybetmiştir. Kalan en yakın akrabası anlatıcı çocuğun anne ve babasıdır. Bu sebeple kendi çocukları ile birlikte yanlarına aldıkları Safiye'yi yetiştirip büyütmüşlerdir.

Dikkat çekici bir güzelliğe sahiptir Safiye. Romanda onun güzelliği, anlatıcı kişinin çocukluk gözüyle anlatılır. Aynı zamanda insanların onu gördüklerinde büyülenip, sözlerini kestikleri ve mâşâallah demekten kendilerini alamadıkları anlatılır.

Küçüklüğünden itibaren Safiye'nin isteyenleri çok olmuş fakat evin babası, diğer kızları gibi onu okutmayı düşünerek onları reddetmiştir. Fakat Safiye'nin okul hayatı uzun sürmemiştir. Evin annesi, onun her gün okul için evden çıkmasına razı olmamış, onu kıskançlıklardan, hastalıklardan ve diğer insanlardan korumak istemiştir.

Safiye'nin tâliblerine, her ne kadar, belli bir yaşa kadar olumsuz cevap verilse de, asıl sebep Safiye'nin Harbî'ye olan duygularıdır. Fakat bunu açıkça dillendirdiği duyulmamıştır. Öte yandan, Harbî'nin de hiçbir zaman böyle bir isteği olmamıştır. Harbî'nin Safiye'ye olan muamelesi diğer kız kardeşlerine olan münasebetinden farklı değildir.

Bir zaman sonra Harbî ve dayısı Konsolos Bey, bütün ev ahalisini, özellikle Safiye'yi şaşırtan bir ziyaret gerçekleştirirler. Bu ziyaretin sebebi, Safiye'yi konsolos Bey'e istemektir. Buna karşı çıkmadan önce Safiye'nin görüşüne başvuracağını söyleyen baba, Safiye'den olumlu cevap alması üzerine farklı bir tepki verememiş, sonuç olarak bütün beklentilerin aksine, Safiye, Harbî ile değil, Konsolos Bey ile evlenmiştir. İşte bu beklenmedik evlilik, Safiye'nin, Konsolos Bey'in ve Harbî'nin hayatını alt üst edecektir.

Bir söylenti sebebiyle, hesaplaşma esnasında Konsolos Bey'in Harbî tarafından öldürülmesi, Safiye'nin başka bir kişiliğe bürünmesine sebep olur. Köyde âdet olan davranış,

eşini kaybetmiş kadının mali işlerini yakın bir erkek akrabaya vekaleten devretmesidir. Köyde alışılmamış bir şekilde, yakın bir erkek akrabaya vekalet verme yerine, kocasının bütün işlerini üstlenen Safiye, bir yandan o zamana kadar sadece erkeklerin yaptığı bütün zirai ve ticari işleri yürütür, diğer taraftan henüz küçük olan, oğlu Hasan'ı babasını intikamını almak üzere büyütür.

Safiye, Harbî'nin hasta olarak dönüp, manastırda bir kulübede yaşıyor olmasına çok kızmıştır. Köyde, her ortamda, ondan intikam alma yeminleri etmeye devam etmiştir. Harbî'nin hastalığının ilerlemiş olduğunu duyduğunda, ondan intikamını alamayacak olmasından dolayı üzülmüştür. Bu intikam için defalarca adam kiralamış, fakat amacına ulaşamamıştır.

Romanda, Safiye ve Harbî ilişkisi, bu şekilde anlatılmaya devam ederken, son bölümde Harbî'nin ölümü anlatılır. Bu ölüm haberinden sonra, ona karşı olan duygularını açık etmiş, bu haberi aldığı yerde, çılgınlık geçirmiştir. Aldığı haberin acısı ile ne yaptığını bilemeyecek hale gelen Safiye, bu cinnet halinde, yakınında bulunan oğlu Hasan'ı, alır ve duvara fırlatır. Etrafındaki hizmet eden kimseler tutmasa oğlunun ölümüne sebep olacaktır.

Safiye, Harbî'nin ölümü sonrası kendini bir odaya kapatır ve her türlü yardımı reddeder. Hayata küsmüş bir şekilde yemeden içmeden kesilen Safiye, günden güne kötüleşmiştir.

Romanın son bölümlerinde, anlatıcı, babası ile birlikte Safiye'ye yaptığı son ziyaretini anlatır. Hiç kimseyi tanıyamaz hale gelen ve baygın bir şekilde yatmaya devam eden Safiye, onların gelişi ile ayılmıştır. Yerinden doğrulamadığı için af dilemiş, Harbî ile olacak olan evliliklerinde, kendisinin vekili olmasını istemiştir. Harbî, mehir olarak her ne verirse kabul ettiğini söylemiş baygınlık haline geri dönmüştür. Safiye'nin durumunu özetleyen bu görüşme, onunla yaptıkları son görüşme olmuştur.

Verdüş-Şam, Sekîne, Rukayye ve Able

Roman kahramanı aynı zamanda anlatıcı kişi olan çocuğun kız kardeşleridir. Romanda, aynı evde birlikte büyüdükleri Safiye'yi çok sevdikleri anlatılır. Annesi ve babası olmaması sebebiyle, onların bir emaneti olarak düşünülen Safiye'ye gösterilen aşırı korumacı tavır, onlara gösterilmez. Evin annesi, nazar, hastalık ve insanlarla münasebetin Safiye'ye zarar verdiğini söyleyerek, onun okula gitmesine engel olurken, diğer kızlar okula devam

etmişlerdir. Ablaları okula gittiği o dönemde, en küçük kardeşleri olan Able, henüz dört yaşındadır.

Romanın son bölümünde, bu dört kız kardeşin son durumları hakkında bilgi verilmiştir. Köydeki bütün hikâyenin bittiği ve babalarını kaybettikleri o dönemde, okullarını bitiren bu dört kız kardeş evlenmiş, farklı ülkelere göç etmişlerdir. Daha önce anlatılan hikâyenin içinde Safiye'nin "onu oğlum Hasan'a alacağım" dediği Able ise, Hasan'la evlenmemiş, fakat, eşi ile birlikte Hasan'ın Almanya'daki ithalat ve ihracat bürosunda çalışmaktadırlar.

Emûne el-Beyda

Düğünlerde ve törenlerde şarkı söyleyen altın renginde saçları olan çingene bir kızdır. Roman kahramanlarından olan Harbî ile gönül ilişkileri vardır. Şarkılarında bunu dillendirmekten çekinmez. Romanın ilerleyen bölümlerinde, Emûne'nin, Harbî'nin hapse girmesi ile yaptığı işi, dansı ve müziği bıraktığı, köyleri gezerek, kendince küçük çapta ticaret yaptığından bahsedilir.

Harbî

Harbî, anlatıcı çocuğun babasının, uzaktan amcasının oğludur. Annesi ve babası kendisi küçükken ölmüşlerdir. Ekip biçtiği arazisi söz konusu olan aileye yakın olduğu için, onlara gelir gider, çocuğun babası sanki kardeşiymiş gibi ona itibar eder, hürmet gösterir.

Harbî uzun boylu, buğday tenli biridir. Devamlı iki yana burulmuş bıyıkları onu yakışıklı göstermektedir. Aynı zamanda sesi güzel biridir. Kutlama ve özel gecelerde ya ısrar üzerine ya da kendi isteği ile şarkılar söyler.

Düğünlerde şarkı söyleyip, dans eden Emûne el-Beyda isimli çingene kıza ilgisi olduğu halk tarafından bilinir. Fakat bu aşk, Safiye'ye herhangi bir teklifte bulunması halinde engel olacak bir bağlılık değildir.

Diğer taraftan Harbî, dayısı olan Konsolos Bey'in köydeki, ziraî ve ticari işlerini yürütür. Kendisi belli bir yaşa gelince bu işleri bırakmış, o vakitler çok güvendiği yeğenini işlerin başına geçirmiştir.

Harbî'nin hikâyesi romanın sonuna kadar anlatılmaya devam eder. Harbî, dayısının kendisine, oğlunu öldürme planı olduğunu düşünerek, hesap sorma düşüncesi ile, çalıştığı tarlada yakalayıp işkence ederken, yaptıklarına dayanamaz ve ani bir hamle ile dayısının ölümüne sebep olur.

Harbî işlediği cinayet sonrası önce on beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Daha sonra, avukatların nefsi müdâfa yaptığı şeklindeki savunmaları, doktorlardan alınan darp raporları ve hurma ağacına bağlanmış olduğu raporlarının mahkemeye sunulması sebebiyle, mahkûmiyet süresi düşmüş, on yıl ve bu sürede hapishanede çalışma cezası ile cezalanmıştır.

Kahire'de bulunan hapishanede cezasını sürdürürken ölümcül bir hastalığa yakalanan Harbî, cezası bitmeden salıverilmiş, köye geri dönmüştür. Kendisinden intikam alacağını söyleyen Safiye'den korumak için, hikâyeyi anlatan çocuğun babası tarafından, manastıra yerleştirilmiştir. Manastır yönetimi Harbî'nin, kendi arazilerine ait bir bölümde, bir kulübede kalmasına izin vermiş, gelebilecek tehlikelerden onu korumuşlardır.

Manastırın ziraat yapılan arazi kısmında, bir kulübede, bir anlamda hapis hayatına devam eden Harbî, ilerleyen günlerde, bir öldürme teşebbüsü ile karşılaşır. Bu şahıs, yasa dışı işler yapan bir örgütün üyesi olan, Hanin adlı kişidir. Romanda bu işin Safiye tarafından planlandığına işaret edilmiştir.

Romanda, Harbî'yi bekleyen son ise, ilerleyen hastalığı sebebiyle, belirli bir süre sonra, bu yaşadığı yerde, acı bir ölümün kendisini bekliyor olmasıdır.

Konsolos Bey

Konsolos Bey büyük Usrân ailesinin torunlarındandır. Krallık günlerinde beylik rütbesine sahip olmuştur. Köyde en büyük araziye sahip olan kişidir. Aynı zamanda o beldenin en büyük evinin de sahibidir. Bölge halkının saray olarak isimlendirdikleri bu büyük evde yaşamaktadır.

Konsolos bey, köyün övünç kaynağı ve beldenin en sevilen insanıdır. Yaz ve kış daima koyu bir takım elbise ve beyaz gömlek giyen, kravat takan, sıcak yaz günlerinde bile, bu şekilde köyün tozlu yollarında dolaşan bir kimsedir. Köyde ondan başka kırmızı fes takan kimse yoktur. Her zaman cebinde çocuklara dağıtmak üzere yeni, kırışmamış nakit para bulundurur.

Konsolos bey hayatı boyunca hiçbir diplomatik bir davranışta bulunmamıştır. O sadece ticaret ve ziraat ile meşgul olmuştur. Fakat kendisi gerçek bir konsolostur. Gençliğinin ilk yıllarında, Yunanistan'ın fahri konsolosluk rütbesi, kendisine verilmiştir.

Romanda, ülkede gerçekleşen darbeden bahsedilir fakat bu darbe onu hiç değiştirmemiştir. Değişen ziraî ıslah kanununu, köy halkına uygulayan kimse o olmasına rağmen. Daha sonra, iki yüz dönüm olan arazisinin sınırlarını belirleyip açıkladıktan sonra ziraat yapmaktan çekilmiş, bu işi kız kardeşinin oğlu olan Harbî'ye bırakmıştır. Kendisi halkın saray olarak adlandırdığı, Uksur'daki evinde kalmaktadır. Burada, Uksur ve Kina şehirlerindeki bina yapımı işleri ile uğraşıyor, geriye kalan vakitte de, farklı ülke ve şehirlerle yaptığı ticareti yönetiyordur.

Konsolos bey, iki evlilik geçirmiş, iki eşi de vefat etmiştir. Hiç çocuğu olmamıştır. Altmış yaşlarında iken beklenmedik bir şekilde, yanında yeğeni Harbî ile birlikte Safiye'yi istemeye gelmiştir. Oysa ev halkı ve Safiye, Harbî'nin kendisini isteyeceği günü beklemektedirler. Sonuç olarak Safiye ile evlenmiş, ondan Hasan isminde bir evladı olmuştur.

Romanda Konsolos Bey'in hikâyesi, yeğeni Harbî tarafından bir hesaplaşma sonrasında, tüfekle vurulması ile sonuçlanır. Harbî'nin, oğlu Hasan'ı öldürerek, kendisinin tek varisi olma planı olduğu hakkında yayılan söylentilere inanan Bey, onu evinden ve kendine verdiği bütün işlerden uzaklaştırmıştır. Öfkesi günden güne büyüyen Bey, bir öğle vakti tarlada bulunan Harbî'yi yakalayarak işkenceye maruz bırakır. Önce sabretmeye çalışan Harbî, daha sonra can havliyle kurtulmaya çalışmıştır. Eline geçen tüfekle dayısına tek el ateş etmiş, Konsolos Bey, oracıkta ölüvermiştir.

Hasan

Safiye ve Konsolos Bey'in oğludur. Romanda onun doğumundan ve ilk çocukluk evresi döneminden bahsedilir. Babasının ölümünden sonra, annesi onu yanından ayırmamış, sık sık onun yanında, büyüdüğünde babasının intikamını alacağından bahsetmiştir. Böyle bir intikam için yaşı çok küçük olan Hasan, henüz büyümeden, babasının katline sebep olan Harbî, yakalandığı hastalığı sebebi ile ölmüş, bahsedilen intikamın alınmasına gerek kalmamıştır.

Hikâyenin son bölümünde, ilerleyen zamanlarda Hasan'ın Almanya'da, ithalat ve ihracat firması kurduğundan bahsedilerek, kendisinin son durumu hakkında bilgi verilir.

Baba

Anlatıcı karakterin babasıdır. Roman, anlatıcının çocukluğunu hikâye etmesi üzerine kurgulandığı için, babası ve onunla geçen hatıralarına çokça yer verilir. Romanda ismi geçmez, fakat romanda geçen olay ve diyaloglarda çokça yerini almıştır. Romanda kendisi için aydın bir insan portresi çizilir ve bir denge insanı olarak vasfedilir.

Evlerinde büyüttükleri Safiye dâhil olmak üzere, çocuklarının tahsiline önem veren bir kimsedir. Köyde, bayramlarda, başta manastırda yaşayan rahipler olmak üzere, insanlarla kucaklaşan, onları ziyaret eden, gerektiğinde nasihatler eden bir kimsedir. Yüksek okul seviyesinde din eğitimi almış bir kimse olması hasebiyle, Cuma günleri ve bayram günleri camide hutbe vermesi halk tarafından talep edildiği anlatılır. Çocuklarında gördüğü yanlışları düzeltir, onlara iyi ve güzel olanı göstermeye çalışır. İnsanlar arasındaki anlaşmazlık ve kavgalarda, insanları itidale davet eder. Harbî ve Konsolos Bey arasındaki ölümle biten kavgada, insanların aklına bu kavgayı durduracak kişi olarak onun adı gelir.

Hapis hayatı ve hastalığı döneminde, romanın diğer baş kahramanlarından olan Harbî'ye, ölünceye kadar yardım etmiştir. Safiye'nin intikam ateşinden kurtarmak için, ölümcül hastalığı sebebiyle hapishaneden salıverilen Harbî'yi, manastıra ait merada, bir kulübede yaşamasını sağlama fikri de ona aittir. Çünkü Safiye ve adamları kutsal bir mekânda cinayet işlemeye cüret edemeyeceklerdir.

Anlatıcı, romanın son bölümünde babasını kaybettiğini anlatır. Ölmeden önce, okullarından mezun olan kız kardeşlerini evlendirdiği babasının, adağı olan hacca iki defa gittiğinden bahseder. Birini kendi adına yapmış, ikinci ziyaretini ise Harbî adına gerçekleştirmiştir. İkinci hac ziyareti esnasında, Medine'de vefat etmiş, oraya defnedilmiştir.

Anne

Romanda anlatıcı olarak seçilen kahramanın annesidir. Anlatıcı, çocukluğunu ve bu dönemde köyde geçen olayları ve hatıralarını anlatırken, annesinin tutum ve davranışlarında da bahseder. Annem diyerek kendisini anlattığı bölümlerde ismini zikretmez.

Anne olarak anlatılan roman kahramanı, köyün âdet ve geleneklerine bağlı biridir. Roman, onun, bayramlarda akrabaları, komşuları ve manastırda bulunan rahipler için hazırladığı hediye kutularından bahsedilerek başlamıştır. Kendi evladı olmamasına rağmen, annesi ve babasını kaybetmiş olan Safiye'ye itina ile bakmış, bazen kendi çocuklarından bile

daha fazla korumaya çalışmıştır. Bu korumacı tavrı yüzünden Safiye'nin, okulu erken bırakmasına sebep olan kimsede kendisidir.

Romanda, çocuklarına oturma, kalkma, yeme, içme ve ziyaret adabı konularda sıkı sıkı tembihlerde bulunduğu görülür.

Fâris

Mutarîd diye adlandırılan, işleri fidye alma ve yol kesicilik gibi yasa dışı eylemler olan, grubun başıdır. Bu topluluğun ilk lideri, devlet tarafından öldürülmüş, sığınakları bombalanmış, topluluk bertaraf edilmiştir. Buna rağmen, daha sonra kendisi ortaya çıkmış, ilk işi, kendi arkasından konuşup fidye vermeyeceğini söyleyen, başkentin tüccarlarından birini infaz etmesi olmuştur. Dükkân sahibini, dükkânının önünde başını mermere çarparak ölümüne sebep olmuş, daha sonra yakındaki kahvede bir saat oturmuş, kimse adamın ölüp ölmediğine bakmaya cesaret edememiştir. Bu olaydan sonra insanlar Fâris'e korkuyla birlikte saygı göstermeye başlamışlardır. Yine kendisinin tanıtıldığı bölümde, fakir kimselerden ve kadınlardan fidye almadığı, dağ başlarında yaşayan komşularını, onlardan bir ücret almaksızın himaye edip, kolladığından bahsedilmektedir.

Romanda bu şekilde tanıtılmaya başlanan ve sonradan hikâyeye giren Fâris, aslında Harbî'nin hapishaneden arkadaşıdır. Hapis hayatından sonra, Harbî'yi ziyaret için manastıra gelir. Hapishanede, kendisine fedâkarca yardım eden Harbî'ye minnet duygusu ile korumacı bir şekilde davranır. Manastıra, köylüye ve özellikle Harbî ve arkadaşlarına, diğer saygın insanlara mahsus bir tavır takınarak, çok iyi muamelede bulunurlar. Onlara bir kötülük göstermezler.

Haftada bir, en fazla ayda bir bütün adamları ile köye gelir, Harbî'yi ziyaret eder, saatlerce sohbet ederler. Fâris her ziyarette eli boş gelmez, yiyecek içecek gibi hediyelerle Harbî'nin kulübesini boş bırakmaz. Bu ziyaretler bazen gece yarılarına kadar sürer. Geceleri yapılan sohbetlerde, Fâris'in isteği üzerine Harbî, güzel sesiyle hüzünlü şarkılar söyler, bütün topluluğu hüznüne ortak eder.

Rahip Mitri

Romanda anlatılan manastırın, bir dönem baş rahipliğini yapmıştır. Manastıra ait bir arazide, bir kulübede kalma durumunda olan Harbî'ye izin vermiş ve ona yardım etmiştir. Daha sonra Harbî'nin hapishaneden arkadaşı olan ve yasa dışı işler yapan bir grubun lideri

olan Fâris'in adamları birlikte, kendisini ziyaret etmesine izin vermiştir. Fakat bu görüşmelerin her defasında, manastırın içine girmelerine razı olmaz ve yasaklar.

Hanin

Mutarîd diye adlandırılan, yol kesicilik ve eşkıyalık yapan grubun bir üyesidir. Kendisi ve grubun bir kısmı Hristiyandır. Söyleyeceği sözü sakınan bir insan değildir. Bazen başları olan Fâris'in uyarısına muhatap olur. Bir defasında yapacakları saldırı için manastırın altınlarını almayı teklif eder. Buna aşırı kızan Fâris, kendisini ayağından yaralamış, kendi dinine ihanet eden bize de ihanet eder düşüncesi ile onu topluluktan kovmuştur. Hanin, üyesi olduğu grubundan atıldıktan bir süre sonra, manastıra baskın yaparak Harbî'yi öldürmeye teşebbüs eder. Hedefine ulaşamaz, üstelik Harbî tarafından yaralanarak kendi ölümüne sebep olmuştur. Onu bu davranışa teşvik eden kişinin, Harbî'den intikam alacağını, her ortamda ifade etmekten kaçınmayan Safiye'den başkası değildir.

Hamza

Kendisi romanın ilerleyen bölümlerinde hikâyeye dahil olur. Sıra dışı bir polis olarak tanıtılır. Yakın bir şehirden zengin bir aileye mensuptur. Memuriyeti ile meşgul olmaktan çok, sahibi olduğu gayrimenkullerin idaresi ile meşguldür. Bu sebepten ondan kimse haberdar değildir. Romanda Nekse hadisesi diye zikredilen,1967'deki Arap-İsrail savaşı hezimeti sonrası, kendisinde büyük değişikler olur. Gece gündüz işinin başında olan Hamza, gündüzleri kaldırıp, geceleyin serdiği küçük bir yatağı bürosuna koymuştur. Güvenliği sağlamak için şehri dolaşıyor, savaş için toplanan bağışları topluyordur. Bu savaş hezimetinden sonra, yaptığı en önemli işlerden biride, polis merkezine gönüllü olarak gelen sivil vatandaşlara savaş hazırlığı olarak eğitim vermek olmuştur.

Rahip Maksimus

Manastırın bir zaman başrahipliğini yapan kimsedir. Anlatıcı, Rahip Maksimus'u tasvir ederken, boyunu oldukça kısa bulduğunu, küçük gözlerinden zekâ fışkırdığını anlatır. Anlatıcının babası ile kendisine yaptıkları ziyarette, manastırda Harbî'den dolayı yaşanan olaylardan şikâyet eder ve manastıra geldiğinden beri salavat ve zikirden çok, kurşun seslerini duyduğunu söyler. Bu durumun tekrarlanmayacağı ve herhangi bir güvenlik sorunu olmayacağı teminatı veren babanın sözlerinden sonra ikna olur. Hatta Harbî'nin, bir kulübede

kalmasının uygun olmadığı ve ona bir oda yapılması gerektiğini söyleyerek, ona olan misafirperverliklerine devam edeceklerini bildirir.

Belediye Başkanı Hamit

Romanın ilerleyen bölümlerinde hikâyeye dâhil olur. Kendisi ilk olarak, Harbî'nin Konsolos Bey'i vurduğu araziye, olay bittikten sonra intikal ettiği esnada görülür. Bey'in ölümüne üzülüyor, "beldemiz kaybetti" diyerek üzüntüsünü ifade ediyordur.

Safiye'nin eşi olan Konsolos Bey'in cenazesinde de ortaya çıkar. Defin işlemlerine kadar, cenaze onun evine kaldırılmış, olayı soruşturmak için gelen polis ve savcılık da orada bulunmuşlardır. Cenaze kaldırılmadan önce Safiye ile aralarında geçen diyalogdan bahsedilir. Bu konuşmayı yapmak için Başkan'ın evine gelen Safiye, arabasından inmeden, açtığı pencereden Başkan'la konuşur. Taziyelerini bildiren başkan, Safiye'den cevap olarak, normal bir karşılık alamaz. Amcaoğlunun cenazesini kaldırmasını, kimseden teselli ve taziye kabul etmemesini kendisinden istemiştir. Asıl matemin, oğlu Hasan'ın alacağı intikam sonrası, Saray olarak adlandırılan evde, Konsolos Bey'in evinde yapılacağını söylemiştir.

Daha sonra başka bir bölümde kendisinden bahsedilir. Harbî'nin, manastırda silahlı saldırıya uğraması sonrası, halk onun evinin önünde toplanmışlardır. Harbî'yi öldürmeye kalkan kimsenin, Safiye tarafından tutulup tutulmadığı konusunda, karşılıklı tartışmaya girmişlerdir. Evinden çıkan Başkan, topluluğa bağırarak onları susturmuştur. Güvenlik birimine bu hırsız ve katilden bahsedilmeyeceği, kim bu konuda konuşursa dilini koparacağı şeklinde sert bir şekilde konuşmuştur. Böylece, Harbî'nin manastırdan kovulmasına sebep olacak olayın üzerinin, açılmamak üzere kapatılmasına sebep olan kişi kendisi olmuştur.

2.2.4. Zaman

Bir anlatı dili olan romanı zamandan soyutlamak mümkün görünmemektedir. Romanda hikâye edilen olay, belirli veya belirsiz bir zamanda cereyan edebilir. Bu sebepten zaman, romanı meydana getiren temel unsurlar içerisinde zikredilir.[75]

Klasik romanda zamanın bağımsız kesitlerle kullanıldığı görülürken (geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman), modern romanda ise zaman, bağımsız veya konunun akışına göre iç içe girebildiği görülür. Bilinci hareket noktası seçen modern romancılar, insanın hatırlama

[75] Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları,* 123.

yeteneğiyle geçmişe, yaşadığı an itibariyle şimdiye, sezgi marifetiyle geleceğe bağlı olabileceğini göstermek istemişlerdir.[76]

Bir romanda zaman, vak'a zamanı ve anlatma zamanı olarak şekillenebilmektedir. Çünkü olay, vaki olduğu anda değil daha sonra hikâye edilir. Bu geçen süre uzun veya kısa olsun, nakleden ve anlatılan olay üzerinde etkili olduğu görülür. Romancı, seçtiği tutumla, olayları, geriye dönüşlerle takdim tehirlerle, özetlemelerle, normal seyriyle, olaydan olaya atlama yöntemiyle anlatabilir.[77]

Romanda anlatıcı kişi, çocukluk dönemini, o dönemde köyünde meydana gelen olayları, geçmiş zamanı hikâye ederek anlatır. Geriye dönüş tekniği, karmaşık bir form olmaksızın, olaylar bütünü dikkate alınarak kullanılmıştır. Romanda yer yer, anlatıcı kişinin çevresindeki kişilerin yaşamış olduğu olaylar, hikâye edilen zamandan daha da öncesi, geriye dönüş tekniğiyle anlatılmıştır. Mukaddes Bişây'ın, kendisi hakkında, kilise hakkında geçmiş döneme ait bilgiler vermesi, romanda yer alan yol kesici çetenin geçmiş dönemi, köye ait kuruluş hikâyelerinin anlatılması örnek olarak verilebilir.

Romanda zaman kavramı, belirli bir dönemin hissettirilmesi dışında, bir tarih olarak kullanılmamıştır. Hikâye edilen dönemin başlangıcı ile ilgili, belirli bir gün, ay ya da yıl söz konusu edilmemiştir. Belirli bir yıldan söz edilen tek bir yer vardır. Sadece romanın üçüncü bölümünde, görevli bir subayın, Uksur'dan evlerine ziyarete gelişini anlatırken, "Bu 1967 hezimetinden biraz sonra idi"[78] ifadesi kullanılır. Arapça olarak "Nekse" diye bahsedilen bu olay, 1967 tarihinde gerçekleşen Arap-İsrail savaşıdır. Altı gün savaşları olarak anılan bu savaşın tarihinin zikredilmesi, romanın geçtiği dönem hakkında belirleyici bir bilgi olmaktadır. Bu bilgi romanın ilerleyen bölümlerinde okuyucuya sunulmuştur.

Romanın başlangıç bölümünde anlatıcı kişi, hikâyesini anlattığı dönemde kendisinin 12 yaşlarında olduğunu söyler. Bu dönemin, manastırda yaşayan papazlardan biri olan Mukaddes Bişây ile geçen diyaloglardan anlaşıldığına göre, Filistin işgalinin başladığı dönemlere denk gelmektedir. Yazar, 1967'deki altı gün savaşlarından sonra, İsrail tarafından Filistin'e yapılan işgale atıfta bulunduğu düşünülebilir. Metinde konuşma şöyle geçer: "Sanki kendi kendine şöyle dedi: -Allah' a hamdolsun ki lanetliler Filistin'i almadan önce Beyti Makdis'i ziyaret ettim. Şayet şimdiye kadar bekleseydim, eşek üzerinde veya at üzerinde

[76] Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 127.
[77] Tekin. *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 131.
[78] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 113.

ziyaret edemeyecektim. Hatta Ürdün'ün doğusuna gitmem gerekecekti. Sonra ellerini semaya doğru kaldırdı ve yalvararak şöyle dedi:

- Ey iyilere yardım eden Rabbim! Mısır'dan İngilizleri çıkardığın gibi onları da Kudüs'ten çıkar." [79]

Romanda geçmiş döneme ait olaylar anlatılırken belirli bir tarih verilmez fakat anlatıcı kişinin o tarihte hangi yaşlarda, hangi çocukluk döneminde olduğu belirtilir;

"O zaman okula henüz başlamamıştım. İki sene geçtikten sonra ilk okula başladım. Safiye'nin yaşı da evlilik yaşına ulaşmıştı fakat Harbî ona karşı bir meyli olmamış, bir ilerleme göstermemişti.[80]

Yine romanda yer yer, devlet yönetimine yapılan darbeden ve köye olan etkisinden bahsedilir fakat belirli bir tarih verilmez. Bu dönem; 1952'de yapılan, Kral Faruk'un devrilmesi ile sonuçlanan, Cemal Abdunnâsır liderliğinde gerçekleşen darbeye atıfta bulunulmuş olduğu düşünülebilir. Metinde bu konu şöyle geçmiştir;

"Kırmızı fese gelince; darbeden sonra köyümüzde ondan başka, onu kimse giyemez hale gelmişti."[81]

Yazar bazen zamanı kısaltarak, olayları özetle anlatmayı seçmiştir:

"Bir sene ve birkaç ay geçmişti, bundan fazlası da… Bu sessizlik sebebiyle anne ve babamda bir şaşkınlık meydana geliyordu. Babam Safiye'ye talip olanları reddetme konusunda zorlanıyor, fakat çeşitli bahaneler bulmaya devam ediyordu. Safiye yaklaşık on altı yaşına gelince Harbî eve gelmiş, onunla birlikte Konsolos Bey de gelmişti." [82]

Yazar romanda hikâye ettiği dönemle ilgili, çeşitli savaşlardan, işgallerden, darbelerden bahsetmiş veya atıflarda bulunmuştur. Anlatıcı olarak seçtiği çocuğun hikâyesi ise, böyle bir dönemde, kendi köyünde geçmektedir. O dönemde yaşanılan büyük olayların etkisi, çocuğun anılarında kısmen yer ettiği görülmektedir. Fakat yazar, bu olayların ayrıntılarını ve etkilerini uzun uzun bahsetmek yerine, kısaca değinmeyi tercih etmiştir. Böyle bir dönemde yaşayan, çocuğun çevresindeki insanların birbiri ile olan iletişimleri anlatılmıştır.

[79] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 31.
[80] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 50.
[81] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 51.
[82] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 50.

Hile, intikam, öfke gibi duygularla hareket eden insanların karşısında, özveri, yardım severlik, müsamaha gibi, başta anne ve babası olmak üzere, ahlaki erdemlerle hareket eden insanların varlığını anlatmayı tercih etmiştir. Zamanı bu şekilde ele alan yazarın bu tercihinin, büyük devletler arasındaki anlaşmazlık ve savaşların bitmesi, barış ve huzurun sağlanması, insanların yetişme çağından itibaren bu düşüncelerle eğitilmesinden geçmekte olduğu düşüncesini, okuyucunun zihnine getirdiği söylenebilir.

2.2.5. Mekân

Mekân, romanda işlenen olayların veya kişi ve karakterlerin hareketlerine zemin olan bir sahne olarak düşünülebilir. Modern dönem romanında, kişilerin karakterleri, anlatılan yere veya mekâna göre şekillenebildiği görülür.[83] Romanda mekânın insan üzerine bıraktığı etki incelenir.

Mekân bazen, romanda işlenen dönemin sosyal, eğitimsel ve kültürel yönünü ortaya koymak için tasvir edilebilir. Bazen de roman kişisinin gözüyle öznel tasvir yapılarak, betimleme yapan kişinin duygu düşünceleri ortaya koymaya çalışılabilir.[84]

Yazar anlatıcı olarak seçtiği karakterin, geçmişte yaşadığı yerleri, onun diliyle ve bakış açısıyla anlatmıştır. Bu anlatıda, anlatıcı bazen, gittiği manastırı, bazen de babası ile birlikte gittiği camiyi anlatır. Anlatıcının yaptığı tasvirlerde, mekâna yaklaşım tarzında, diğer dinlere olan müsamahasını ve bu şekilde yetiştirildiğini, bir anlamda kimliğini görürüz. Burada yazar, farklı dinlerle barış içinde, bir arada yaşamanın mümkünlüğünü göstermeye çalışmıştır, denilebilir.

Romanda gerçek mekân unsuru kullanmayı tercih eden yazarın kullandığı mekânlar şunlardır:

Köy

Romanda geçen olayların gerçekleştiği yer bir köydür. Köyün ismi zikredilmez. Anlatıcının, geriye dönüş tekniğiyle anlattığı hikâyesi, çocukluk döneminin geçtiği köyde gerçekleşir.

[83] Çetin, *Roman Çözümleme Sanatı,* 135.
[84] Çetin, *Roman Çözümleme Sanatı,* 41.

Köy kurulmadan önce, üzerinde bulunduğu bölge, boş ekilmemiş bir arazidir. Köyü inşa eden geçmiş ataları, yöneticilerin zulmünden kaçan çiftçi insanlardır. Sonra, tarihî manastırın etrafındaki bu araziyi ıslah ve îmâr etmişlerdir.

Romanda kilisenin fiziki özellikleri en ince ayrıntıları ile anlatılırken, köyün ise daha çok tarihi ve içinde yaşayanların gelenek ve görenekleri anlatılarak, sosyal yönüne dikkat çekilir.

Romanda dikkat çeken köyün âdet ve gelenekleri şunlardır;

Kocası ölen kadın, kocasının ticaret ve ziraat ile ilgili işlerini, kendi kabiliyeti olsa bile, yakın bir erkek akrabaya vekalet vererek devam ettirdiği anlatılır. Üstelik vekil olan kişi, bütün gelirden kendisi faydalanır, varise neredeyse sadece, yiyeceğini ve giyeceğini temin edeceği kadar bir ücret verdiği ifade edilir.

Diğer anlatılan bir gelenek ise ölünün arkasından tutulan yastır. İlk günlerde gerçek hüzünler, ağıtlar, devam eder. Sonraki haftalar matem, gün boyu süren sessiz oturumlara döner. Bu oturmalara, ölünün yakınları ve köyün bütün kadınları iştirak ederler. Her gün bir veya birkaç evden yemek taşınır. Akşam yemeği sonrası kadınlar, yanan odun alevi ile hazırlanan nargileyi içerler. Halka, yaşlı kadınlardan başlar, daha sonra evlilik yılı uzun olan kadınlara ikram edilerek devam eder. Bir süre sonra hepsi kısa bir uyuklama haline geçerler. Bu durumun sebebini yazar anlatmaz. Aralarından bir kadının seslenerek hepsini uyandırması üzerine, yüksek sesle ağlamalar, hıçkırmalar tekrar başlar. Sonrasında nargileden yeni bir tur döner. Bu hareketler gün batımına kadar devam eder. Matem, kırk gün devam eder, fakat kadınlar bu uygulamayı, ev ev dolaşarak sene boyu devam ettirirler. Bu oturmalara bekar kızların ve genç kadınların katılması yasaktır. Fakat roman kahramanı Safiye, eşinin ölümünden sonra, genç yaşına rağmen bu yasağı delmiştir.

Manastır

Roman, manastırın köye olan mesafesini anlatmakla başlar. Romanın isminde de yer aldığı üzere, romanın önde gelen mekânlarından biridir. Roman, aynı zamanda tarihi olan bu kilisenin köye olan mesafesinin anlatılmasıyla başlar. Manastır köyün hemen yakınında, köyün son evinden itibaren binek üzerinde yarım saatlik bir mesafededir. Anlatıcı, hikâyenin başlangıcında köyün diğer evlerine nazaran manastıra en yakın evin, kendi evleri olduğunu söylerken, ileride anlatılacak olayların kilise ile bağlantısına dikkat çektiği söylenebilir.

Nitekim romanın baş kahramanlarından olan Safiye'nin intikam için yakalamak istediği Harbî, romandaki diğer karakterlerin teklifi ile, saldırılardan emin olur düşüncesiyle, uzun süre, ölünceye kadar manastıra ait mezrada saklanmıştır.

Kilise tarihi bir yapıdır. Kilisenin tarihi kalıntılarından şöyle bahsedilir;

"Bu salon kilisenin tarihi eserlerini içeriyordu. İnsan suretlerinden oluşan levhalar, eski ahşap üzerine, dokuma parçalarına ve kırık taşlara resmedilmiş bitki resimleri, dağınık duran küçük heykellerin yanındaki duvara sabitlenmişti." [85]

Ev

Anlatıcı kişinin çocukluğunun geçtiği, köydeki doğup büyüdüğü yerdir. Romanda zaman zaman evle ilgili tasvirler yapılır, evde geçen olaylardan bahsedilir.

"Çocukluğumun başından beri hatırlarım ki o ve kız kardeşlerim, Harbî ve babam evin verandasında toprak üzerinde oturmuş ekinden konuşurken, çay içerlerken, sohbet ederlerken kapalı gibi duran kapıların yanında gizlice durmayı alışkanlık edinmişlerdi."[86]

Konsolos Beyin Evi

Romanda ince tasvirlerle anlatılan ve dikkatleri üzerine çeken bir diğer ev, konsolos beyin evidir. Bu ev aynı zamanda Safiye'nin evlendikten sonra kaldığı yerdir. Ev o beldenin en büyük evidir. Doğu mimarisine sahip olan evin içerisi de özenle döşenmiştir. Ahşap mobilyalar, sedef kakmalı yemek masası ve sandalyeler, duvarlarda asılı halıların yanı sıra yerde serili İran halıları, tavandan sarkan büyük işlemeli avizeler… Anlatıcı kişinin bu evle ilgili aklında kalan en büyük özellik ise, bahçedeki, iki kenarı muntazam bir şekilde dizilmiş olan büyük hurma ağaçları ile çevrili yürüyüş yoludur. Halk arasında burası "saray" olarak adlandırılır.

Ülke ve Şehirler

Romanda adı geçen bazı ülkeler ve şehirler bulunur. Anlatıcının çocukluğunu hikâye ettiği köy, Mısır'ın Uksur şehri sınırları içinde bulunan bir köydür. Köy halkı alışveriş gibi çeşitli ihtiyaçları için Uksur'a gitmektedirler. Anlatıcı da çocukluğunda, Uksur'da gittiği sinemadan bahsetmektedir. Bu sebeple diğer şehirlere kıyasla Uksur'dan daha çok

[85] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 39.
[86] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr,* 48.

bahsedilmiştir. Bunun dışında zikri geçen bazı ülke ve şehirler de vardır. Fakat bahsi geçen şehir ve ülkelerde gerçekleşen olaylardan bahsedilmez. Sadece yapılan ticaret, dava gibi sebeplerle bu ülke ve şehirlere gidildiği söylenir. Bu ülke ve şehirler şunlardır; Mısır, Sudan, Kahire, Kina, Asyut, İskenderiye. Bunların dışında son bölümde roman kahramanlarının son durumları hakkında bilgi veren anlatıcı, kız kardeşlerinin evlenip köyden göç ettiklerini anlatır. Gittikleri ülkeler şunlardır; Suudi Arabistan, Kanada, Almanya.

Romanda, roman kişilerinden olan Harbî'nin, hapishaneden çıkıp, trenle köye dönüşünün anlatıldığı bölümde, Harbî'nin geleceği yerin Mısır olduğu birkaç defa söylenir. Bu durumda okuyucunun aklına köyün bulunduğu mevkinin, Mısır dışında bir yer olduğu gelebilmektedir. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde, Harbî'nin hapishane sonrası yaşayacağı yer anlatılırken, geldiği yer olarak Kahire şehrinden bahsedilir:

"Harbî, dinliyor, onun söylediklerini tasdik ediyordu. Kahire'den yeni bir kelime öğrenmiş "Tamam efendim" cümlesini söylüyordu."[87] Bu anlatımdan anlaşıldığına göre, Mısır'ın başkenti olan Kahire, yerel dilde Mısır olarak da adlandırılabilmektedir.

2.2.6. Dil ve Üslup

Roman bir anlatım sanatı olması hasebiyle, dilden fazlaca ve kapsamlı bir şekilde yararlandığı görülür. Romancı, anlatımı gerçekleştirmek ve bir kurgu olan romana gerçekçilik kazandırmak için dilden yararlanır.

Roman sanatında, dil sadece anlatım sorunu olarak görülmemektedir. Dil diğer taraftan bir bakış açısı sorunu olarak değerlendirilebilir. Roman, yazar-anlatıcı bakış açısı ile yazıldığı zaman, roman kişilerinin kendi dil ve üslubu ile değil, yazar-anlatıcı dil ve üslubu ile onun adına ve tek boyutlu bir konuşma gerçekleşebilmektedir. Tercih edilen bakış açısına göre dil yapısı değişebilir. Dil tercihinde, anlatıcının mizaç ve kültürünün dikkate alınması önemlidir.[88]

İnceleme konusu eserde 1. tekil şahsın bakış açısının seçilmiş olduğu görülür. Anlatıcı olarak seçilen karakter, tahsil görmüş bir kimsedir ve çocukluğunda, köyünde geçen olay ve hatıralarını anlatmaktadır. Bu anlatımda seçilen dil ile anlatıcı karakterin dil ve kültürü arasında belirli bir uyum görünmektedir.

[87] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 98.
[88] Tekin, *Roman Sanatı Roman Unsurları,* 181.

İncelenen bu eser, Arapça olarak kaleme alınmıştır. Romanın başından sonuna kadar, geçmiş zaman hikâye edilerek yazılmış, genel olarak sade ve akıcı bir şekilde kullanılmıştır. Bu anlatımı şu cümlelerde görmek mümkündür;

"Fakat bu hikâyede önemli olan ben değildim. Önemli olan, Safiye teyzemin başına gelen şeylerdi. İşittim ki; kendisine anlatılan haberlerden dolayı ne ağlıyor ne de bağırıyordu. Söylendiğine göre, Hasan'ı sıkıca kucaklamış, suskunluğuna uzun süre devam etmişti."[89]

Romanda kullanılan dil, yukarıda da belirtildiği üzere, sade ve anlaşılır bir dildir. Halk dili ve lehçe tercih edilmemiştir. Bu anlamda ana dili Arapça olmayanların da rahat okuyabilecekleri düşünülebilir. Fakat bu anlatımın, dil sanatlarından uzak, basit bir uslup kullanıldığı anlamına gelmemelidir.

Romanda geçen kahramanlardan olan Harbî, hapisten, eski sağlığına dönemeyecek kadar hasta olarak çıkmış, üstelik manastırın arazi bölümünde bir kulübede, kan davasına dönüşen intikamdan korunmak için bir bakıma hapis hayatına devam etmektedir. Harbî'nin burada geçirdiği geceleri anlatılırken, kahramanın duygu durumuna uygun, şiirsel bir tercih edilmiştir;

"Harbî, şarkısına başı öne eğik bir şekilde kısık sesle başlıyor, sonra yavaş yavaş sesi yükseliyordu. Hüzünlü şarkısı geniş boşlukta bulunan dağda yankılanıyordu.

Günler daima geceleri doğaçlama söyleyerek geçiyordu. Geceler. Uzun geceler. Yıldızlarının gövdeleri semaya bağlı geceler. Gökte, karanlığa bağlı gümüş zincirler vardır. Yıldızlar hareket etmez ve gece değişmez. O anda Fâris'in ve adamlarının kalplerinden inilti ve tutuşmuş alevler yükseliyordu. Kederlerini ve unutulmuş hüzünlerini taşıyan iniltiler. Gözlerimden yaşlar akıyor ve eski Harbî'yi düşünüyordum. Güzel sesinden ve tamamı hüzün olan doğaçlama söyleyişinden başka hiçbir şeyi kalmayan Harbî'yi.[90]"

Yazar olay ve duyguları bazen kısa ve etkili cümlelerle anlatmıştır. Harbî'nin, dayısı olan Konsolos Beyin bebek sahibi olması sevincine ortak oluşunu, şu şekilde bahseder.

"Annem, Harbî'nin o gün ki sevinci gibi hiç sevindiğini görmediğini söylüyordu."[91]

[89] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 75.
[90] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 111.
[91] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 59.

Bu bilginin bu şekilde verilmesi önemli görünmektedir, çünkü ilerleyen bölümlerde, dayısının tek varisi iken, mirasa ortak çıktığı için, onun bebeğini öldürme planı olduğu iftirasından bahsedilecektir.

Yine başka bir cümlede Harbî'nin başına gelen olayların ağırlığından bahsedilir ve ona yapılanlar anlatılırken şöyle bir benzetme dili kullanılır;

"Annem; -Haramın çocukları helalin çocuklarına hiçbir şey bırakmadı, diyordu. Ve yine gözlerinden yaşlar aktığı halde; -Vallahi tüm dünyada, Hasan ve Hüseyin'in uğradığı zulüm hariç, hiçbir kimse Harbî gibi zulme uğramamıştır, diyordu."[92]

Bazen de konuşma dilinde, çeşitli dil sanatları kullanılmış, cümlelere teşbih ve istiareler yerleştirilmiştir. Harbî'yi gizlice uzaktan izleyen kız kardeşlerden biri, onu görünce şöyle der:

"Suphanallah! Ay parçası gibi." Yine aynı sayfada, Safiye'nin kendisine karşı, sevgiyle karışık tehdidini anlatırken, anlatıcı şu cümleyi kullanmıştır;

"Kalbimdeki bütün niyetlerim, kararlarım eridi."[93]

Bir önceki cümlede teşbih, erime ifadesinde ise istiare sanatı kullanılmıştır.

Yine köy halkının şahit olduğu, hezimet olarak bahsedilen, 1967'deki altı gün savaşları anlatılırken, köyün semalarındaki uçaklar, benzetme ve istiare sanatı kullanılarak anlatılır;

"Bu, 1967'deki hezimetten biraz sonra idi. Diğer bütün yerlerde olduğu gibi, köyümüzde de hüzün kamp kurmuştu. Köyde, birbirini kesen hançer başlarına benzeyen yıldızlı uçaklar, başımızın üzerinde uçarken, hezimeti, gözlerimizle görmüştük."[94]

Görüldüğü gibi, kamp kurma ve tıraş etme kelimelerinde istiare, hançer başına benzeyen uçak ifadesinde de teşbih yapılmıştır.

Başka bir bölümde, Safiye'nin eşini kaybettikten sonraki, öfke, intikam ve hüzünle karışık olan duygu durumu, şu diyalogda etkili bir şekilde ifade edildiği görülür;

---

[92] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 59.
[93] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 50.
[94] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 113.

"Önce Bey'in cesedinin götürüldüğü, belediye başkanının evinde durdu. Polis ve savcı da gelmişti. Arabadan inmedi. O esnada belediye başkanı gelmiş, pencereye doğru eğilerek:

-Başın sağ olsun kızım, dedi. Safiye teyzem ise:

-Söylediğini duymadım başkan. Buraya sana tek bir şey söylemek için geldim. Amcanın oğlunu bildiğin şekilde defnet. Ve onun için teselli kabul etme. Herkese söyle matem yok, teselli yok. Matem, oğlu Hasan intikam aldığı gün sarayda olacak. Onlara, onu kimin öldürdüğünü söylemekten sakın. Anladın mı başkan?"[95]

Yazar kullandığı diyalog tekniğinde, konuşanların eğitim ve kültürlerine uygun bir dil seçmiştir. Anlatıcı çocuğun annesinin, kocasını kaybeden Safiye'yi ziyareti sonrası eve dönünce, baba ile aralarında bir konuşma geçer. Bu konuşmada günlük konuşma dili kullanıldığı, halk dilinden farklı, abartılı ifadelerden uzak durulduğu görülmektedir:

"Annemi ilk defa, ona karşı sesini yükselttiğini görmüştüm.

-Beni rezil ettin Hacı! Safiye beni kovmaktan beter etti. Onun içinde yaşadığı ateşi biliyorsun. Beni niçin ona gönderdin? Onu intikamından men ediyoruz, sonra gidip üzüyoruz, alay ediyoruz? Vallahi bu haram!

Fakat babam eliyle işaret etti ve şöyle dedi:

-Rabbimin razı olduğu şeyi yaptın. Hasbiyallah ve ni'mel vekil."[96]

Romanda yazar mesaj içeren cümleleri uygun bir üslûpla vermeyi tercih etmiştir. Kin ve hasetten men ettiği, ülfet muhabbete dikkat çektiği yazısını, karakterin hutbe irâd etmesi bölümüne yerleştirmiştir;

"Neredeyse onu, hutbesini güçlü ve kadife sesiyle okuyorken işitiyor gibiyim. Şöyle diyordu:

-Bayram yeni elbise giyen kimse için değildir. Fakat onu yeni bir kalple karşılayan kimse içindir. Şayet kini kalbinizden çıkarırsanız, hayatınızın her günü bayram olur.

Neredeyse Rasûl'ü (salât ve selâm ona olsun) anarken incelen ve titreyen sesini işitiyorum. Hicretten önce ve sonra ona yapılan kötülükleri anlatıyordu. Yaptığı savaşlarını,

[95] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 77.
[96] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 99.

aldığı yaraları anlatıyor, sonrasında sesi kısılıyor, hüzünle doluyordu. Sonra güç kuvvet ve sevince dönüyor, Allah'ın nimetini nasıl tamamladığını, birbirine düşman olan kalplerin arasını nasıl birleştirdiğini anlatıyordu."[97]

Yazarın anlatım tarzından ve üslûbundan anlaşılmaktadır ki, sadece ilginç olay ve hatıralarla dolu, bir çocukluk hikâyesi anlatmak istememiştir. Yazısında bazen toplumsal renkliliği yansıtma kaygısı taşıdığı görülmektedir. Bazen de, dilin gücünü bir araç olarak kullanarak, anlatımına bireysel ve toplumsal mesajlar yerleştirmeyi seçmiştir. Hikâyenin, aşağıda işaret edilen bölümlerinde, bu üslûbu gözlemlemenin mümkün olduğu söylenebilir.

Roman kahramanlarından Harbî, hapis hayatından sonra manastıra ait arazide, bir kulübede, yaşamak zorunda kalmıştır. Manastır idareside, İslam dinine mensup bir kimse olan Harbî'yi misafir etmekten kaçınmamışlardır.

Romanın kurgusuna, Harbî'yi ziyaret için manastıra gelen bir grup dahil edilmiş, bunların içinde, Hristiyanlık ve İslam dinine tabi olan kimselerin olduğundan bahsedilmiştir. Bunlar yasa dışı işler yapan, haraç alan, yol kesen, cinayet işlemekten kaçınmayan kimselerdir. Kendisi Hristiyan olan Hanin, elebaşları olan Fâris'e, paraya ihtiyaçlarının olduğunu konuştukları bir mecliste, manastıra ait altınları almayı teklif etmiş, bu teklife çok kızan Fâris tarafından ayağından vurulmuş, gruptan da atılmıştır. Bu dışlamanın sebebi, kendi dinine ihanet edenin, kendisine ihanet etmekten kaçınmayacağı düşüncesi olduğu okuyucuya aktarılmıştır.

Yazar bazen anlatımını kuvvetlendirmek için veciz sözler kullanmıştır. Mutarîd diye adlandırılan yasa dışı grubun Yahudilerle savaşma teklifine, ülkenin güvenliğini düşünerek, bölgenin emniyet amirinden olumsuz cevap gelmiştir. Bu cevap üzerine, grubun lideri, herkes kendi işinin iyi olmasını ister, herkes kendi işini düşünür anlamını ifade etmek için,

كل حي يشوف شغله (Herkes kendi işini süsler, parlatır) cümlesini kurar.

Yazarın etkili bir dil kullanarak, ölüm acısı ve hüznünü okuyucuya aktardığı görülen başka bir bölüm ise, şu şekildedir:

[97] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 89.

“Babam ve ben, korku içinde çıktığımızda, Mukaddes Bişây’ı gördük. Elbisesinin ortasından bağladığı kemeri olmaksızın, elbisesi üzerinden sarkmış, tüm bedeni de yere sarkmış bir şekilde koşuyordu. Soluğuna ağlaması karışmış, şöyle diyordu:

-Acele et Hacı! Rab emaneti geri alıyor.

Ağlayarak hıçkıran babam, ev elbisesi ile, olduğu gibi koştu. Ben de arkasından koştum. Deveyi hazırlayıncaya kadar bir an bile beklemeyi düşünmedi. Bunun, vakti kurtarabileceği bir an bile aklımıza gelmedi. Bu, babamın ağladığını ve kendi kendine konuştuğunu gördüğüm tek seferdi. Şöyle diyordu:

-Ya Rabbi! Rahmetini istiyorum Ya Rabbi! Rahatla Safiye! Ölmeden önce Harbî’yi göremeyeceğim Safiye!.. Ya Rabbi! Onu görmek istiyorum Ya Rabbi!

Allah babamın duasını kabul etti. Ulaştığımızda, nerdeyse göğsündeki nefesi gidip geliyor, gözleri uzaklarda gezer bir şekilde, yatıyordu. Bizi ayırt edebildi. Babam, kucağındaki başını kıble tarafına koyunca, Harbî elini, babamın elini tutmak için uzattı. Çok kısık bir sesle:

-Affet beni babamın oğlu; dedi.

Bunun üzerine babam:

-Sen affet bizi Harbî! Kardeşimm!.. Oğlumm!.. Babam!..

Kelime-i şehâdeti telkin edince, gözlerini kapattı. Babam eğilip, onu kucaklıyor, ağlıyordu.”[98]

2.3. Romanda Yer Alan Teknik Unsurlar

2.3.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Anlatıcının, çocukluğundan hatırında kalan, anlattığı öne çıkan hikâyelerinden biri, bayramlarda annesi tarafından hazırlanan ve kardeşleriyle birlikte akraba ve yakınlarına dağıttıkları, içerisinde kek olan hediye paketlerinin hikâyesidir. Roman kişilerinden olan, aynı zamanda romanın anlatıcısı olan çocuğun, bu hediyeleri kendisine takdim etmek için kiliseye

[98] Tâhir, *Haletî Safiyye ve’d-Deyr*, 133.

gitmesi, kilise ile olan bağını geliştirmesine, kilise papazlarından olan Mukaddes Bişây ile olan yakınlığının artmasına sebep olan olaylardan biridir.

Yazar, bu hediyeleri ve hazırlanışını şöyle anlatır;

"Küçükken bayramlarda annem, "kilise paketi" olarak, kekleri paketlediği kutuların hepsini taşımam için beni görevlendirirdi. Bu beyaz dikdörtgen kutuları, özenle muhafaza eder, sene boyunca, bizden birine her yeni ayakkabı alındıkça saklardı. Ramazan sonunda çıkarır, kullanmaya hazırlık olarak tozu silkeler, temizlerdi.

Bayram sabahında, kutuların içine, üzerine şeker serpilmiş kek dilimlerini koyardı. Yumuşaklığıyla öne çıkan, alışık olunmayan acayip şeyleri üzerine koyardı. Ortasına karanfil taneleri atılmış keklerin üzerini, şeffaf kağıtla kaplar, dürerdi. Karton kutunun kapağına bir açıklama yazar ve saymaya başlardı. "Bu halan Safiye'nin kutusu, bu deden Ebû Rihâb'ın kutusu, bu dayın Abdurrahim'in kutusu."[99]

Yazar, romanını anlatıcı olarak seçtiği çocuğun dilinden anlatmayı seçmiştir. Bir başka yerde anlatıcı, geçmişi hikâye ederken, babası ve Safiye arasındaki tutum ve davranışı şöyle anlatır;

"Babamın ilk defa Safiye ile tartışmasına üzülmüştüm. Safiye, Bey'in vefatından sonra, onu babası olarak sayması sebebiyle, saygısını devam ettirmişti. Onun elini öper, yanına gelmeden önce nargileyi saklardı. Onun, Harbî'nin hayatını kurtaran kişi olduğunu, Harbî için Asyut ve Mısır'daki avukatları tuttuğunu, Mısır'daki hapishaneye her ay bir defa ziyaret için gittiğini bilmesine rağmen bu halden bir şey değişmemişti. Bunun, onun görevi olduğunu biliyordu. Aynen babam da, Bey'in yasının tutulmasına karşı çıkması konusunda ve Hasan'ın babasının intikamını alacağını konuşması hakkında da onunla münakaşa etmemişti. Her ikisi de, diğerinin kendi aleyhine yaptığı davranışları biliyordu."[100]

Romanda anlatılan şu bölümde ise gösterme tekniği kullanılarak anlatılan hikâye, okuyucunun gözünde canlanması sağlanmış, okuyucu âdeta yaşanan olayın içine çekilmiştir. Roman kahramanı Harbî ve yakın akrabası olan Konsolos Bey'in, yanlış yönlendirilmeler sonrası karşı karşıya gelmeleri, işlerini kendisine devrettiği, evladı gibi güvendiği yeğeni

[99] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 30.
[100] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 84.

Harbî'ye, işkence ederek intikam alırken, olayın kendi ölümü ile sonuçlandığı bölüm şöyle anlatılır;

"Harbî ağzını sonuna kadar açarak çığlık atmaya başlamıştı. Onlar ise, Harbî'yi hurma ağacının gövdesi etrafında sağa sola döndürüyorlar, yukarı aşağı indiriyorlardı. Kan iki yanına ve omuzlarına doğru sıçramaya başlamıştı. Çığlıkları tek bir ifade ile yükselmeye başladı.

-Yeter, yeter, yeter dayı, yeteer.."[101]

Olayın devamı şu şekilde anlatılır;

"Bey dinlemiyordu, fakat derisi kalmayan ve sırtının, bacaklarının ve kollarının her yerinden kan sıçrayan Harbî, acının verdiği kuvvetle, tek başına öne doğru fırlarken korkunç bir çığlık attı. Hamlelerin şiddetinden büyük hurma ağacı sallandı ve kendisini bağlayan ipler koptu. Yaptığı hamleler esnasında, sırtını bağlayan ipler parçalanmıştı. O ise yeteer diye bağırıyordu. Şimşek hızıyla eğildi, ayaklarını kurtardı ve ekinin üzerine atılmış duran, adamların tüfeklerinden birini kaptı. Yeteer diyerek çığlıklarını sürdürürken, Bey'i göğsünden ittirdi…

Sonra adamları Bey'i yalnız bırakıp arabaya doğru gitmeye başladılar. Harbî onu tüfeğin sert yeriyle göğsünden itiyor, Bey ise tökezleyerek geri geri gidiyordu. Bir an yalpalayan Bey'in göğsüne tek bir kurşun atmadan önce "Yeteer" diye bağırmaya devam ediyordu. Gözleri yerinden fırlayan bey "Vay" dedi ve ekinin ortasına yüz üstü ters çevrildi."[102]

Yazar, Harbî'nin hapishaneden çıkıp köye gelmesinden sonra, romanda anlatıcı karakterin kendisini ilk defa gördüğü anı, onun diliyle, gösterme tekniği kullanarak okuyucuya aktarır:

"Peçeyi yüzünden çektikten sonra Harbî'yi gördüğümde, çığlık atmaktan kendime zar zor mâni oldum. Saçlarının çoğu dökülmüş, iki yanağı, yara izi ve yan yana küçük yaraların yayıldığı, iki küçük mavi parça olmuştu. Gözlerindeki bakış sönmüştü. Yüzünün tamamı sönmüştü."[103]

[101] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 71.
[102] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 72.
[103] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 99.

Yazarın anlatım tekniği kullanarak yazdığı diğer bir bölüm ise, Harbî'nin ölümünü anlattığı şu bölümdür:

"Babam ve ben, korku içinde çıktığımızda, Mukaddes Bişây'ı gördük. Elbisesinin ortasından bağladığı kemeri olmaksızın, elbisesi üzerinden sarkmış, tüm bedeni de yere sarkmış bir şekilde koşuyordu. Soluğuna ağlaması karışmış, şöyle diyordu:

-Acele et Hacı! Rab emaneti geri alıyor.

Ağlayarak hıçkıran babam, ev elbisesi ile, olduğu gibi koştu. Ben de arkasından koştum. Deveyi hazırlayıncaya kadar bir an bile beklemeyi düşünmedi. Bunun, vakti kurtarabileceği bir an bile aklımıza gelmedi. Bu, babamın ağladığını ve kendi kendine konuştuğunu gördüğüm tek seferdi. Şöyle diyordu:

-Ya Rabbi! Rahmetini istiyorum Ya Rabbi! Rahatla Safiye! Ölmeden önce Harbî'yi göremeyeceğim Safiye!.. Ya Rabbi! Onu görmek istiyorum Ya Rabbi!

Allah babamın duasını kabul etti. Ulaştığımızda, nerdeyse göğsündeki nefesi gidip geliyor, gözleri uzaklarda gezer bir şekilde, yatıyordu. Bizi ayırt edebildi. Babam, kucağındaki başını kıble tarafına koyunca, Harbî elini, babamın elini tutmak için uzattı. Çok kısık bir sesle:

-Affet beni babamın oğlu; dedi.

Bunun üzerine babam:

-Sen affet bizi Harbî! Kardeşimm!.. Oğlumm!.. Babam!..

Kelime-i şehâdeti telkin edince, gözlerini kapattı. Babam eğilip, onu kucaklıyor, ağlıyordu."[104]

2.3.2. Tasvir Tekniği

Yazar, anlatıcı çocuğun diliyle, köyde bulunan kiliseyi, bir bayram ziyareti esnasında gezerken gördüklerini, tasvir tekniği kullanarak okuyucuya aktarır. Çocuk kilisede gördüklerini şöyle anlatır:

[104] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 133.

"Eğri yolları, evleri ve sadece kubbe şeklindeki çatıları sebebiyle diğerlerinden ayrışan, çamurdan yapılmış uzlet odalarıyla son derece köyümüze benzeyen kiliseyi gezmeme izin verilmişti. Mukaddes Bişây ile beraber dolaşmama müsaade edilmişti. Rahiplerin kaldığı uzlet odaları dağa kadar uzanıyordu. Kilisenin binaları ile mezranın arasını ayıran yüksek duvarlar vardı. Her binanın etrafını kuşatan yüksek duvarlar uzayıp gidiyordu. Burada kilise ve mezranın arasını birleştiren küçük bir giriş kapısı vardı. Mezranın etrafındaki duvarlar ise, ana duvarların yüksekliğinden daha alçaktı. Bu duvarların orta bölümünde, köye bakan tarafta, kalın tahtadan yapılmış, iki bölümlü, açıldığında hayvanların rahatça girebildiği ve mahsullerin nakledildiği büyük bir giriş kapısı vardı. Burada kamıştan yapılmış küçük bir kulübe vardı. Küçük hurma ağaçları bu kulübeyi sarmalıyor, kulübenin üzerini her zaman gölgelendiriyordu. Mukaddes Bişây vaktinin çoğunu burada geçirirdi."[105]

Başka bir bölümde kiliseye ait bir salon şu şekilde tasvir edilir;

"Çölün kalbinde sıcak bilmeyen bu salonu, kimin inşa ettiğini bana kimse söylememişti. Bu salon, kilise ve duvarlar hariç, manastırın uzlet odaları ve diğer binaları gibi çamurdan yapılmıştı. Fakat dış duvarı, çoğu dökülmüş olduğu halde, beyaz kireçle boyalıydı. Parçalanmış kalıntılar, diğer nakışlarda yapıldığı gibi çamurla birbirine bağlanmıştı."[106]

Romanın kahramanlarından olan Safiye, dikkat çekici bir güzelliğe sahiptir ve onun bu güzelliği şu şekilde tasvir edilmiştir romanın bir bölümünde:

"Safiye küçüklüğünden beri, güzelliği ile dikkat çekerdi. Yüz hatları ince, ağzı ve burnu küçücüktü. Siyah saçlarını bir miktar kısalttığında, sırtına doğru düz ve gür bir şekilde hemen büyür ve uzar, hatta omuzlarını ve sırtını örten siyah ince başörtüsünden dışarı taşardı. Gözlerine gelince, güzelliği eşsizdi. Gözleri renkli idi fakat rengini tarif edemem, sadece tarif etmeye yaklaşabilirim. Onlar, gölgede açık elâ, güneşte veya ışıkta ise, o büyüleyici iki gözbebeği, iki altın yaldıza dönüşür ve yeşile meylederdi. Ve yine o gözlerde, başka pek çok renk birbirine karışırdı."[107]

Romanın diğer kahramanlarından olan Harbî, aynı zamanda romanın baş kahramanı olan Safiye'nin sevdiği kişidir. Harbî'nin nasıl bir kişi olduğu anlatılırken, yazar tarafından tasvir tekniği şu şekilde kullanılmıştır:

[105] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 37.
[106] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 40.
[107] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 46.

"Harbî, uzun boylu, buğday tenliydi. Fakat yuvarlak yanakları, kan kırmızısına doymuştu. Daima iki yana bükülmüş şekilde duran ve zerâfetini artıran bıyıkları, yanaklarını çevreliyordu. Uzun boynunda görünen âdem elması, her konuştuğunda veya şarkı söylediğinde, aşağı ve yukarı, görünür bir şekilde hareket ederdi. Sesinin güzel olması onunla ilgili en güzel şeydi."[108]

Romanda, Konsolos beyin evi de şu şekilde tasvir edilmiştir:

"Bu ev tıpkı bir saray gibi güzeldi. Doğu mimarisine sahipti. Girişi ve yönü, buketlere benzeyen peş peşe dairelerden müteşekkildi. İçeride mobilyalar, ahşap koltuklardan, sedef kakmalı yemek masası ve sandalyelerden oluşmaktaydı. Duvarlarda asılı halıların dışında yerde pahalı İran halısı vardı. Her biri gümüş işlemeli, mum gibi lambalar taşıyan avizeler, tavandan sarkıyordu."[109]

Roman kahramanlarından olan Konsolos Bey tanıtılırken şöyle bir tasvir kullanılmıştır;

"Yaz ve kış koyu bir takım elbise, beyaz bir gömlek giyer, kravat takardı. Hatta sıcak yaz günlerinde, köyümüzün tozlu yollarında bu şekilde dolanırdı. Kırmızı fese gelince; darbeden sonra köyümüzde ondan başka, onu kimse giyemez hale gelmişti."[110]

Romanın ilerleyen bölümlerinde roman kişilerine yenileri eklenmiştir. Yasa dışı işler yapan ve Mutarîd diye adlandırılan bu grup şu şekilde tasvir edilmiştir:

"Onları görmüştüm. Yaklaşık yirmi kişilerdi. Sağa sola dönmeden ve hiç kimseyle konuşmadan köyümüzün yollarını ve sokaklarını kesmişlerdi. İri ve korkunç olanı önlerine geçmişti. Tüfeğini omzuna asmamış, uzun bir sopa gibi eliyle ortasından tutmuş, elinin uzunluğuna göre, önündeki arazide, yavaş yavaş ilerliyordu. Uzun gömleği, göğsünü sıkarak, ayaklarında genişleyerek siyah bir yelken gibi önünden sarkıyordu. Bu kötü, şerli kafileyi, sarı kumlar üzerinde götürüyordu."[111]

[108] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 47.
[109] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 51.
[110] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 51.
[111] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 106.

2.3.3. Geriye Dönüş Tekniği

Roman genel olarak, anlatıcının, çocukluğunu, geriye dönüş tekniğiyle anlatması üzerine kurgulanmıştır. Anlatıcı sadece kendi çocukluğunu değil, geçmişinde yer etmiş, başta Safiye teyzem dediği akrabasının hayatını ve romana konu olan pek çok kahramanın hayatını anlatır. Geriye dönüş tekniğiyle anlattığı hikâyesini, olayların oluş sırasına dikkat ederek anlattığı görülür.

Romanda, anlatıcı kişi çocukluk dönemini ve ailesini anlatırken, aynı evde beraber büyüdükleri akrabası Safiye ile ilgili hatıralarını geriye dönüş tekniği kullanarak şöyle anlatmaktadır;

"Küçüklüğümde pek çok defa, Safiye teyzem, hacimli kirpikleri arasından, konuşanın kim olduğunu görmeye çalıştığında, kadınlar ve erkeklerin sözlerini kestiklerini görürdüm. Bir süre sustuktan sonra büyülenerek, bismillâh, mâşâallah diye mırıldanmaya başlarlardı. Misafirler ayrıldıktan sonra, annem ona nazar değmesinden korkarak okur üfler, tütsü yakardı, her ne kadar annemin bu davranışı kız kardeşlerimin kıskançlığına neden olsa bile. Kız kardeşlerimin ona olan aşırı sevgileri olmasa bile benim ona olan sevgim azalmazdı. Çünkü onlar gün boyu, onun boynuna sarılır, öperlerdi. Fakat benim bu şekilde davranmam yasaklanmıştı. Çünkü annem ve babam yaklaşık altı yaşından sonra beni büyük adam olarak kabul etmişlerdi. Kızlarla oynamamam gerekirdi, özellikle Safiye teyzem ile." [112]

Yine Safiye'nin evdeki başka bir halini hatırlayarak, aynı teknikle şöyle anlatır;

"Başka bir defasında hatırlıyorum, Safiye teyzem, evin verandasında tek başına oturduğunu görmüştüm. Evde bizden başka kimse yoktu. O, kısık bir sesle "Hâribî kalbî" şarkısını söylüyordu. Oysa bu şarkı, Emûne el-Beyda'nın eğlence ve dans şarkısıydı. Fakat Safiye teyzem, o gün dizlerini karnına çekmiş, başını ellerinin arasına almış bir şekilde yere oturuyordu. Kelimeleri yavaş ve farklı bir melodi ile söylüyor, bedeni tekdüze bir şekilde sağa ve sola sallanıyordu. Arkasında durduğumu fark edince, gözlerinde farklı bir ışıkla aniden bana döndü ve daha önce duymadığım bir ses tonu ile "Niye geldin çocuk?.. Yürü" dedi. Yerimde donup kalmıştım."[113]

Roman genel olarak geriye dönüş tekniği kullanılarak, anlatıcının, çocukluk dönemini anlatması üzerine kurgulanarak yazılmıştır. Anlatıya eklenen yeni kişi ve karakterlerin

[112] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 46.
[113] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 50.

geçmişi, anlatılan zamanın daha da öncesine gidilerek, geriye dönüş tekniğiyle açıklanmıştır. Romanın dördüncü bölümünde romana dahil olan, Mutarîd diye adlandırılan yasa dışı grubun ilk kurucusu geriye dönüş tekniği kullanılarak anlatılmıştır:

"Fâris'in hikâyesinden bir bölümünü biliyorduk. Kendisinin, bizim şehrimizdeki saldırgan grubun büyüğü olduğunu ve yalnızca isminin kalplere korku attığını biliyorduk. Ondan önce, büyükleri Atîtu ortaya çıkmıştı. Gücü yetenlere fidyeyi zorunlu kılıp, muhtaç olanlara eşit şekilde paylaştırmakla yetinmemiş, şehrin kuzeyindeki dağ başlarında bulunan büyük arazi parçalarını kendisi için ele geçirmişti. Oralarda afyon ve kenevir ekmeye ve ticaretini yapmaya başlamıştı. Yol kesiyor, sebepli sebepsiz öldürüyordu. Kahire'de kendilerini kollayan yakınları bulunan bazı insanları öldürünce, bunun üzerine hükümet harekete geçmiş, Atîtu ve adamlarını dağda muhasara eden orduyu göndermişti. Savaş her iki taraf arasında çekişmeli geçmişti…

Fakat Atîtu hiçbir kıstırmada düşmemiş, fakat geceleyin, gidip geldiği, boğucu baskıdan sonra bile ziyaretinden geri kalmadığı, dağ başındaki kahraman bir kadının evinde ablukaya alınmıştı"[114]

2.3.4. Leitmotiv Tekniği

Bu teknik hakkında şu şekilde bir açıklama yapılmıştır:

Ana motif, bir opera veya müzik parçasında eserin tamamında tekrarlanan bir duygu, düşünce, durum ya da kişiyi hatırlatmaya yarayan ayırt edici özellikte motif veya tema. Edebi türler içerisinde özellikle romanda kullanılan leitmotiv, çeşitli nedenlerle tekrarlanan bir ifade kalıbıdır.[115] Bir romanda sürekli tekrarlanan sözcük grubu, bir dize, konu veya kişilerle alakalı olarak tekrar edilen bazı sözcükler de leitmotiv özelliği taşımaktadır.[116]

Romanda bu teknik, bazen diyaloglarda aynı kelimenin tekrarı olarak göze çarpmaktadır. Harbî ve dayısı Konsolos Bey'in son hesaplaşma konuşmasında "ne dersin" sözü tekrarlanarak kullanılmıştır.[117]

Yine Konsolos Bey'in tasvirinde geçen koyu takım elbisesine ara ara vurgu yapılır. [118]

[114] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 107.
[115] Tekin, *Roman* Sanatı *Romanın Unsurları*, 273.
[116] Tekin, *Roman* Sanatı *Romanın Unsurları*, 274.
[117] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 71.

Yine öldürüldüğü sahne anlatılırken Harbî'nin yapılan işkencelere dayanamayıp attığı çığlıklara "yeter" sözü eşlik eder ve tekrarlanır. Konsolos Bey'e yaptığı karşı hamleler esnasında da "yeter" sözü tekrarlanmaya devam eder.[119]

Romanda geçen kişilerin Müslüman olmaları sebebiyle, kullandıkları şaşırma, hoşlanma ve kızgınlık esnasında söyledikleri "Bismillah, Mâşâallah. La havle ve la kuvvete illa billah, Hasbiyallah ve nı'mel vekil" gibi ifadeleri anlatım esnasında tekrar edilerek kullanılması dikkat çekmektedir.

2.3.5. Diyalog Tekniği

Romanın geneli, geriye dönüş tekniği ile yazılmış, diyalog tekniği ise bu geçmişi hikâye esnasında kullanılmıştır. Diyaloglar, bu anlatışta bazen çok uzatılmamış, çok uzun cümleler de kullanılmamıştır. Kendisine iftira atıldığını duyan Harbî ve çocuğun babası arasındaki konuşma örnek olarak verilebilir;

"Ve tamamen sakin bir sesle:

-Babamın oğlu! Sen bunu söylediğime inanıyor musun? Ya da bunu yaptığıma? Diye sordu. Babam yorgun ve boğuk bir sesle cevap verdi:

-Hayır Harbî! Konsolosa, senin bunu söylemediğine, hatta bu konuda düşünmeyeceğine dair şu oğlumun hayatı üzerine yemin ettim. Fakat ne fayda! Bunun üzerine Harbî, kısık bir sesle.

-Ehamdülillah, dedi.

Yavaş ve sakince yürüyerek geri döndü."[120]

Bazen de geçmişte yaşanılan bir olay, ayrıntılı bir şekilde anlatılırken, uzun diyaloglara yer verilmiştir. Harbî ve dayısı olan Konsolos Bey'in, tarlada geçen hesaplaşma ve Konsolos'un öldürülmesi ile sonuçlanan olay anlatılırken, karşılıklı yapılan uzun diyaloglara yer verilmiştir. Tarlada, Konsolos Bey'in, Harbî'yi bir hurma ağacına bağlatıp işkence ederken, aralarında gerçekleşen konuşmanın bir bölümü şu şekildedir:

"-Niçin dayı? Bütün bunlar niçin?

---

[118] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 72.
[119] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 72.
[120] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 63.

Dayı hiçbir şey duymuyor, hatta gülerek, Harbî'nin göğsünden dürtmeye devam ederken şöyle diyordu;

-Ne dersin? Bu beldeden göçmeye, bugünden sonra, benden ve çocuğumdan uzak, ölünceye kadar, yüzünü bana göstermemeye, hiçbir insanın da senin yüzünü görmemesine ne dersin? Ne dersin? Bu çok güzel fikre ne dersin Harbî? Elinle kendini öldürmeye, beni ve kendini rahatlatmaya ne dersin? Ne dersin Harbî?"[121]

Romanın ilerleyen sayfalarında, Safiye'nin eşinin vurularak öldürüldüğü haberini aldıktan sonra, belediye başkanı ile yaptığı konuşma, hikâyenin devamına işaret etmesi açısından dikkat çekicidir. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"Önce Bey'in cesedinin götürüldüğü, belediye başkanının evinde durdu. Polis ve savcı da gelmişti. Arabadan inmedi. O esnada belediye başkanı gelmiş, pencereye doğru eğilerek:

-Başın sağ olsun kızım, dedi. Safiye teyzem ise:

-Söylediğini duymadım başkan. Buraya sana tek bir şey söylemek için geldim. Amcanın oğlunu bildiğin şekilde defnet. Ve onun için teselli kabul etme. Herkese söyle matem yok, teselli yok. Matem, oğlu Hasan intikam aldığı gün sarayda olacak. Onlara, onu kimin öldürdüğünü söylemekten sakın. Anladın mı başkan?"[122]

Çocuğun babası ve Safiye arasında geçen, babanın Safiye'de gördüğü hatayı düzeltmesini istediği diyalog ise şu şekildedir;

"Safiye gelip elini öpmek istediği zaman, elini şiddetle çekti ve ona şöyle dedi.

-Kalbim sana öfkeyle dolu Safiye!

Başı eğik bir şekilde önünde durmaya devam etti, fakat biraz sonra yüzünü kaldırdı ve aniden kaplayan gözyaşlarıyla dolu gözleriyle, göğsüne vurarak şöyle dedi:

-Ateşimi babacığım! Bırak da ateşimi söndüreyim. Öfkesinin sebebini sormadı. Onun bildiği gibi kendisi de biliyordu."[123]

[121] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 71.
[122] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 77.
[123] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 85.

Başka bir diyalog örneğinde ise, yazarın, roman kişileri ile, konuşanların dil seviyeleri arasındaki dengeyi muhafaza ettiği görülmektedir. Anlatıcı çocuğun annesinin, kocasını kaybeden Safiye'yi ziyareti sonrası eve dönünce, baba ile aralarında bir konuşma geçer. Bu konuşmada günlük konuşma dili kullanıldığı, halk dilinden farklı, abartılı ifadelerden uzak durulduğu görülmektedir:

"Annemi ilk defa, babama karşı sesini yükselttiğini görmüştüm.

-Beni rezil ettin Hacı! Safiye beni kovmaktan beter etti. Onun içinde yaşadığı ateşi biliyorsun. Beni niçin ona gönderdin? Onu intikamından men ediyoruz, sonra gidip üzüyoruz, alay ediyoruz? Vallahi bu haram!

Fakat babam eliyle işaret etti ve şöyle dedi:

-Rabbimin razı olduğu şeyi yaptın. Hasbiyallah ve nı'mel vekil."[124]

2.3.6. İç Çözümleme Tekniği

Yazar, romanda seçtiği anlatıcının, sadece gördüğü olay ve durumu aktarmasını seçerek yazısına devam ettiğinde, okuyucuyu romana katma konusunda eksik kaldığı düşünülebilir. Bu düşüncede olduğu görülen yazar, kahramanın duygu ve düşüncelerini aktarmaya yarayan iç çözümleme tekniği kullanmayı seçmiş, okuyucunun, anlatılan vakıanın detaylarına vakıf olması sağlanmıştır.

Romanda, Harbî ve hapisten arkadaşlarının, çölde geçirdikleri bir gecede, Harbî'nin söylediği şarkılarla hüzünlenişleri, iç çözümleme tekniği ile anlatılır:

"O anda Fâris'in ve adamlarının kalplerinden, inilti ve tutuşmuş alevler yükseliyordu. Kederlerini ve unutulmuş hüzünlerini taşıyan iniltiler."[125]

Yazar eserinde bu tekniğe çok başvurmamıştır.

2.3.7. İç Monolog Tekniği

Kahramanın iç dünyası ile okuyucunun karşı karşıya geldiği, okuyucu ile karakter arasında kimsenin kalmadığı bu tekniğe de romanda yer verilmiştir.

---

[124] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 99.
[125] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 111.

Yazarın, anlatıcı olarak seçtiği karakterin, Safiye'nin, kendisinden yaşça büyük olan konsolos beyle evlenmesi olayı hakkındaki duygu ve düşüncelerini şu şekilde aktarır:

"Şu soru, şu yaşıma geldikten sonra bile, şu ana kadar beni şaşırtmaya devam ediyor. Safiye niçin ilk güzel sevgisinden sonra, yaşı kendi yaşının üç katından fazla olan bu adamı sevdi? Fakat gerçek cevabı bir gün bulabilecek miyim? Ve yine bilebilecek miyim şayet herhangi bir sebeple veya gerçekten sevdiyse, sadece herhangi bir kadının herhangi bir erkeği sevdiği gibi mi sevmiştir?"[126]

Roman kahramanlarından baba ve oğlu, Hapishaneden çıkıp köye gelen Harbî'yi, köy halkından gizlice, tren istasyonundan alıp, trenden inen diğer yolculardan önce köye ulaştırmayı planlarlar. Çünkü, Harbî'nin köye döndüğünü, onu manastıra yerleşmeden önce, kendisinden intikam alma planı olan Safiye'nin duymasını istemezler. Atla yolculuk esnasında, çocuğun duygu ve heyecanı iç monolog tekniğiyle okuyucuya aktarılır:

"Bu yaşlı atın, yolda beni yüzüstü bırakmaması için, babamın dediği gibi "güvercin" olması için, içimden Allah'a dua ediyorum. Bu gizli duayı at hissetti mi? Yoksa benim endişemi mi hissetti."[127]

Aşağıdaki bölümde ise, anlatıcının, annesinin Safiye'ye olan davranışlarını düşünmesi, iç monolog tekniğiyle okuyucuya aktarıldığı görülür:

"Bu ilk defa olmadı. Orada anlıyorum ki annem, Safiye'nin babama söylediği ve yaptığı her şeyi, her zaman bilmesine rağmen, Harbî'yi de babasının oğlu olarak sevmesine ve Hasan ve Hüseyin'in zulmü gibi zulme uğradığını bilmesine rağmen, Safiye'nin safında yer alıyor. Bunların hepsinden daha derin bir şeyi biliyordu ki, Safiye intikamını alıncaya kadar rahat etmeyecek. Ve anlıyorum ki, bu intikamın, Safiye'nin hakkı olduğunu düşünüyor."[128]

Roman kişilerinden Mukaddes Bişây'ın, köy yolunda insanları basan ve soygun yapan yol kesiciler hakkında, bunun Allah'ın bir tokadı olduğu ve çok yakında geçeceğini öngörüsünü ifade etmiştir. Yazar, anlatıcının bu konu hakkında, kendi kendine düşünmesini, iç monolog şeklinde okuyucuya aktarmıştır.

[126] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 58.
[127] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 97.
[128] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 100.

"Bunca sene sonra şu anda garip bularak şaşırıyorum. Nasıl başlangıçtan beri, Mukaddes Bişây'ın bütün saflığı, samimiyeti ve mizacıyla çıkardığı neticeyi biz anlamadık."[129]

2.4. Romanda Yer Alan Tematik Unsurlar

Tema sözlük anlamı olarak şiir veya nesirde dile getirilen ve esere hâkim olan bir çeşit konu; okura duyurulmak istenen duygu ve eseri oluşturan öz olarak tanımlanır.[130] Romanın yapısında önemli unsurlardan biri de temadır. Temanın belirlenebilmesi romanın yapısının çözümlenmesine bağlıdır. Her ne kadar tema çoğunlukla soyut kavramlarla ifade edilse de romanın yapısal unsurlarından olan kişiler, zaman, mekân, olay örgüsü ile somut hale gelir. Bunun yanı sıra bir romanda birden fazla tema ele alınabilir.[131] Bahâ Tâhir *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanında birden fazla tema işlemiştir. Romanda yer alan en önemli temalar olarak aşk ve intikam kavramları kullanılsa da ölüm, kadın, hoşgörü gibi temalar da romanda yer alan diğer temalardandır.

Bahâ Tâhir, kendi döneminde ortaya çıkan ve altmışlar kuşağı olarak adlandırılan, yeni edebiyat akımının bir üyesidir. Bu akımın üyeleri destekledikleri Cemal Abdunnâsır yönetimi devrildikten sonra yaşadıkları siyasi düş kırıklıklarını romanlarına yansıtmışlardır. Roman karakterlerini acı çeken, ümitsizlik içinde yaşayan, sürekli yalnız, hem kendine hem de çevresine karşı güvensiz birer kişilik olarak seçmişlerdir. Bunun sebebi yaşamış oldukları iç yenilgi duygusudur.[132] Bu yazarlar eserlerinde de bahsedilen karakterlere uygun, onlar üzerinden anlatabilecekleri temaları işlemişlerdir.

Bahâ Tâhir'in diğer çalışmalarında olduğu gibi, *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanında da yukarıda değinilen anlatı üslubunu yansıtmış olduğu görülmektedir. Romanın başkahramanının yaşamış olduğu karşılıksız aşk anlatılırken, aynı zamanda diğer roman kişilerinin göstermiş olduğu davranışlar üzerinden acı, ümitsizlik, yalnızlık ve güvensizlik temaları işlenmiştir. Bahâ Tâhir'in bir roman yazarı olarak ayırt edici özelliği, eserinde hüzün duygusu öne çıksa da roman karakterleri üzerinde yaşam sevinci, sevgi ve iyiliğe teşvik gibi hususları eksik bırakmamasıdır. Bu bahsedilen temalar birbirine zıt kavramlar olsa da romanda birlikte işlenmiş olması, hayatın gerçeklerini ve bireyin psikolojik gelgitlerini

[129] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 129.
[130] Turan Karataş, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Yedi Gece Kitapları, 2001), 419.
[131] Mustafa Gördebil, "Marûf el-Arnâût ve Tarihî Romanları (Teknik ve Tematik İnceleme)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022), 168.
[132] Zafer Ceylan, "Bahâ Tâhir'in *"Dün Gece Rüyamda Seni Gördüm"* Adlı Öyküsü Üzerine", 65-82.

yansıtması açısından eseri başarılı kılan bir özellik olduğu öne sürülebilir. Yazarın bu çalışmanın konusu olan romanında öne çıkan temalar başlıklar halinde incelenecektir.

2.4.1. Aşk

Aşk kelimesi Arapça asıllı olup "ışk" kökünden gelmiştir. Sözlükte "şiddetli ve aşırı sevme; bir kimsenin sevdiği kimseye kendisini tamamen teslim etmesi, sevdiğinden başka güzellik göremeyecek kadar ona bağlı olması" anlamına gelir.[133] Lugat kitaplarında aşk kelimesinin sözlük anlamının, aynı kökten türeyen ve "sarmaşık" anlamına gelen "aşeka" kelimesi ile yakın anlamda olduğu belirtilir. Bu manaya göre sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emmesi, onu soldurup zayıflatması ve bazen kurutması gibi aşırı sevgi de sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği, onu sarartıp soldurduğu için bu duyguya aşk denilmiştir. Ayrıca hem tatlı hem ekşi olan bir çeşit meyveye de "uşuk" denilir.[134]

Bahâ Tâhir'in Hâletî Safiyye ve'd-Deyr adlı romanında aşk teması, romanın başkahramanı Safiye'nin Harbî ismindeki diğer roman kişisine olan aşkı olarak yer bulur. Sonu kavuşmayla bitmeyen bu aşk, hüsranla bitmiş, hem Safiye'nin hem de Harbî'nin hayatının alt üst olmasına sebep olmuştur.

Safiye Harbî'ye olan aşkını dillendirmese de ondan bir karşılık beklemektedir. Safiye'nin çevresindeki insanlar ve kendisinin yetişip büyümesinde emeği olan romandaki anlatıcının ailesi de aynı beklenti içerisindedir. Fakat bu beklenen karşılık asla gerçekleşmemiştir. Safiye'nin Harbî'ye olan aşkı, yaşanan bir olay üzerine nefrete dönüşmüştür. Sevdiğinden beklediği evlilik teklifini, Harbî'nin kız isteme merasiminde dayısı olan Konsolos Bey için yapması, Safiye için aşkın nefrete dönüşmesine sebep olan davranış olur. Safiye'nin Harbî'ye karşı olan bu yeni duygusu, Konsolos Bey'le evlenmekle son bulmaz. İntikam alma hırsı ile yaşamına devam eden Safiye'nin yaptıkları, Harbî'nin hayatının kararmasına ve ölümle sonlanmasına sebep olmuştur. Sevdiğini kaybetmesi üzerine Safiye'nin gerçek duyguları ortaya çıkar. Mutlu sona ulaşmayan bu aşk, ayrılık acısına dayanamayan Safiye'nin delirmesi ile son bulmuştur.

Safiye'nin Harbî'ye olan duyguları romanın ikinci bölümünde anlatılmaya çalışılır fakat açıkça ve net olarak bahsedilmez. Anlatıcı bu konuyu kendi kendine sorar ve şöyle cevap verir:

---

[133] İbn Manzur, *Lisanu'l Arab, 3.bs.* (Beyrut: Dâru-Sâdır, 2016), 161.
[134] Süleyman Uludağ, "Aşk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), IV, 11.

"Safiye Harbî'yi seviyor muydu? Bunu kesin olarak söyleyemiyorum. Fakat ilk çocukluk dönemimden hatırladığıma göre Safiye halam ve kız kardeşlerim, Harbî ve babam evin avlusunda toprağın üzerinde oturup ekin hakkında konuşurken, çay içerlerken veya geceleyin sohbet ederlerken, kapalı gibi duran kapı aralığından onları gizlice izlemeyi alışkanlık edinmişlerdi. Bir defasında onları bu halde iken görüverdiğimde, söyleyen o mu kız kardeşlerimden biri mi tam hatırlamıyorum, içlerinden biri "Subhânallah, ay parçası gibi!" deyivermişti. Onların bu çirkin davranışlarını anne ve babama şikâyet etmekle tehdit edince, Safiye halam alnımdan öpüp, biraz da azarlayarak "rezil olmamı ister misin hala oğlu?" diye sormuştu."[135]

Yazar *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı eserinde, okuyucunun, Safiye'nin aşkını onun hüzünlü davranışlarında görmesini istemektedir.

"Başka bir defasında hatırlıyorum, Safiye teyzem, evin verandasında tek başına oturduğunu görmüştüm. Evde bizden başka kimse yoktu. O, kısık bir sesle "Hâribî kalbî" şarkısını söylüyordu. Oysa bu şarkı, Emûne el-Beyda'nın eğlence ve dans şarkısıydı. Fakat Safiye teyzem, o gün dizlerini karnına çekmiş, başını ellerinin arasına almış bir şekilde yere oturuyordu. Kelimeleri yavaş ve farklı bir melodi ile söylüyor, bedeni tekdüze bir şekilde sağa ve sola sallanıyordu. Arkasında durduğumu fark edince, gözlerinde farklı bir ışıkla aniden bana döndü ve daha önce duymadığım bir ses tonu ile "Niye geldin çocuk?.. Yürü" dedi. Yerimde donup kalmıştım."[136]

Haletî Safiyye ve'd-Deyr adlı romanda baş kahraman Safiye'nin, Harbi'ye olan delice aşkı, romanın ilk bölümlerinde açıkça anlatılmaz. Başka biriyle yaptığı evlilik sonrasında Harbî'ye olan duyguları intikama dönüşmüştür. Safiye'nin aşkı, Harbî'nin ölümün ardından, ondan ikinci ve son defa ayrılmanın acısı ile aklını kaybetme derecesine geldiği, eserin son bölümünde anlatılarak ortaya konulur.

"Anlatıldığına göre ölüm haberi Safiye'ye ulaştığında Hasan'da yanında olduğu halde evin avlusunda duruyordu. Korkunç bir çığlık atarak Hasan'ı yerden kapmış, bütün gücüyle duvara doğru fırlatıvermişti. Hizmetçilerden biri yakalamasa kafası paramparça olacaktı."[137]

[135] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 48.
[136] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 50.
[137] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 135.

Yazar, bu çalışmaya konu olan romanında aşk temasını işlerken, o dönemin sosyal yapısını, kadın erkek ilişkisini görünür hale getirmiştir. Safiye'nin Harbî'ye olan duygularını açıkça itiraf etmemesi, ailesinin Safiye'nin bu duygusunu davranışlarında sezgi olarak hissetmesi, en fazla diğer evlilik tekliflerini reddetmesi olarak görmeleri, kadın erkek ilişkilerinin çok yüzeysel ve görünür olmadığını, bu duyguların insanların içlerinde gizli olarak yaşadıklarını göstermektedir. Diğer yandan bu duygusunu açıkça dillendiren ve eleştirilmeyen kadın, düğünlerde şarkı söyleyip dans eden Emûne el-Beyda karakteridir. Dönemin aşk ilişkisi kadın açısından bu şekilde anlatılsa da, erkek için durum farklıdır. Harbi'nin gönül ilişkileri daha görünür halde anlatılmıştır. Harbî Emûne el Beyda'ya olan sempatisini gizlememekte, düğünlerde onun için şarkılar söyleyebilmektedir. Aynı zamanda Harbî'nin bu çingene kıza olan sevgisi, toplum tarafından gerçek bir evliliğe engel olarak görülmemektedir.

2.4.2. İntikam

Arapça kökenli intikam kelimesi sözlükte kötü bir davranışı veya sözü cezalandırmak için, kötülükle karşılık verme olarak açıklanır.[138] Öç alma manasında kullanılan intikam, Bahâ Tâhir'in *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında işlenen temalardan biridir. Romanın baş kahramanı olan Safiye'nin sevdiği kişi olan Harbî'den bir karşılık görememesi üzerine kendisinde ona karşı intikam duygusu gelişir. Romanda olay örgüsü olarak işlenen hikâye, Safiye'nin sevmesi ama karşılık görememesi üzerine, öç alma duygusu ile sebep olduğu olaylar bütününden başkası değildir.

Safiye, sevdiğinden beklediği evlilik teklifinin gelmemesi üzerine, kendisinden yaşça büyük Konsolos Bey'le evlenmesi, sevdiği kişi olan Harbî'den intikam alması olarak düşünülebilecek bir evliliktir. Çünkü yakınları bu kabule çok şaşırırlar.

"Safiye bundan sonra başını kaldırdı, gözleri şimşek çaktığı ve kocaman olduğu halde sessizce,

-Ben uygun görüyorum babacığım, Konsolosla evleneceğim ve ona bir çocuk vereceğim, dedi. Babam dehşet içerisinde, sadece,

-Fakat kızım! Diyebildi.[139]

[138] İbn'i Manzur, *Lisanü'l Arap,* 592.
[139] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 55.

Yazar, roman kahramanı Safiye'nin intikam adına yaptıklarını olay örgüsüne yerleştirir. Sevdiğinden başkası ile evlenen Safiye, sevdiği kişi olan Harbî adına bir söylenti yayılmasına sebep olmuştur. Anlatıcının babası olanları Harbiye şöyle anlatır.

"Kardeşim! Diyorlar ki sen, Bey'in bir varisi kalmaması için oğlu Hasan'ı öldürmeye yemin etmişsin. Konsolos Bey'de bu söylenenlere inanmış maalesef."[140]

Bu söylentiler sonrasında Harbî ve Konsolos'un arası açılır ve bir husumet başlar. Bu husumet, Konsolos'un Harbî tarafından öldürülmesine kadar uzar. Safiye'nin bu hareketi eşinin ölümüne sebep olmuştur.

Eşinin ölümü sonrası Safiye oğlu Hasan'a intikam telkin eder.

"Halka söyle ne matem var ne de teselli. Matem, Hasan'ın babasının intikamını aldığı gün sarayda yapılacak."[141]

Safiye başka bir zaman yine intikam alma adına ahırındaki eşeğine "Harbî" adını vermiştir.

"Babam Safiye'nin kara eşeğine "Harbî" ismini verdiğini öğrenince öfkeden deliye dönmüştü. Safiye ahırla ilgilenen hizmetçisine "Harbî'yi evin havlusuna getir" diye emrediyor, ona sopası ile vuruyor, sonra henüz küçük bir bebek olan Hasan'a, "Harbî'ye" tükürmesini söylüyordu."[142]

Safiye'nin, Harbî hakkında, Konsolos'un malına konmak için, oğlunu öldüreceği şeklinde yaydığı iftira, kocasının ölümüne, Harbî'nin de hapse girmesine neden olur. Bu olayın sonrasında ise, anlatıcı ve babası, hapiste yakalandığı ölümcül hastalığı sebebiyle salıverilen Harbî için, Safiye'nin intikamından koruma planları düşünmektedirler. Anlatıcı babasına Harbî'yi kız kardeşi ile evlendirirlerse, Safiye'nin kendilerine acıyıp intikamdan vazgeçebileceği fikrini söyler.

"Babam üzüntü içerisinde derin bir nefes aldı ve eliyle işaret ederek:

-Ben de seni akıllı zannederdim, dedi. Sonra göğsünü işaret ederek döndü ve:

[140] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 62.
[141] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 77.
[142] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 85.

-Bil ki Safiye, kendisini yetiştirip büyüten biri olduğum halde ve beni babası yerine koyduğu halde, onunla intikamı arasında durursam, beni bile öldürmekte tereddüt etmez, dedi."[143]

Yazarın *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanında, Safiye'nin intikam için yaptıklarından biri de Harbî'yi öldürmek için silahlı adam tutmaktır. Bunu birinde başaramamış, diğerinde ise tuttuğu adam suikast esnasında kendisi yaralanmış ve ölmüştür.[144]

"Safiye bizi şaşırtacak bir şey yapmıştı. Evinin önünde bekçi duran silahlı iki adamını kovmuştu. Bu iki adam, sebebi ile ilgili bir şey söylememişlerdi fakat işittiğimize göre, Safiye manastıra gidip Harbî'yi öldürmelerini emretmiş, bunlar ise,

-Safiye Hanım! Harbî manastırdan çıkarsa onu öldürürüz ama manastırın içinde onu öldüremeyiz. Bunu sabıkalılar ve eşkıyalar bile yapamaz, demişler."[145]

Romanın bir başka bölümünde, Safiye'nin intikam planlarının köy halkını bile rahatsız ettiği anlatılır. Köy halkı, Safiye'nin Harbî'yi öldürtmek için şehir eşkıyası olan Hanîn ile anlaşıp konuştuğunu, onu ve adamlarını köye musallat ettiğini ve köye zarar verdiğini belediye başkanına şikâyet etmişlerdir.

"Köyümüzün ileri gelenleri kavga ve gürültü içerisinde bir yaygara koparıp belediye başkanının evinin önünde toplanmışlardı. Bir kısmı, "Hanîn kendisi Safiye'ye gelip Harbî'yi öldürmeyi teklif ettiğini, ondan belli bir miktar nakit istediğini fakat Safiye'nin pazarlık yapmadığını" söylerken diğerleri ise "Bilakis tam tersi, muallim Faris eşkıyaları köyden kovduktan sonra onları köye musallat eden Safiye'dir. Eşkıyalar dövecekleri insanların çoğunu gözlemeye başladılar ve Harbî'nin dostlarının ve onu ziyaretçilerinin mallarını çalmaya başladılar", diyorlardı."[146]

Romanın bir bölümünde Safiye intikam için şehir eşkıyaları ile anlaştığını kendi kendine konuşurken itiraf etmektedir.

"Söylendiğine göre Safiye teyzem başarısız suikast haberleri kendine ulaşınca hıçkıra hıçkıra şöyle söyleyerek ağlamaya başlar.

[143] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 95.
[144] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 130.
[145] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 100.
[146] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 131.

-Şahit ol Bey! Ben çabaladım. Hatta eşkıyalarla bile çalıştım. Şahit ol Bey! Ben uykunda rahat olman için çalışmaya devam edeceğim. Harbî bize galip gelemeyecek."[147]

2.4.3. Kadın

Bahâ Tâhir'in çalışmanın konusu olan *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı bu romanında işlediği temalardan biri de kadındır. Romanda baş kahraman kadın olarak seçilmiş, onun, sonu hazin olan aşk hikâyesi anlatılmıştır. Yazar romanda baş kahraman olan Safiye'nin hikâyesini anlatırken o dönemde kadının sosyal hayattaki konumunu gün yüzüne çıkarmıştır. Kadının aşk, evlilik, ticaret ve eğitim gibi konularda üstlendiği tutum ve davranışlar anlatılırken, o dönemde Mısır'da kadının üstlendiği rolün irdelenmesini sağlamıştır.

Aşk konusu ayrı bir başlıkta anlatıldığı için burada tekrar ele alınmayacaktır. Bahâ Tâhir bu romanında kadını anlatırken, romanın anlatıldığı dönemdeki kadının evlilik yaşından bahsetmiştir.

"Safiye'yi isteyenler, Safiye yaklaşık olarak on yaşlarında iken babamdan istemeye başladılar. Fakat babam, Safiye şer'î yaşa ulaşmadan onu evlendirmeyi düşünmeyeceğini kesin olarak söylemişti. Şer'î evlilik yaşı ise on dört idi."[148]

Bahâ Tâhir *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında, romanın anlatıldığı dönemde Mısır'da, kadının toplumsal tutum ve davranışlarından bahsetmiştir. Mal varlığı olan kadının mâli işlerini kendisinin yürütmediğini, ticaret, çiftçilik gibi işlerini yakını olan bir erkeğe devrettiğini anlatır.

"Her erkeğin isteyeceği güzel Safiye teyzem, insanların korktuğu bir kadına dönüşmüştü. Beldede yaşlı kadınların dışında başka kadınların yapamayacağı tutum ve davranışlar onun sahip olduğu bir hak olmuştu. Erkekleri evinde misafir edebiliyor, toprağı kendisi ekiyordu. Kendisi ekmesi demek, araziyi çiftçilere kiraya vermesi, onlardan karşılığını alması şeklinde idi. Hatta her tarlaya ne ekeceklerini kendisi belirliyordu. Bu hak bizde mal sahibi yaşlı kadınların bile sahip olmadığı bir haktı. Bu konudaki âdet, kadının mirası ile ilgili tasarruf için, dayısına, amcasına veya erkek kardeşine vekalet vermesi şeklinde idi. Yine âdete göre vekil her şeyi kendisi için alır, müvekkiline sadece yiyeceğine ve giyeceğine belkide

[147] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 130.
[148] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 47.

yetmeyecek bir miktar verirdi. Bu durum kendisi ekip biçen ve ücretini kendisi alan Safiye teyzem için geçerli olmadı."[149]

Bahâ Tâhir romanında geleneklere göre hareket eden kadınların davranışlardan bahsetmiş, yas günlerinde kadınların düzenlediği cemiyetleri anlatmıştır. Nargile içilerek ağıtlar yakıldığı bu toplantılara sadece yaşlı kadınlar katılabilmektedir.

"Yas kırk gün devam ettikten sonra kadınlar yaklaşık olarak sene boyunca bir evden başka bir eve geçerek bu toplantıları devam ettiriyorlardı. Öte yandan âdetlere göre nargile içmek kızlara ve genç kadınlara yasaktı. Fakat Safiye teyzem, Bey'in vefatından sonra katıldığı ilk yas toplantısından beri nargile içme hakkını çekip almıştı."[150]

Bahâ Tâhir romanında geleneksel olarak kadına karşı bakış açısını romanında işlemiş fakat başkahraman Safiye ve diğer kadın kahramanlar üzerinden bu sınırların dışına çıkılabileceğini de göstermeye çalışmıştır. Safiye eşinin yasını tutarken sadece yaşlıların katıldığı cemiyetlere katılmış, ticari faaliyetlerini başkasına devretme yerine kendisi üstlenmiştir. Yazar o dönemde kadının evlilik yaşından bahsetmiş, kadının eğitimi üzerinde durulmadığını anlatmıştır. Fakat anlatıcının kız kardeşleri köyde hiç yapılmadığı şekilde yüksek okul okumuşlar ve o yaşa kadar da evlenmemişlerdir.

2.4.4. Ölüm

Ölüm kelimesinin sözlükteki anlamı "bitmek, yok olmak, tükenmek", bir insan, hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesidir. [151] Arapça'da mevt, vefat, helâk gibi kelimelerle ifade edilen ölüm; hayatın karşıtı olup, sözlükte "hayatın sona ermesi" anlamına gelir. Genellikle "ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi" şeklinde tanımlanan ölüm ve ölüm sonrası hakkındaki algılama, inanış ve uygulamalar kültürden kültüre, devirden devire değişmektedir. Daha çok günah ve yargı kavramlarıyla birlikte tasavvur edilmeye çalışılan ölüm fikri ve ölüm korkusu ile kurtuluş ve ölümsüzlük ümidi dinin ve felsefenin en tartışmalı konularından olmuştur. Ölümün taşıdığı anlam da ilgili kültür, inanç ve felsefenin hayata yüklediği mana ile bağlantılı biçimde şekillenmiştir. Gerek farklı kültürlerde anlaşıldığı biçimiyle ölümün mahiyeti (tabii ya da gayri tabii diye algılanması), gerekse insandaki ölümlülük bilincinin kaynağı (tecrübî ya da

[149] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 81.
[150] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 84.
[151] Merve Sarı, "Abdurrahman Munîf ile Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinin Toplumcu Gerçekçilik Açısından Tema ve Yapı Bakımından Karşılaştırılması", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2022), 251.

içgüdüsel/fıtrî olup olmadığı) gibi hususlar antropologlar ve filozoflar tarafından tartışılmıştır.[152]

Bahâ Tâhir ölüm temasını *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında işlemiş, aşka hiçbir imkân bırakmayan bir engel olarak anlatmıştır. Yazar romanda ölüm temasını, ölenin ardında kalan insanlara bıraktığı acı, ayrılık ve hüzün duyguları üzerinden işlemiştir.

Haletî Safiyye ve'd-Deyr romanında, roman kahramanlarından olan Harbî'nin ölümü anlatılmıştır. Romanın başkahramanı olan Safiye sevdiği adamdan bir karşılık görmediği için başka biriyle evlenmiş, yıllarca sevdiği adam olan Harbî'den intikam alma düşüncesi ile yaşamıştır. Fakat Harbî'nin ölümü sonrası gerçek ayrılık acısı yaşayan Safiye bu acıya dayanamamış, aklını yitirmiştir.

"Anlatıldığına göre ölüm haberi Safiye'ye ulaştığında Hasan'da yanında olduğu halde evin avlusunda duruyordu. Korkunç bir çığlık atarak Hasan'ı yerden kapmış, bütün gücüyle duvara doğru fırlatıvermişti. Hizmetçilerden biri yakalamasa kafası paramparça olacaktı."[153]

Romanda ölüm, evladı gibi sevdiği bir akrabasını yitiren insanın acizliği anlatılarak işlenmiştir. Anlatıcının babası, romanda ölümü anlatılan Harbî'nin her zaman yanında olan, kötü gününde destekçisi olan bir akrabasıdır. Harbî'nin son anlarında yanında o vardır.

"Ulaştığımızda, nerdeyse göğsündeki nefesi gidip geliyor, gözleri uzaklarda gezer bir şekilde, yatıyordu. Bizi ayırt edebildi. Babam, kucağındaki başını kıble tarafına koyunca, Harbî elini, babamın elini tutmak için uzattı. Çok kısık bir sesle:

-Affet beni babamın oğlu; dedi.

Bunun üzerine babam:

-Sen affet bizi Harbî! Kardeşimm!.. Oğlumm!.. Babam!..

Kelime-i şehâdeti telkin edince, gözlerini kapattı. Babam eğilip, onu kucaklıyor, ağlıyordu."[154]

[152] Salime Leyla Gürkan, "Ölüm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), (*İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), XXXIV, 32.
[153] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 135.
[154] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 133.

Haletî Safiyye ve'd-Deyr romanında ölüm, dostluğu sona erdiren bir olgu olarak anlatılmıştır. Manastırda yaşayan rahiplerden Mukaddes Bişây ile ölümcül hastalığa yakalanmış olarak oraya sığınan Harbî arasındaki dostluk, ölümle sona erer. Harbî'nin ölümü onu çok etkilemiş, bunamasına sebep olmuştur. Harbî ölmüş olmasına rağmen, yolda gördüğü insanlara onu sorar olmuştur.

"Yaşlılık çok hızlı üzerine çökmüştü. Âdeti olduğu üzere tarlalarda dolaşıyor, her zamanki gibi çiftçilere nasihatlerde bulunuyordu. Fakat devamlı Harbî'yi soruyordu.

-Şayet onu biri görürse, onun kafası meşguldür, ona, manastırdaki odasından çıktığı için kendisine birinin zarar verebileceğini söylesin, diyordu."[155]

2.4.5. Hoşgörü

İnsanların davranışlarını anlayışla karşılayıp hoş görme, sert ve katı hükümlü olmama, müsamaha gösterme olarak tanımlanan hoşgörü[156] teması, Bahâ Tâhir'in, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* romanında işlediği temalardandır. Yazar romanda anlattığı köyü, Müslümanların ve Hristiyanların birlik ve beraberlik içinde yaşadıkları bir yer olarak anlatır. Romanda insanlar, farklı dinlerden olsalar da birbirlerini ziyaret ederek, sohbet etmektedirler.

"Manastıra en yakın bizdik, hem en yakın ev olarak hem de komşuluk olarak. Onlar bize, mevsimi geldiğinde çekirdeği küçük tatlı hurmalardan hediye ederlerdi. Bu hurmaları, köyümüzde manastırın mezrasında bulunan ağaçlardan başkası vermezdi. Çocukluğumda, otuz seneden daha fazla öncesinde, Pazar günleri ve yılbaşı kutlamalarında rahipleri ziyaret etmek için, babam beni arkadaş olarak yanında götürmeyi alışkanlık haline getirmişti."[157]

Yazarın *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında hoşgörü teması romanda anlatılan şu olayda da görülmektedir. Roman karakterlerinden kendisi bir Müslüman olan ve ölümcül hastalığı sebebi ile hapishaneden salıverilen Harbî'nin, akrabaları tarafından sunulan, kan davasından korumak için manastıra ait mezrada bir odada kalması teklifine manastır yönetimi izin vermiş, kendisini öldürmek isteyen Safiye'ye karşı onu korumuşlardır. Manastır rahiplerinden Mukaddes Bişây'da, Harbî'nin yanında olmuş, onu tehlikelere karşı korumuştur.

---

[155] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 138.
[156] https://lugatim.com/s/hoşgörü. (14.08.2024)
[157] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 29.

"İşlerine itina göstermişti babam. Manastırın binalarından uzak, manastıra ait mezranın ortasına, Mukaddes Bişây'ın odasının yakınına bir kulübe yapmıştı. Hangi sebeple olursa olsun bu mezradan ayrılmayacağına dair Harbî'den yemin alıyordu. Hüzünlü bir sesle şöyle dedi. Hareketinin sınırlandırılması hapishaneden farksızdır. Fakat elde başka çare yok. Sana sabrı tavsiye ediyorum yavrum. Rabbini zikret ve namaz kıl."[158]

2.4.6. İyilik

İyilik kelimesinin Arapça karşılığı "hayr" kelimesi ile ifade edilir. Şer ve kötülük kelimelenin karşıtı olarak kullanılan iyilik; akıl, adalet, fazilet ve faydalı nesne gibi herkesin arzuladığı şey olarak tanımlanır.[159]

Bahâ Tâhir'in *Haletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı, okuyucuda genel bir hüzün duygusu oluşturmaktadır. Çünkü sonu itibari ile, ölüm ve ayrılık gibi hayatın acı gerçeklerini gösteren bir sonla bitmiştir. Fakat yazarın, romanında yaşam sevincini tattıran iyilik konusunu tema olarak işlemekten de geri kalmadığı görülmüştür.

Bahâ Tâhir'in bu romanında, baba karakterinin, bir yetim olarak bakımını üstlendikleri Safiye'nin ve kendi kızlarının eğitimi için çabalaması, onları okutması bir iyilik hareketi olarak görülebilir. Romanın sonunda ailenin kızlarının yüksek okul bitirdikleri anlatılır.

"Babam en azından ilkokulu bitirmeleri konusunda ısrar ettiği diğer kız kardeşlerim gibi Safiye teyzemin de okumasını istiyordu. Fakat kız kardeşlerimin okula gitmeleri konusunda gönülsüzce babama katılan annem, Safiye'nin okulda bir senesini tamamlamasına sabredemedi. Sonra onun evde kalmasına karar verdi. Dediğine göre onu nazardan koruyordu."[160]

Haletî Safiyye ve'd-Deyr adlı romanda yer alan anlatıcının babası, genelde insanların iyiliği için çalışan bir kişilik olarak anlatılır. Harbî'yi Safiye'nin intikamından korumuş, ölümcül hastalığa yakalanan Harbî'yi manastırın bahçesinde bir odaya yerleştirmiştir. Kendisi bir Müslüman olan baba, bu yaptığından dolayı etrafındaki insanlar tarafından eleştirilir. Bunu eleştiren diğer insanlara, yaptığı bu davranışın sebebini bir cuma namazı çıkışında açıklayan baba karakteri, onları iyi ve erdemli davranışlara teşvik eden bir konuşma yapar.

---

[158] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 98.
[159] Mustafa Çağrıcı, "Hayır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), (*İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), XVII, 49.
[160] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 47.

"Onun bu davranışı insanların hoşuna gitmemişti. Mescitte cuma namazı sonrası açıkça uyardılar. Babam sessizce onları dinledi ve topluluğun önünde onlara tane tane konuştu:

-Efendimiz aleyhissalâtü ves'selam ilk Müslümanları, onların hayatını korumak için Necaşi'ye göndermedi mi? Ben peygamberimizle teselli buluyorum."[161]

Bahâ Tâhir'in, bu çalışmanın konusu olan romanında, baş kahraman olan Safiye, anne ve babasını erken yaşlarda kaybetmiş bir yetimdir. Anlatıcının ailesi tarafından korunan ve yetiştirilen Safiye, yine aynı aile tarafından evlendirilir. Safiye'yi yetiştiren insanların, Safiye'de Harbî'ye karşı bulunan intikam duygularına rağmen onu dışlamamaları, kötülüğüne engel olmaya çalışmaları, romanda iyilik olarak anlatılan davranışlardandır.

"Annemi ilk defa, babama karşı sesini yükselttiğini görmüştüm.

-Beni rezil ettin Hacı! Safiye beni kovmaktan beter etti. Onun içinde yaşadığı ateşi biliyorsun. Beni niçin ona gönderdin? Onu intikamından men ediyoruz, sonra gidip üzüyoruz. Vallahi bu haram!

Fakat babam eliyle işaret etti ve şöyle dedi:

-Rabbimin razı olduğu şeyi yaptın. Hasbiyallah ve nı'mel vekil."[162]

2.4.7. Savaş

Roman genel olarak savaş temasından uzak görünmektedir. Fakat yazar, roman kurgusunda çeşitli savaş dönemlerine atıflarda bulunmaktan geri kalmamıştır. Yazar kitabında savaş sahnelerinden ziyade, bahsedilen savaşların anlatıcıyı, çevresini ve halkı nasıl etkilediğini çeşitli sahnelerle anlatmıştır. Dolayısıyla Bahâ Tâhir'in romanda ele aldığı temalardan biri de savaş olmuştur.

Yazar romanın üçüncü bölümünde tarihî bir olaya yer verir. Anlatıcı, bir gün daha önce tanımadıkları bir subayın evlerine geldiğini anlatır. Bu ziyaretin 1967 hezimeti sonrasında gerçekleştiğini belirtir. Kısaca o dönemde halkın yaşadığı korku ve hüzün duygularını şu şekilde anlatır:

[161] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 99.
[162] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 99.

"Bir sabah Uksur'dan bir subay eve gelmişti. Bu daha önce olmamış bir şeydi. Bu olay 1967 hezimetinden biraz sonra gerçekleşmişti. Bütün diğer yerlerde olduğu gibi köyümüzü de hüzün kaplamıştı. Bölgede, birbirini kesen hançer başlarına benzeyen yıldızlı uçaklar, başımızın üzerinde uçarken, hezimeti, gözlerimizle görmüştük. Yakındaki havaalanının kullanılamaz hâle geldiğini görmüş, pusudaki uçaklarımızın kanatları gökyüzünde alev alev yanarak uçuştuğunda kadınların bağırıp çağırdıklarına şâhit olmuştuk. Konuşacak tek kelime dahi bulamıyor, korkudan sesimizi çıkarmadan duruyorduk."[163]

Romanın üçüncü bölümünde Yahudilerin Mısır işgalinden bahsedilir. Yine bu bölümde romana sonradan katılan "mutârid" diye adlandırılan yasa dışı işlerle meşgul çete üyelerinin köye sık sık gelmesi olayı anlatılmıştır. Hapishaneden Harbî'nin arkadaşları olan bu grup, köye zarar vermemekte, sadece manastıra Harbî'yi ziyaret için gelmektedirler. Bu çete üyeleri silahlı insanlar olup, ellerinde ordunun elinde dahi bulunmayan silahlar olduğu söylenmektedir. Romanın geçtiği bölgede çöle yerleşmiş bulunan Yahudi askerlerinden kurtulmayı düşünen yönetim, çare aramaktadır. Anlatıcının babası aracılığı ile bu yasa dışı örgüte çöle yerleşmiş bulunan Yahudilerle savaşma teklifi iletilir. Yönetimin gizli niyetinde ise; kazanırlarsa Yahudiler Mısır'da çıkarılmış olacağı, kazanamazlarsa bu örgütün ortadan kalkmış olması fikri vardır. Bu teklif sonrası çetenin lideri Fâris anlatıcının babasına şöyle cevap verir:

"Vallahi Hacı sen dile getirdin ama benim kanım, bu haramzâdelerin Sina Çölü'nü aldıklarından beri kaynıyor. Görevlilere söyle! Muallim Fâris, bu beldeden Yahudileri çıkarıncaya kadar onlarla savaşmak için, adamlarını Sina Çölü'ne kadar götürmeye hazır."[164]

Romanın dördüncü bölümü "Nekse" başlığını taşımaktadır. Altı gün savaşları olarak da bilinen bu savaş, 1967 yılında gerçekleşen Arap-İsrail savaşıdır. Arapların aleyhine sonuçlandığı için "hezîmet" diye anılan bu olay, başlık olarak seçilmiştir. Bu bölümde savaş sonrası bölgede yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Savaş sonrası şehir ve civar köylerdeki gönüllü öğrencilerin ve vatandaşların, askerî eğitim için polis merkezlerini doldurmakta olduğu anlatılmıştır. Halk her gün iş ve okul öncesi bu eğitim için polis merkezlerinin önlerinde toplanmaktadır. Anlatıcı henüz lise öğrencisi olduğu o yılları şöyle anlatmaktadır:

"Her sabah erkenden polis merkezine gidiyorduk. Hamza Amir'i heyeti ile birlikte bekler buluyorduk. Saflarımızın düzenini denetliyor, bize askerî disiplini öğretiyordu. Sıradan

[163] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 113.
[164] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 116.

çıkanı veya tembel ve gevşek davrananı azarlıyordu. Sonra talimat vermesi için ya da Uksur'da yaptığımız resmigeçiti başlatması için polis memurlarından birine görev veriyordu. Bizler de askerî adımlarla yürüyor, yüksek sesle "Allâhu ekber" diye bağırarak adım adım ilerliyorduk."[165]

[165] Tâhir, *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*, 122.

SONUÇ

Modern Mısır edebiyatının saygın yazarlarından olan Bahâ Tâhir, yazdığı roman ve diğer eserleri, başta Mısır olmak üzere Arap dünyasının okuyucu kitlesi tarafından beğeni ile karşılanmıştır. Yaşadığı ülkesinde yazıları yasaklansa da yazmaktan vazgeçmeyen yazarın roman ve hikâyeleri pek çok dünya diline tercüme edilerek okuyucu ile buluşturulmuştur.

Bu çalışma ile Mısırlı yazar Bahâ Tâhir'in daha önce Türkçeye çevirisi yapılmamış olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* romanının incelemesi yapılarak okuyucunun bu konuda bilgilendirilmesi, aynı zamanda yazar Bahâ Tâhir ve eserleri hakkında bilgiler verilerek, kendisinin Türk akademisine ve yayım hayatına tanıtılması amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle modern Mısır edebiyatının gelişim süreci ele alınmış, tarihi arka plan anlatılarak Mısır edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı bölümde, sadece Mısır'da değil, genel olarak Arap dünyasında yazdığı eserleri ile dikkat çeken Bahâ Tâhir'in hayatı anlatılmış ve eserleri tanıtılmıştır. Böylece Bahâ Tâhir'in Arap edebiyatına katkısı vurgulanmıştır. Çalışmanın devamında araştırmanın ana konusu olan Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının tanıtımına geçilerek, yazarın bu eseri, roman çözümleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Romanda yer alan materyal unsurlar, teknik unsurlar ve tematik unsurlar ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında yer alan ve romanı oluşturan materyal unsurlar; anlatıcı-bakış açısı, vaka-olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve dil ve üslup açısından incelenmiştir. Yazarın romanında kullandığı teknik unsurlar ise, anlatma-gösterme tekniği, tasvir tekniği, geriye dönüş tekniği, leitmotiv tekniği, diyalog tekniği, iç çözümleme tekniği ve iç monolog tekniği başlıkları altında gösterilmiştir. Yazarın modern roman unsurlarına romanında yer verdiği görülmüş, eserini modern roman teknikleri ile kaleme aldığı tespit edilmiştir. Yazarın, eserini sade bir üslup ve gerçekçi bir tutumla yazdığı görülmüştür.

Romanda karşılaşılan temalar aşk, intikam, kadın, ölüm, iyilik, hoşgörü ve savaş başlıkları altında, romanda geçen örneklere yer verilerek anlatılmıştır. Bahâ Tâhir altmışlar neslinin içinde yer alan bir yazardır. Eserlerinde yaşadığı dönemde halkın içinde bulunduğu sosyal bunalımlardan, savaşlardan bahsetmekten geri durmamış, dönemin sosyal ve kültürel

yaşamına ışık tutmuştur. Bu durum onun romanının, okuyucu açısından heyecanlı ve ilgi çekici bulunmasına katkı sağlamıştır.

Bahâ Tâhir'in *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanı, yetişkin anlatıcının geçmişe, çocukluğuna dönüşü ile şekillenmektedir. Anlatıcı kendi çocukluğundan ziyade, asıl roman kahramanı Safiye'nin hikâyesini anlatmıştır. Safiye'nin karşılıksız aşkını anlatırken, o dönemin sosyal yapısını, kadın erkek ilişkisini görünür hale getirmiştir. Yazar Bahâ Tâhir romanında, Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'in Filistin'i işgali gibi çeşitli tarihî olaylara atıflarda bulunmuş, bu tarihi olayların insanlara olan etkisini de işlemiştir. Kimi zaman da roman hikâyesinin geçtiği köyün âdet ve geleneklerini anlatarak yerel halkın kültürüne ayna tutmuş, bir anlamda tarihe not düşmüştür.

Yazarın anlatım tarzından ve üslûbundan sadece ilginç olay ve hatıralarla dolu, bir çocukluk hikâyesi anlatmak istemediği anlaşılmaktadır. Yazısında toplumsal renkliliği yansıtma kaygısı taşıdığı görülmektedir. Bunu yaparken dilin gücünü bir araç olarak kullanarak, anlatımına bireysel ve toplumsal mesajlar yerleştirmeyi seçmiştir.

Bahâ Tâhir, *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanında, İslam ve Hristiyanlık dinlerine mensup insanların bir köyde iç içe barış içinde yaşayabildiklerini, ortak değerler etrafında birleşip birbirlerine çeşitli konularda nasıl destek verebileceklerini göstermiştir. Eserdeki "kötülük" kavramı, bu bağlamda dini tercih gözetmeksiniz romanda yer alan haydut, hırsız ve yol kesici gibi kişilerin tutum ve davranışları üzerinden verilmiştir.

Bu çalışma sonucunda; Bahâ Tâhir'in henüz Türkçeye çevrilmemiş olan *Hâletî Safiyye ve'd-Deyr* adlı romanının, modern Arap edebiyatına ilgi duyan akademisyen ve edebiyatçılara tanıtımı sağlanarak, araştırmanın devamında yapılabilecek çeviri çalışmalarına ışık tutacağı temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdi, Salahattin. Esedî, Sârâ. "Mazâhiru'l-Mukâveme fî Rivâyâti Bahâ Tâhir", *Âfâku'l-Hadârati'l-İslâmiyye,* 19/2 (2015): 97.

Ahmet, Esma Muhammet Abdulhamit. "Cedeliyyetü'l-Vâkı' vel-Levâkı' fî Rivâyeti Vâhatu'l-Gurûb", *Mecelletü Serdiyyât,* 38 (2020): 15.

Akdağ, Emine. "Bahâ Tâhir'in Seçme Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop 2022.

Aksan, Doğan. *Türkçe'nin Gücü,* 14.bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.

Aksöz, Abdulkadir. "Biz ve Öteki Arasında Fransa'nın Mısır'ı İşgali ve Kültürel Sömürgecilik", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 5/2 (2022): 260.

Antakyalıoğlu, Zekiye. *Roman Kuramına Giriş*, 1.bs., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Arslan, Adnan. "Modern Arap Romanında "Diglossia", "Çiftdillilik", Abdurrahman Münif Örneği*". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/2 (2018): 187.

Arslan, Adnan. "Modern Arap ve Siyaset İlişkisi Bağlamında "Şakkatu'l-Hurriye" Romanı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/13 (2018): 140.

Arslan, Adnan. "Türk Akademisi Açısından Arap Edebiyat Alanında Keşfedilmeyi Bekleyen Bakir Bir Ada: Modern Arap Romanı*". Kocaeli İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (2019): 107.

Aytaç, Gürsel. *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012.

Bağdat, Afife Betil Akan. "Bahâ Tâhir'in Öykülerinin Türkçe Çevirilerinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramına Göre İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020.

Bayraktar, Sevdenur Özbakır. "Bahâ Tâhir'in "el-Hubb fî'l-Menfâ" Adlı Romanı ile Sinan Akyüz'ün "İncir Kuşları" Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan Karşılaştırılması". Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2024.

Bilgenoğlu, Ali. "Ortadoğu'da Bir Öncü: Modernitenin Mısır'a İlk Taşıyıcısı Rifa'a Rafi el-Tahtavî (1801-1873)". *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı (2010): 27.

Can, Betül. "Rıfâa Râfi'î et-Tahtâvî ve Gerard de Nerval'in Doğu Batı İzlenimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39 (2018): 262.

Ceylan, Zafer. "Bahâ Tâhir'in Dün Gece Rüyamda Seni Gördüm Adlı Öyküsü Üzerine". *Nüsha,* 47 (2018): 65-82.

Çelenlioğlu, Asiye. “Modern Mısır Edebiyatı ve Mısır Romanı”. *Social Sciences Studies Journal*, 56 (2020): 510.

Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. 17. bs., Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.

Çetişli, İsmail. *Metin Tahlilllerine Giriş/2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Dayf, Şevḳî. *el-Edebu’l-Arabî el-Mu‘asır fi Mısr*. 10. bs. Kahire: Dâru’l-Meârif, 1961.

Desûḳî, Ömer. *Fi’l-Edebi’l-Hadîs*, 1. bs., Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 2000.

Dindaroğlu, Rümeysa. “Tâhâ Hüseyin’in Du’â’ul-Keravân Adlı Romanının Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2022.

Durmuş, Negihan. “Tellu’l-Verd Romanında Göç Olgusu”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023.

Dursun, Davut. “Cemal Abdünnâsır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, V, 297.

ed-Desûkî, Ömer. *Fi’l-Edebi’l-Hadîs*, 1. bs., Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 2000.

el-Hulî, Emin. *Fi’l-Edebi’l-Mısrî*. 1bs., Cidde: Matbaat’ül Ammar, 1943.

er-Rahme, Maslaha. “Sâratu’n-Nisâ fi Rivâyeti Hâletî Safiyye ve’d-Deyr li Bahâ Tâhir”. Yüksek Lisans Tezi, Malang İslam Hükümeti Mevlânâ Mâlik İbrahim Üniv. Malezya 2017.

Er, Rahmi. “Roman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, XXXV, 164-166.

Er, Rahmi. *Modern Mısır Romanı I*. 1. bs., Ankara: Hece Yayınları, 2015.

ez-Zeyyât, Ahmed Hasan. *Tarihu’l-Edebi’l-Arabî*, Lübnan: Dâru’l-Mârife, 1993.

Forster. E.M. *Roman Sanatı*. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayıncılık, 2001.

Gencer, Bedri. *İslam’da Modernleşme*. 4. bs., İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2017.

Gür, Ahmet. “Mısır’daki Modern Arap Edebiyatı Entelektüel Uyanışının Öncüsü: Rifâ’a Râfî et-Tahtâvî (1801-1873)”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2 (2022): 818.

Hamza, Abdullatif. *Ḳıṣṣatu’ṣ-Sıḥâfeti’l-Arabiyye fî Mıṣr*. 2. bs., Kahire: Daru’l-Fikri’l-Arabî, 1985.

Harmancı, Hasan. “Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2021): 49.

Karabela, Nevin – Ekşi, Feyzettin, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2015), 185-202.

Kaya, Şükran. "Filistin Edebiyatında Ğassân Kenefânî ve el-Bâb İsimli Tiyatrosunun Teknik ve Tematik Açıdan İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2023.

Kolcu, Ali İhsan. *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2011.

Koru, Nurhan. "Yusuf es-Sibâʿî ve Arzu'n-Nifâk Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022.

Kudret, Cevdet. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004.

Kutluoğlu, Muhammed Hanefi. "Kavalalı Mehmed Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2022, XXV, 62.

Mâmkiğ, Lânâ Muhammed, "Bahâ Tâhir: Kısasiyyen ve Rivâiyyen". Doktora tezi, Ürdün Üniversitesi. Ürdün 2002.

Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Muraydan, Azize. *el-Kıssa ve'r-Rivâye*. 1. bs., Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1980.

Naci, Fethi. *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/7 (2002): 91.

Okay, Orhan. *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

Ridvân, Şeymâ Muhammed Alî Muhammed. "el-Mekânu'r-rivâî fî İbdâi Bahâ Tâhir". Yüksek Lisans Tezi, Aynı Şems Üniv. Kahire 2014.

Sawaie, Muhammed. "Rifâ'a Râfi'î et-Ṭaḥṭâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı", çev. Şener Şahin, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/2 (2005): 161.

Somuncuoğlu, Ecehan. "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2015): 103

Şahan, Zehra Gülay. "Modern Ürdün Romanında İbrahim Nasrallah'ın Yeri". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Tâhâ Bedr, Abdu'l-Muhsin. *Tetavvuru'r-Rivâyeti'l-Hadîseti fî Mısr*, 3. bs., Kahire: Daru'l-Meârif, 1996.

Tâhir, Bahâ. *Bilmezdim Tavus Kuşlarının Uçabildiğini*. çev. Zafer Ceylan. 1. bs., İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017.

Tâhir, Bahâ. *Haletî Safiyye ve'd-Deyr*. 1. bs., Kahire: Daru'l-Hilal, 1991.

Tâhir, Bahâ. *Sürgünde Günbatımı,* çev. İsmail Özdemir. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı Romanın Unsurları*. 13. bs., İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015.

Törenek, Mehmet. *Başka Hayatlar Peşinde,* İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.

Tulunay, Zeynep Meral. "İran ve Mısır'da Kadın Hareketleri". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Ürün, Ahmet Kazım. "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Temalar". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2016): 131.

Ürün, Ahmet Kâzım. *Modern Arap Edebiyatı*. 1.bs., Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.

Ürün, Ahmet Kazım. *Necip Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*. 1. bs., Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.

Wood, James. *Kurmaca Nasıl İşler*, çev. Ekin Bodur. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Yalar, Mehmet. *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*. 1.bs., Bursa: Emin Yayınları, 2009.

Yılmaz, Hatice. "Necip Mahfuz'un "Evladu Haratina" Adlı Eseri ile Orhan Pamuk'un "Cevdet Bey ve Oğulları" Adlı Eseri'nde Aile". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023.

Yusuf, İsa Şit. "el-İtticâhü'l-Vâkıî fî A'mâli'l-Kısasiyyeti li Bahâ Tâhir". Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Medeniyet Üniv. Malezya 2013.

Zeydan, Corci. *Târîhu Âdâbi'l-Lügati'l-Arabiyye*. 1. bs., Kahire: Müessesstü'l-Hindâvî, 2013.

Zor, Salih – Arslan, Adnan, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* 38 (2021), 155.

İnternet Kaynakları

https://ar.wikipedia.org/wiki/رواية)_المنفى_في_الحب) (10.06.2024

https://ar.wikipedia.org/wiki/رواية)_النخيل_شرق) (10.06.2024)

https://ar.wikipedia.org/wiki/الغروب_واحة (10.06.2024)

https://arabicpdfs.com/لب-القصصية-الأعمال-في-الواقعي-الاتجاه/#google_vignette (25.05.2024)

https://archive.org/details/20201117_20201117_0104/page/n3/mode/1up (11.04.2024)

https://down.ketabpedia.com/files/bkb/bkb-ar03833-ketabpedia.com.docx (10.06.2024)

https://elcinema.com/work/1994063/ (10.06.2024)

https://foulabook.com/ar/book/النور-نقطة-تحميل-pdf#google_vignette (10.06.2024)

https://foulabook.com/ar/book/ضحى-قالت-pdf (10.06.2024)

https://haber.mirkat.org/misirli-yazar-ve-cevirmen-beha-tahir-yasamini-yitirdi/ (26.05.2024)

https://isamveri.org/pdfdrg/G01364/2022/2022_DEDEH.pdf (9.04.2024)

https://ketabonline.com/ar/books/105810/read?part=1&page=41&index=30633/30639/30641 (06.05.2024).

https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=3000 (7.04.2024)

https://www.ajnet.me/encyclopedia/2015/11/1/طاهر-بهاء (05.05.2024)

https://www.aljazeera.net/culture/2022/10/28/مقدمة-1-وفاة-الأديب-المصري-بهاء-طاهر-عن-87 (10.06.2024)

https://www.arabworldbooks.com/ar/authors/bahaa-taher (03.06.2024)

https://www.diwanalarab.com/طاهر-بهاء-عالم (10.06.2024)

https://www.noor-book.com/طاهر-بهاء-والحريه-الثقافه-رفاعه-ابناء-كتاب-pdf (09.05.2024)

https://www.noor-book.com/والدير-صفية-خالتي-كتاب-pdf (25.05.2024)

https://www.noor-book.com/والدير-صفية-خالتي-كتاب-pdf#google_vignette (5.06.2024)

https://search.mandumah.com/Record/549960/Details (20.07.2024)